KÜLTÜR VE SANAT DERGİSİ

kıyı

67

YIL: 6 ● EKİM 1991 ● 4000 TL.

türk halk kültüründe çay

bu sayıda: ● dylan thomas (çeviren: halit çakır) ● çiğdem sezer ● osman bolulu ● ismet zeki eyuboğlu ● şekip iskender ● sait küçük ● m. reşat sümerkan ● orhan özdemir ● mehmet aydın ● şükran kurdakul ● ahmet özer ● mustafa duman ● gülseren engin ● ali şakir ağanoğlu ● emir ali yağan ● nadir gezer ● duran yılmaz ● haşim şahin ● bekir semercl ● kenan sarıalloğlu ● mehmet güler ● ibrahim dizman

KIYI'dan

● Cumhuriyet Okulunun başöğretmeni **Nadir Nadi**, 20 Ağustos 1991 günü öldü. 1908'de Muğla'ya bağlı Fethiye ilçesinin Kaya köyünde doğan Nadir Nadi, Sami Karaören'in deyişiyle "bütün ömrünü Atatürkçü ilkeler doğrultusunda gelişen, uygarlaşan, yol gösterici yalnız bilim olan bir Türkiye yaratmaya adamış, sanata, hoşgörüyle gönül vermiş, dilimizin usta yazarıydı. Nadir Nadi'nin yayımlanmış kitapları şunlardı: **Sil Baştan, Dostum Mozart, Perde Aralığından, Sokakta Gürültü Var, Olur Şey Değil, 27 Mayıs'tan 12 Mart'a, Ben Atatürkçü Değilim, Atatürk İlkeleri Işığında Uyarılar, İki Sovyet Rusya İki Polonya.**
83 yaşında ölen **Nadir Nadi**'nin dilimize, kültür ve sanatımıza, düşünce dünyamıza verdiği emekler, hiçbir zaman unutulmayacaktır. Anısına saygılar sunuyoruz.

● Öncelerde, Ekim 1942 tarihinde, Cavit Orhan Öz (Tütengil) ve M.Naci Baysal'la birlikte İstanbul'da DEĞİRMEN adlı "Aylık Fikir, Sanat ve Ahlak Dergisi"ni okura ulaştıran, ardından atandığı Trabzon Lisesi'nde edebiyat öğretmenliğini sürdürdüğü sırada (Şubat 1949) söz konusu dergiyi yeniden yayın yaşamına sokarak 9 sayı çıkaran değerli eğitimci, yazar ve şair Halit Tanyeli öğretmenimiz 19 Ağustos 1991 tarihinde aramızdan ayrıldı. 41. sayımızda yer verdiğimiz, el emeği göz nuru güzelim dergisi DEĞİRMEN'le yazın yaşamımıza büyük katkıları olan Tanyeli'nin emeğini Aralık sayımızda yeniden değerlendireceğiz. Yakınlarına başsağlığı diliyor, değerli anısına saygılar sunuyoruz.

● Değerli öykücümüz Naim Tirali'yle TRT Trabzon Radyosu prodüktörlerinden **Mustafa Davutoğlu**'nun yaptığı söyleşi, 2 Eylül 1991 günü, Trabzon Radyosunca gerçekleştirilen **"Karadeniz'de Kültür ve Sanat"** programında yayımlandı. Tirali söz konusu programda yaşamı, sanatı ve öykücülüğünden kesitler sundu.
Bir süredir memleketi olan **Piraziz**'de bulunan **Naim Tirali** dergimiz şairlerinden **Ahmet Özer, İbrahim Dizman** ve Ordulu tiyatro sanatçıları **Aydın** ve **Gülçin Üstüntaş**'ın ziyaretlerinde nice yılların anılarını anlatma olanağı buldu.

● Arkadaşımız **Ahmet Özer**'in Milliyet Sanat Dergisinin 1 Ağustos 1991 tarihinde çıkan sayısının **"en Yeni Yapıtları:1"** bölümünde yer alan **"Konuşuyorsun"** şiiri, TRT Trabzon Radyosu'nda 19 Ağustos 1991 günü yayımlanan **"Karadeniz'de Kültür ve Sanat"** programında yer aldı. Özer, 8 Eylül "Uluslararası okuma - yazma" günü nedeniyle de 9 Eylül 1991 günü söz konusu programın konuğu oldu, konuyla ilgili soruları yanıtladı.

● TRT Ankara Televizyonu Eğitim - Kültür programları müdürlüğünce gerçekleştirilen, yapımcılığını **Neslihan Kutlugün**'ün, yönetmenliğini **Hadi Şenol**'un yaptığı **"2000'e 10 kala Türkiye"** belgesel programının Trabzon çekimlerinde, yöremizin saygın kişilerinden şiir sevdalısı **Arslan Pulathaneli** de yer aldı. 16 Ağustos 1991 günü **Pulathaneli**'nin evinde yapılan çekimde, onun, Trabzon konusunda derlediği belgelerle, arşivindeki eski Trabzon fotoğrafları konu edinildi.
Arslan Pulathaneli'yle bir başka söyleşi de TV - 2'de ilk kez yayımlanacak KÜLTÜR BAHÇESİ adlı program için yapıldı.
Deniz Erdem, Levent Ahi, Satılmış Ekmekçi ve Fatih Çotur tarafından hazırlanan programın yapımcılığını Ankara Televizyonu eğitim, kültür programları müdürü Yavuz Tarakçıoğlu yapıyor.
29 Eylül 1991 günü **Pulathaneli**'nin Trabzon'daki evinde yapılan çekim 12 EKİM 1991 günü 18.00 - 18.30 arası yayımlanacak. Tüm okurlarımızı bu programı izlemeye çağırıyoruz.

● Ankara'da yayımlanan DAMAR adlı kültür, sanat, edebiyat dergisi, Temmuz- Ağustos ortak sayısını özel sayı olarak, 2 Haziran 1991 tarihinde yitirdiğimiz ünlü şairimiz **Ahmed Arif**'e ayırdı. 50 sayfalık derginin 45 sayfası şairimizi çok yönlü değerlendiren yazıları içeriyor. Edinmek isteyenler için derginin adresini veriyoruz: Necatibey Cad. 54 / 10 06440 - Demirtepe / ANKARA

● Daha önceki sayılarımızda fındık ve tütün konusunda halk kültürümüzün nice kaynaklarını tarayıp özgün çalışmalar ortaya koyan arkadaşımız Mustafa Duman'ın bu kez yeni bir çalışmasını sunuyoruz. Fındık ve tütünle bir üçleme oluşturabilecek çay konusu, araştırmacı - yazar arkadaşımız tarafından uzun araştırmalar sonucu günyüzüne çıkarıldı. Bu üç çalışmanın halkbilim alanında önemli bir yer tuttuğuna inanıyor, Duman'a dergimize gösterdiği ilgiden dolayı teşekkür ediyoruz.

● Ekim ayında yitirdiğimiz nice değerlerimizin birkaçının adını vererek, sanat kültür ve eğitim alanındaki emeklerini saygıyla anmayı görev biliyoruz. İşte ekim ayının yitiklerinden birkaçı: Mahmut Goloğlu (1913 - 11 Ekim 1982), Halikarnas Balıkçısı (1886 - 13 Ekim 1973), Cahit Sıtkı Tarancı (1910 - 13 Ekim 1956), Mustafa Seyit Sütüven (1908 - 14 Ekim 1969), Hasan Şimşek (1918 - 19.10.1988), Mustafa Reşit Tarakçıoğlu (1892 - 23 Ekim 1969).

● Kasım sayımızda buluşmak dileğiyle, başarılar, esenlikler, güzellikler...

Kurucusu: **Ahmet Selim TEYMUR**

Sahibi: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş. Adına
M. Naci ÖZKAN

Yazı İşleri Yönetmeni : **Gündoğdu SANIMER**
Müessese Müdürü : **Melih S. ERTÜZÜN**
Dizgi - Sayfa Düzeni : **İsmail FANDAKLI**
Film - Montaj : **Ahmet ÖZKAN**
Kapak Düzeni : **M. Reşat SÜMERKAN**
Kapak Fotoğrafı : **Şekip İSKENDER**

Baskı: **sakarya matbaacılık** Kunduracılar Cad. No.: 42 / D
Tel.: (03) 11 72 32 - 11 91 59 Fax: (03) 11 91 59 61200 - TRABZON

Abone Koşulları : **Yıllık: 40.000 TL.**
Yurtdışı Abone : **40 DM**
Yazışma Adresi : **P.K. 183 - TRABZON**
Ederi : **4000 TL. (KDV Dahil)**
Aylık Dergi

Abone ederinin, Gündoğdu SANIMER adına 731607 numaralı postaçeki hesabına yatırıldıktan sonra, dergi adresine bilgi verilmesi rica olunur.

Gönderilen ürünlerin daktiloyla yazılması rica olunur.
Ürünler yayınlansın, yayımlanmasın geri verilmez.
(P.K. 183) Kod No.: 61001 - TRABZON

şiir sanatı üzerine notlar*

● **Dylan Thomas** / Çeviren: **Halit ÇAKIR**

Neden ve nasıl şiire başladığımı merak ediyor ve ilkin hangi ozanların, ya da hangi tür şiirlerin etkisinde kaldığımı soruyorsunuz.

Sorunun ilk yarısından başlarsam yanıtlamaya, şiir yazmaya sözcüklere sevdalandığım için başladım, diyebilirim. İlk karşılaştıklarım masalsı çocuk şiirleri idi; bunları kendimce okumaya başlamadan önce yalnız sözcüklerini sevdim. Bu sözcüklerin neyi simgeledikleri, neyin yerini tutup ne anlama geldikleri ikincil bir önem taşıyordu benim için. Önemli olan, onların, nedense benim dünyamda yaşıyor görünen ırak, sınırsız, anlaşılmaz yetişkinlerin dudaklarından ilk işittiğim zamanki sesleri idi. Bana göre bu sözcükleri, sütçü arabalarının tıkırtısı, arnavut kaldırımında ayak şamataları, dalların pencereye vuruşu gibiydi. Sözcüklerin neler söylediğini merak etmedim; masaldaki kişilerin başlarına neler geldiği ise umurumda değildi; önemsediğim, bunların adlarının, eylemlerini betimleyen sözcüklerin kulaklarımda oluşturduğu biçimlerdi. Şimdi geriye bakarken, bu arı şiirlerin yalın ve canım sözcüklerine tepkilerimi romantikleştirdiğimi düşünüyor gibiyim. Geçen zamanın uzunluğu belleğimi yanılgıya düşürse de, içtenlikle ancak bu kadarını anımsıyorum şimdi. Bu masalsı şiirleri kendim okumaya başlayınca ve onlarla birlikte başka koşuklarla da tanışınca, şunun ayırdına vardım: Bunlar kara ve beyazdan oluşmuş görünüşte cansız şeylerdi; ama varlıklarından, gelip geçici yaşamlarımızı tehlikelere sokan, yücelten ve katlanılır kılan sevgi, acıma ve yılgı; acı, merak ve belirsiz soyutlamalar geliyordu.

Daha çok okudukça -hepsi de koşuk değil elbet- sözcüklerin gerçek yaşamlarına olan sevgim, artık onlarla ve onların içinde yaşamamın zorunluluğunu öğreninceye kadar arttı. Gerçekte, başka bir şey değil, sözcükleri kullanan bir yazar olmanın kaçınılmazlığını biliyordum. İlkin onların seslerini ve yapılarını sezmek ve bilmek gerekiyordu. Onlarla ne yapacağım ve ne söyleyeceğim, onları nerede kullanacağım sonra gelirdi. Onların bütün biçimleri ve kipleri içinde, iniş - çıkışlarını, sürekli değişmelerini, gereksinimlerini ve istemlerini bilmeliydim. Aslında sözcükler üzerine yazmak ya da konuşmak istemiyorum, çünkü çoğun yanlış, bayat ve örtük sözcükler kullanırım. Şunu yapmak istedim: ustalar, oyarak, yontarak, biçimlendirerek, büküp parlatarak bir odun parçasını, bir taşı, ya da herhangi bir nesneyi bir modele, yontulara nasıl dönüştürürse, ben de sözcükleri, yarım kalmış gerçeğe, tinsel bir kuşku ya da kanıya, lirik bir coşkuyu anlatan ses bileşiklerine erişmek ve bunları gerçekleştirmek üzere işlemek. Gençtim daha, okul çağındaydım. İstediğim her şeyi okuyabilme olanağım vardı. Böylece bir yazıyı ötekinden iyisini kötüsünden ayırmayı öğrendim.

Sonu gelmez öykünmelere giriştim, onları öykünme değil, tıpkı kaplanların kuluçkaya yattığı yumurtalar gibi hep özgün şeyler sayarak.Oysa bunlar o zaman okuduklarımın öykünmeleri idi. Sir Thomas Browne, Blake, Marlowe Chums, Henry Newbolt, imgeciler, İncil, Poe, Keats, Lawrence ve Shakespeare'den öykünmeler. Karmakarışık ve raslantısal etkilenmeler. Hemen her tür şiir biçiminde denedim acemiliğimi. Kendi kendime kalsam nasıl öğrenirdim sanatın inceliklerini? Bunların kötü olanlarına çabuk alıştım; ama söylemek istediklerimi en çarpıcı, en anlamlı söylemede bana yardım eden iyilerini halâ öğrenmekteyim.

İlk şiirlerimle öykülerimi etkileyen yazarlar, gerçekten o zaman okuduklarımın hepsi idi; bunlar, çocuklar için serüven masalları yazanlardan tutun, onlarla hiç karşılaştırılamayacak, öykünmesi hemen hemen olanaksız Blake'e kadar uzanıyordu. Sözün kısası, başlangıçta iyileri kadar kötüleri de etikledi beni. Kötülerini tek tek, yansılaya yansılaya, yankı yankı, deneme yanılsama ile, beğenme ve iğrenme ile ayıkladım ve attım. Bu değişme, sözcüklere sevgim çoğaldıkça, onları şuraya buraya savuran hoyratlardan, renksiz ve yavan bir pelteye çeviren kaba ellerden, çok değişik tatlarını duyamayan peltek dillilerden ve kendileri gibi kurumlu ve ölgün yapan bilgiçlerden nefret ettikçe oldu. Özetlersem, dili sevmeme, onun içinde ve onun için çalışmaya beni yönelten şeyler masallar, halk öyküleri, İskoç baladları, İncil öyküleri, Blake'ın Masumluk Şarkıları, okulda okuduğum işittiğim Shakespeare'in anlaşılmaz büyülü ululuğu ve saçmalığı idi.

Bir de, yayımlanmış düzyazı ve şiirlerimin üzerinde Joyce'un, İncil'in ve Freud'un etkileri bulunup bulunmadığı soruluyor. (Burada "yayımlanmış" sözcüğünü özellikle kullanıyorum, çünkü hiç yayımlanmayacak ilk yazılarıma olan etkilerden daha önce söz ettim.) **Ulysses**'ini ve ilk öykülerini çok okuduğum ve büyük hayranlık duyduğum Joyce'un etkisinde kaldığımı söyleyemem. Sanıyorum bu yakıştırma birinin, benim kısa öyküler kitabımın adı olan **Sanatçının Bir Genç Köpek Olarak Portresi**'nin Joyce'un **Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi**'ne olan benzerliğine değinmesinden doğuyor. Aslında birçok ressam kendi portrelerine "Ressamın Bir Genç Adam Olarak Portresi" adını vermiştir. Joyce bu resim adını ilk olarak bir yazın yapıtında kullandı. Ben de eğlenceli olsun diye köpekli bir ad kullandım. Burada Joyce'dan bir alıntı yok, **Ulysses**'den hiç yoktur. Bununla birlikte, "Portre"deki öykülerimin bir bölüğünü kurarken, Joyce'un **Dublinlileri**'indeki öykülerinden yararlandığımı saklayamam. Ama **Dublinliler** küçük öykü dalında bütün

dönüşüm

Çiğdem SEZER

Kent susar
durulur su
akan zaman
avuçiçlerinde

Ayışığı
dargın tepelerde
söyler ezgisini
eksilen aşkların

Ağıtlardır
sevinç sözcükleriyle
örttüğümüz yorgan
yalnızlığımıza

Düşer dal
açılır toprak
su kendine yürür
yaprak kendine

dünyada öncü bir yapıttır ve hiçbir iyi öyküyazarın, kimi durumlarda az da olsa, bundan yararlanmadığı söylenemez.

Çok erken yıllarda öğrendiğim İncil'in Nuh, Musa, Yakup, Davut, Süleyman gibi büyük ve daha binlerce küçük öyküleri beni etkilemiştir. Ama oturup bir yere İncil'i incelemedim; dilini bilerek kendi yazılarıma yansıtmadım; gerçekte, birçok yetişkin Hıristiyan gibi onun üzerine bilgim çok eksiktir. Yapıtlarımda kullandığım İncil'e ilişkin şeyler, İngilizce konuşan toplulukların hepsinin paylaştığı, çocukluğumdan kalma ansımalardır. Bütün yazdıklarımın hiçbirinde okur - yazarların bilmediği bir bilgiyi de kullanmadım. Gençliğimde birkaç güç sözcük kullandım ilk şiirlerimde; ama delikanlı çağın göstermelik şiirleri içine kolaylıkla sokulabilecek bu sözcükleri sanırım şimdi kullanmıyorum.

Freud etkisine gelince: Ben Dr. Freud'u, onun sayrıl olgularından etkilenen romancıların ve Auden gibi, kimi şiirlerinde tinsel çözümleme kuram ve deyimlerini kullanan birkaç modern ozanın yapıtlarından, onun çalışmalarını yozlaştıran bezirganların gazete yazılarından tanıdım. Freud'un yalnızca **Rüyaların Yorumu** adlı yapıtını okudum ve bundan herhangi bir biçimde etiklendiğimi anımsamıyorum. Kaldı ki, içtenlikli hiçbir yazar, bugün ortaya çıkıp da, Freud'un bilinçaltı üzerine öncü çalışmalarından etkilenmediğini ve o buluşların, çağdaşlarının bilimsel, felsefi ve sanat yapıtlarına bir etkide bulunmadığını söyleyemez - bu Freud'un yazılarını okuyarak olmasa bile.

Yazılarımda uyağı, dizemi (rhythm), sözcük dizinlemelerini bile bile kullanırım. Sonuç çoğun başarısız da görünse ve teknik araçlarımı ne kadar yanlış kullanıyor da olsam, kılı kırk yaran, bilinçli, karmaşık ve yalpalı birsözcük ustasıyım. Şiirlerimin istediğim yönde oluşması için herhangi şeyi ve her şeyi kullanırım: Yeni eski söz oyunları, ündeşler (cinas), katışık sözcükler, karşıtlamlar (Paradox), anıştırılar (telmih), ses benzeşimleri, argo, kaydırmalar (catachresis), yarımve tüm uyaklar gibi. Dilde bulunan her olanağı dilersen kullanırsın. Kimileyin ozanlar eğlenceden tat alırlar; sözcüklerin eğilip bükülmesi, kırıştırılması, yeni buluşlar ve düzenlemeler bu eğlencenin parçalarıdır.

Sözcükleri birleştirerek "gerçeküstücü yolda" yeni bir şey yaratmanın kendiliğinden mi, yoksa belirli bir formüle göre mi olduğu soruluyor. Burda bir karışıklık var, çünkü gerçeküstücülerin formülü tasarlanmamış şeyleri bir araya getirmekteydi. Biraz daha açıklamak isterim bu noktayı: Gerçeküstücüler 1920'lerde Paris'te bir araya gelen ressamlar ve yazarlar topluluğu idi ve imgelerin bilinçli seçimine inanmazlardı. Bir başka deyişle, gerçekçilerden (kabaca söylersek, gerçek olarak düşledikleri yaşamakta oldukları dünyanın edimsel betimlemesini resme ve sözcükle-re dökmeye çalışanlar) de, izlenimcilerden (yine kabaca söylersek, gerçek diye düşledikleri dünyanın izlenimini vermeye çalışanlar) de hoşnut olmayan sanatçılardır. Bunlar, bilinç yüzeyinin altına dalıp, mantığın, usun yardımı olmadan imgelerini oradan çıkarmak istediler; sonra mantığa,. usa aldırış etmeden bu imgeleri resme ve sözcüklere döktüler. Gerçeküstücüler, iç dünyamızın dörtte birlik bölümü yüzeyde ve dörtte üçlük büyük parçası aysbergler gibi gömülü bulunduğundan, sanatçının işlevinin, gereçlerini bu bilinçaltı denizinden toplamak olduğunu öne sürdüler.

Gerçeküstücülerin kullandığı yöntemlerden biri, birbirleriyle ussal bir ilinti içinde bulunmayan sözcükleri ve imgeleri yanyana getirmekti. Bununla bir tür bilinçaltı şiiri ya da düş şiiri ortaya koymayı umdular. Onlara göre bu şiir, iç dünyamızın çoğu ile gömülü, gerçek ve imgesel doğasına, ideallerin, nesnelerin ve imgelerin ussal ve mantıksal ilişkilerine dayanan bilinçli dünyamızın şiirinden daha yatkın düşecekti.

Gerçeküstücülerin benim temelden katılmadığım inanları kabaca buydu. Ben şiir imgelerinin nereden sürükleyerek getirildiğine bakmam; gizli benimizin ta diplerinden alınsın, isterse; ama kağıda ulaşmadan anlığın (intellect) bütün ussal süreçlerinden geçmeleri zorunludur. Oysa gerçeküstücüler sözcükleri kaostan geldiği gibi yanyana diziyorlar. Sözcüklere bir biçim vermiyorlar, bir düzene koymuyorlar onları; çünkü kaos onlar için hem biçim hem de düzendir. Bana göre haddini bilmemenin dik alasıdır bu. Onlar, bilinçaltlarından ne söküp getirmiş, resimlerine ya da sözcüklerine koymuşlarsa bir ilgi ya da değer taşıyacağını düşlemişlerdir. Ben yadsıyorum bunu. Ozanın sanatlarından biri, bilinçaltı kaynaklarından gelen örtük algıları anlaşılır, seçilir şeyler olarak anlatmaktır. Biçimsiz bilinaçltı imgelerinden, en iyi şiiri yazmak için imgelem amacını genişletecek şeyleri **seçmek** anlığın ana işlevlerinden biridir.

Ben şiiri yalnızca zevk almak için okurum. Hoşlanmadıklarımı okumam. Bu demektir ki, iyilerini buluncaya dek bir yığın şiir okumak durumundayım. İyilerini buldum mu "işte seninkiler!" derim kendi kendime ve onları zevk için okurum. Bir şiiri elinize alıp onu teknik yönden dolgun yapan nedir diye parçalayabilirsiniz. Sesli sessiz harfleri, uyakları ve dizemleri ile önünüze açıldı mı "işte," dersiniz "beni etkileyen bu. Beni bu ustalık bağlıyor şiire." Sözcüklerin sizi alıp götürdüğü gizemle başbaşa kalırsınız. En üstün ustalıklarla yazılmış şiirlerin şurasında burasında delikler, boşluklar kalır; şiirde olmayan şey işte, buralardan sürünerek sokulup, parıldar ya da gürler.

Şiirin işlevi ve sevinci, hep olageldiği gibi, Tanrının da kutsanması demek olan insanın kutsanmasıdır.●

** Sorulara yanıt olarak 1951'de Laugharne'da yazıldı.*

yeni çiçekler

Osman BOLULU

Bizim gençliğimiz de bu göklerde dalgalandı
Ve senin boyandığın güllerle yandı
Pamukkale sırtlarında öpüştüm ilkyaz çiçeklerini
Suların bozbulanık aktığı günlerin birinde
İlkçağ güzellerinden sürüp gelmiştir diye

Bizim yeniyetmeliğimiz de külhandı
Ocağında nice ormanlar yandı
Her ne kadar kamu türküsü sarksa da
alkollü dudağımızdan

Çapı oğlan - kız, kız - oğlan'dı
Yarı çıplı terlemiş saksıda

Şimdi dağlarda açan çiçekler bir başka kırmızı
Anımsatır filinta gibi kaç delikanlımızı
Her biri tek başına bir ordu
Makinalı tarrakasında barut sisinde
Poyrazına hörelenmiş
Geleceğin terkisinde

Öpülesi çiçekler

"suyun ince sesinde"

● İsmet Zeki EYUBOĞLU

Duygulu, duyarlı bir ozandır Gündoğdu Sanımer, usun denetiminden kaçarak duyguların sıcaklığına sığınan, okuyucuya düşünceyle değil içinde uyanan ürpertili duyuşlarla seslenen bir söyleyişi vardır. Onun şiirlerini okudukça, hep çocukluğum bir daha yaşanamayacak yıllarına giderim, nerdeyse altmış yıl eskilere. Gün olur Maçka'nın Ağralaksa yaylalarında dolaşırım, gün olur İstanbul'un Marmara'ya bakan yönünden yola çıkar ara sokaklarda gezinirim. **"uzak uğultulardır eski sevdalar"** diyor. G. Sanımer, bunu yeni mi öğrendin a kardeşim, hangi "sevda'nın eskisi yakınımıza gelir, içimizin oylumunda yüzyüze bize seslenir? Eskinin hepsi de birer uğultudur belleğin yamaçlarında, yalnız sisli yankıları değinir geçer kulaklarımıza. Unutulmayan bir "sevda" kişiye dirilik getirir, üzüntüye salsa bile yüreğinde buruk bir kımıldanmaya olanak sağlar, insan dediğimiz de biraz budur işte.

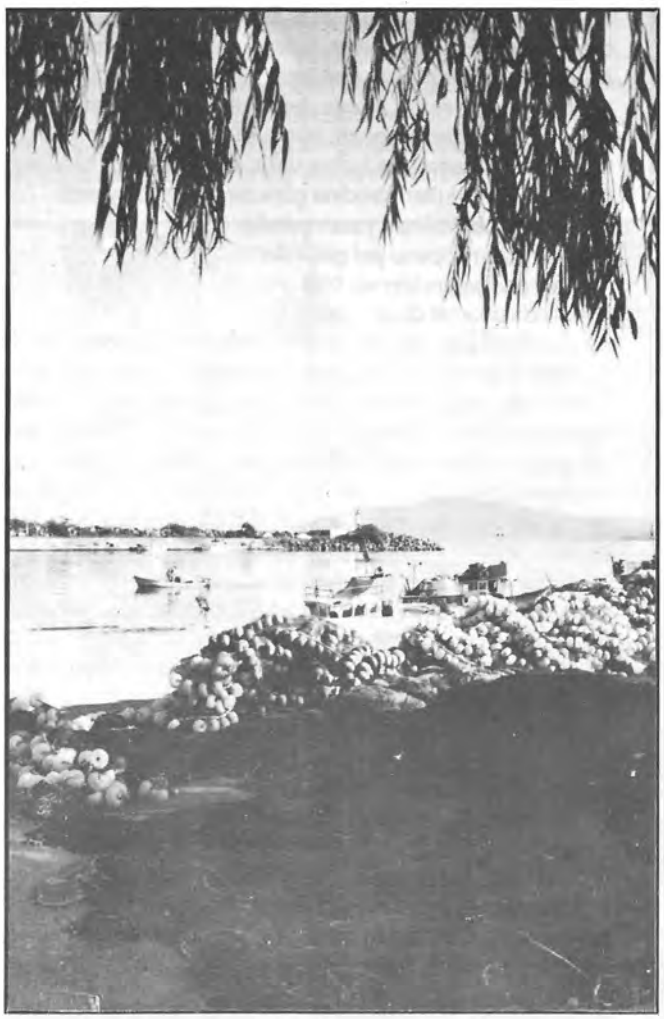

(Fotoğraf: Şekip İSKENDER)

korkuyorum sislenen gözlerinden
özlem bakracını dolduran kuyu
Ansızın ürküyor güvercinler
geçiyor yüzümüzden kuş sürüleri

Duyguların, geçmişe yönelmenin, anıları söyleterek kendini açığa vurmanın izlerini taşıyor bu dizeler, **"sislenen gözler"**den korkmak ozanın düşlediği bir yaşama ortamında kalmıyor, yaşamak istenip de yaşanamayan bir olaya duyulan özlemin etkinliğini gösteriyor besbelli. **"Özlem bakracını dolduran kuyu"**, biraz düşününce duyumsuzluğu giderilemeyen bir bekleyişin dışa vuruşudur, dizenin örtüsü altına saklanan umutsuzluktur. Ozan, "ben öyle demek istemedim" dese bile inandıramaz bizi.

Şubat çıplaktı
uzun boylu ağaçların
o çalışkan dalları çıplaktı
ispinozların sevinciyle
sökün ettiğinde bahar

birdenbire görünüm değişiyor gözlerimizin önünde, şubatın ortalığı kaplayan soğuğu en açık etkisini yaprakları dökülmüş ağaçların dallarında gösteriyor. Bir yerde durmuyor G. Sanımer, **"özlemin bakracını dolduran kuyu"**nun yanından kaçarak şubat'ın çırıl çıplak duruma getirdiği ağaçlara, dallara bakıyor, sonra ilkyazın ince türkülerini söyleyen ispinozları dinliyor, doğayı getiriyor gözlerimizin önüne. Burada dizeler duyulara sesleniyor, yüreğin derinliğinde gezinen özlemleri anımsatmıyor artık, bu nedenle dizelerin ayakları yere basınca ozanın anlatım gücü daha güven verici bir nitelik kazanıyor. G. Sanımer'in dizelerinde doğa ile düş elele yürüyor.

unutmalısın insanın insana
ettiği zulmü
bahar sabahlarında
doğaya bak sen

kişinin yüreği böylesine olumsuz anılardan arındırılırsa iyi olur deriz, ancak burada "unumalısın"ın yerini başka bir sözcük almalıydı, yapılan kötülük unutulursa yenisine kapı açılır. Kötülüğü unutmak güzel, ancak kötüyü unutmak öyle değil. **"Bahar sabahlarında doğaya bakmak"** gerçekten güzel, ancak şubatın ağaçlarına yaptığına ne diyelim? Üstelik, çağımızın en güçlü devletlerinden biri, aşırı bir sömürü tutkusuyla başkalarının tepesinden uygarlığı alaya alarak, en öldürücü bombaları yağdırırsa, **"insanın insana ettiği zulmü"** unutmanın önemi kalır mı?

öpüyordu çakıl taşlarını köpük
uzuyordu geceden kalma rüzgârın
mırıltıları

bu dizeler birden Maçka'nın içinden geçen iki akarsuyu getirdi gözlerimin önüne. Özellikle Meryemana Deresi dik akışlıdır, suları köpürür, ancak bu köpükler çakıl taşlarını öpemez, onların üzerinde sıçrayarak geçiverir, akarsu

taşla köpüğün özlemini gidermez, onların öpüşmesini bile kıskanır, sürer götürür özlemle kabaran köpükleri.

özgürlük çiçektir yarın çocuk
deniz mutluluktur gece yasa
biter yargısı yabanılın gün gelir

bu üç dize bir uygarlık anlayışını açıklamaya yetiyor, G. Sanımer, bu dizelerde konuyu en sağlıklı nitelikte yakalamış, Türkçe'nin güzel akışı içinde yerli yerine oturtuvermiş. Ancak, bizim toplumumuzda bu dar anlayış egemen olduğu sürece, **"yabanılın yargısı"** bitmez gibime geliyor, üstelik **"özgürlük"** denince korkusundan içgiysilerini ıslatan yetkililerin egemenlik sağladıkları bir ortamda insanların daha çekecekleri var. Yine özlemin ağırlığı, etkinliği seziliyor dizelerde.

kim silebilir sözcükleri çocuksa
yıldızlarınız
örtse de gizlerini sağır yorganı gecenin
yenik düşer bir ozanın türküsünde

dizeleri, okuyucuyu alıp götürürken erek belli değil, ancak bundan sonra gelen iki dize şiire bütünlük kazandırıyor:

kadınlardı
dizelerin arasına sakladığım seviler

sözcükler yazıya geçirilince, ozanın elinden çıkar, bağımsız bir varlık niteliği kazanır, yaşamak için ozana gereksinim duymaz artık. Çağımız en büyük, en etkili,en güçlü orduları toplansa,en öldürücü araçları kullansa, Homeros'un bir dizesi uygarlık tarihinden silebilir mi? Pir Sultan Abdal'ı asan yönetimin gücü onun bir dizesini unutturmaya yetti mi? Yazıya geçen sözcükler karşısında yenilgiye uğramayacak güç yoktur. G. Sanımer bir hekimdir, insanı nesnel varlığıyla hepimizden iyi bilir, onun doğal yapısını dokuyan ipliklerin nerede düğümlenip nerede çözüldüğünü onun gibi görmeyiz. İşte, o, bu alandaki deneyimleriyle bize üzücü bir görünüm sunuyor:

ölüm öğrencisiyim ben
kim bilebilir benim kadar
ocaklarda yanarken ağlayan odunların
onların da bir canları olduğunu güzbitiminde
sevgili kucağında uyur gibi doğanın

bu dizeler bana ilkçağ Yunan şiirini anımsattı, Latin şiirinin işlediği ölümsüz konuları getirdiği belleğimin ortamına. Özellikle bu dizelerin bulunduğu şiirin başında:

bir kadın duruyor ölümün ayakucunda
yalvaran gözleri düşüyor üstüme bıçak
parıltısı

ölümün ağır ağır gelişini sezinleyen bir insanın gözlerinde uyanan umut ışıkları çok etkilidir. Ben, bu olayı, birkaç kez yaşadım, ölen yakınlarımın son bakışlarında nesnelleşen umudun bütün ağırlığını içimde seziyorum. Özellikle, bundan ikibuçuk yıl önce, kanserden ölen ağabeyimin son soluklarını vermeye başlarken, daha bilinci kararmadan, çevresine yönelttiği bakışları, dili tutulduğundan söylemek istediklerini gözlerinde nesnelleştirircesine duyurmaya çalışması, bence unutulur gibi değildir. Bir kişi, ölüm karşısında ne denli yiğit görünürse görünsün, bilincin bulanışından önce gözlerden dökülen bakışlar yaşamla ölüm arasında kurulan köprünün sessiz dilidir. Öğrenilmesi olanaksız olan bu dilin sese dönüştüğünü düşünmek bile insanı sarsıyor. Sık sık düşünürüm, kurarım kendikendime: öleceğim anlaşılırsa, çevremde toplananlara yalvarıcı bakışlarla yönelmeyeyim diye, sevdiklerim gözlerimi çıkarsınlar. Yeryüzüne oyuklarını doldurarak benimle gelen gözlerimin, benimle yeraltına gitmesini istemiyorum. Yaşamım boyunca yeryüzüne bakmaktan doyamayan gözleri yerinaltında ne yapacağım, onlar yine yeryüzünde kalsın. İşte, G. Sanımer'in son dizeleri beni böyle söyletti, ellerine sağlık.

G. Sanımer'in **"bulutun arkasında meksika"** adlı şiiri nesnel gerçeğin yaşanmış,görülmüş bir ağıtıdır, öylesine içlidir. Bu şiirde, usun bağlarından boşalan duygular dizeleri birbirine bağlar, yaşananla sezileni, görülenle düşünüleni, olanla anlatılanı bir bütünlük içinde verir. "Meşeoğlu'nun kıranı" (meşeun kıranı deniyor) benim çocukluğumdan beri pılıyı pırtıyı toplamış göçme gününü bekliyordu, bunu bilmeyen yoktu, ancak yol yapımında yetkilileri inandırmak güçtü, hepsinden önce doğayı, yöreyi bilmiyorlardı; sonunda G. Sanımer'in dizelerinde ölümsüzlüğe kavuştu, toprağın altında ölümü tadanlar.

anlattılar sana tarihini dağın kımıldamadın
kımıldamadın
sendin o
biricik erdemi ihmal olan
acımasız insan

bu dizeler vurdumduymazlığın, insan sevgisinden yoksunluğun Çatak köyünün girişindeki büyük kayalara kazılmış kimliğidir.

bir kırım türküsüdür
dolar saçağına çocukluğumun
yüzyıllar ötesinde kalan toprağım

dizeleri, beni en az ellibeş yıl uzaklara, dedem Şükrü Efendi'nin, ninem Hava Hanım'ın (aile içinde öyle denirdi) önüne, el öpmeye götürür. Ben dedeme "Efendi baba", nineme de "Hanım nine" derdim, kardeşlerim, annem, babam da öyle söylerlerdi. Efendi baba'm, cuma günleri elini öpmeye gittiğimde bana sarı beş kuruş verir, sonra "Kırım türküleri" öğretirdi. Bu türküleri kendine göre bir ezgiyle söylerdi:

Sıvastopal önünde yatan gemiler
Atar nizam topunu yer gök iniler
Hey padişahım izin ver bize
Sılada anamız duacı size

dizeleri beni çok etkilerdi. Efendi baba'mın ağabeyi (Bedri Rahmi - Sabahattin Eyuboğlu kardeşlerin dedeleri) Hamdi Efendi de hep Yunus Emre'den, Erzurumlu İbrahim Hakkı'dan "ilahi"ler okurdu. İşte G. Sanımer'in dizeleri bana, adı geçen büyüklerimin önünde oturup ellerini öpme olanağı sağladı düşlerimin, anılarımın evreninde. Demek şiir, bir yerde, insana seslenirse, insanı alıp bir yere götürürse şiir oluyor.

Gündoğdu Sanımer duyguların, özlemlerin ozanıdır, onun dilini oluşturan, ona bir söyleyiş özelliği kazandıran da bu iki sözcüktür (duygu, özlem, ben şiirinden böyle bir sonuç çıkarıyorum, başkalarını bilmem. Şiir, hangi konuyu, hangi sorunu işlerse işlesin, insanı unutursa ilgi alanı daralır, insana seslenmeyen, insanın bir yanını vermeyen şiir bence bir sözcük dizisi olmaktan öteye geçemez, şiir insanla başlar insanla yaşamını sürdürür. Kuşkusuz başka türlü düşünenler de vardır, insana yalnızca soyutlanmış deyişlerle yaklaşmak isteyen, doğada yaşayan insanı değil de, düşünsel evrende gezdirilen insanı yeğleyen ozanlar da olacak. Ancak, doğada yaşayan bir varlık olarak, bana seslenmeyen şiirin belleğimde yeri yoktur. Ben, doğal bir varlığım, şiir bana bu özelliğimin çizgileri içinde seslenmeli,

doğaüstüne çıkmak istemiyorum.

şimdi uzaklarda kalan şehirde
boğaza / marmaraya gemiler gidiyordu
gemiler gidiyordu karadenize
geride bıraktığım şehirde
başlayamadıklarım bitiyordu

özlemin Boğaz'a, Marmara'ya, Karadeniz'e gidip gelen gemilerle nesnelleşen durumu, İstanbul'u bilenlerin çoğunda bu özlem vardır, ancak çoğu kez yeniden yaşanmak istenmeyen bir özlem olduğu da söylenebilir.

sizdiniz o uysal kadın
doğdunuz gizlenmiş sevincin yüreğinde
uyudu beşikler büyüdünüz
erişti arpa boyuna filiz
bakınca tanrısal dokunulmazlık
bedeniniz

başkalarını bilmem, benim yaşadığım Maçka köylerinde, kırsal kesimin acısını etinde kemiğinde duyanlarda, "kadın" inançların ördüğü bir dokunulmazlık içinde büyür; onun sıcaklığı, yalnız, evliliğe adım attığı büyülü gecenin yoğunluğunda gözlerden uzak bırakılmış gizlilik örtüsü altında duyulur. Bu bir toplum anlayışı, yaşama biçimidir, karışılmaz, ancak ozanın diline de engel konulmaz.

yorgundur
yazgısı yaşlı balıkçının
derin sularda yitip giden
umut

ayışığının örttüğü, parıltılarla süslediği gecelerde denizde dolaşan, ekmeğini tuzlu sudan çıkarmaya çalışan bir balıkçının eli boş dönmesinden neler duyduğunu ancak bu gerçeği bilenler sezebilir. G. Sanımer, bir kıyı çocuğudur, Karadeniz balıkçılarının yaşam gerçeği, acısını - tatlısını bilir, bilmese bu dizeleri böyle söyleyemezdi.●

(Fotoğraf: M. Reşat SÜMERKAN)

şiirler

Sait KÜÇÜK

konuşma

- Söğüt ağacı
sana
neden arsız demişler
- ölümü
kafaya
takmayışımdan

sen

acı da kim
ölüm de kim
ey yaşam
dostuna gül sunar gibi
sunmuşuz emrine yüreğimizi
var olmak savaşında
bizimlesin sen

haberin olsun

kardelenler
menevşeler ardından
kaysılar da çiçek açtı sevdiğim
hasat zamanına yaklaşıyoruz
haberin olsun

zenci

rengi kara
bahtı kara
kardeşim
ak kağıda
yazdım
senin
adını

itfaiyeci

yüreğimde tutuşan
yangına körükle gel
büyümek istiyorum

gebe

kanrevan içinde olsa da dünya
gebedir yeryüzü zeytin dalına

türkiye - almanya ilişkileri ve almanca

● Orhan ÖZDEMİR

Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki başlangıçta askeri alanla sınırlı olan ilişkiler, zamanla ekonomik ve politik ilişkilere dönüşür. Bu ilişkiler sürecinde, Almancanın yabancı dil olarak gündeme gelmesi kaçınılmaz olur.

III. Selim, orduda yenilikler yapmak için Prusyalı subaylardan yararlanır. II. Mahmut da 1835 yılının sonlarına doğru III. Friedrich Wilhelm'le bağlantı kurar. Konu yine askerlikle ilgilidir. II. Mahmut, III. Friedrich Wilhelm'den 1836 Ocak ayında 11 subay ve dört astsubay ister. Bu subaylardan birinin askeri coğrafya ve askeri tarih öğretmeni,birinin matematik, ikisinin de Fransızca öğretmeni olması belirtilir. Türkiye'de çalışan Alman subaylar, ülkeleriyle Osmanlı Devleti arasındaki bu türden askeri ilişkileri ekonomik alana kaydırmakta büyük başarı gösterirler.Bir süre sonra Osmanlı Devleti Almanya'ya silah siparişi vermeye başlar. 21 Temmuz 1873 günü, Babıâli, Krupp'a 1 milyon Osmanlı lirası tutarında mühimmat ile birlikte 500 top siparişi verir. Artık Alman subaylar ve Alman büyük sermayesi el ele çalışmaktadır(21).

II. Abdülhamit döneminde de Almanlardan çeşitli subayların yanında bir de Almanca öğretmeni istenir. Çünkü Alman subaylarının Türk askeriyle Fransızca olarak iletişim kurmaları birtakım aksaklıklara neden olmaktadır. İletişimdeki zorluklar, Alman subaylarının askeri birliklerle doğrudan ilişki kurmalarını engellemektedir. Ağırlık elden geldiğince Fransızcanın bilinmesindedir. Fransızca,Türk makamları ile Alman subaylar arasında sırf bir iletişim aracı olarak kalmamakta, aynı zamanda bir etkileme aracı olmaktadır. Fransız yazı dilinin iyi bilinmesi, önerilerin değerlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Alman subaylarının Fransızcayı yeteri kadar bilmemeleri, onların etkilerini azaltmakta ve konumlarını sarsmaktadır. Alman subaylarından Kaehler, Türk askeri hakkındaki 400 sayfalık düşünce ve önerilerini Fransızca olarak yazmıştır(21).

Abdulhamit Kaehler'le yaptığı bir görüşmede, Türk subaylarının eğitilmesi için Almanya'ya gönderilmesi isteğinde bulunur. Almanlar bunun üzerine sırf askeri ilişkilerin yeterli olmadığını, politik ilişkilerin de gündeme gelmesi gerektiğini bildirerek, Berlin'de bir Türk konsolosluğunun açılmasını önerirler. 1905 yılında Sultan, Türk subaylarının Almanya'dan alınan silahları kullanmayı öğrenmeleri için Almanya'ya gitmelerini,ayrıca topların nasıl kullanılacağını öğretmeleri için de oradan astsubay gönderilmesini ister. Ancak, Alman askeri ataşesi bu öneriye karşı çıkar. Önemli nedenlerden biri, Türk askerlerinin Almanca bilmemeleridir.(21).

Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki askeri ilişkilerin giderek ekonomik alana kayması, aynı zamanda Alman endüstri ve banka sermayesinin Osmanlı Devleti'ne girmesine de ortam hazırlar. Aslında Alman tekelleri, 1890'dan başlayarak Anadolu'nun çeşitli bölgelerine Alman göçmenleri yerleştirmek ve Alman sömürge bölgeleri oluşturmak için propaganda yapmaya başlar. Amaçları Osmanlı İmparatorluğu'nu bağımlı bir sömürge durumuna getirmektir. Yine bu dönemde Protestan Alman misyonerlerin yoğun etkinliklerine tanık olunmaktadır. 19. yüzyıl sonlarında, Alman emperyalizminin ekonomik ve siyasal yayılışını kolaylaştırmak için, Asya Türkiye'sine, yaklaşık 450 Protestan Alman misyoneri ve yüzlerce yardımcı vaiz gönderilir(22).

Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'nu sömürgeleştirme etkinliklerinde İngiltere ve Fransa ile sürekli bir yarış içindedir. Almanların Osmanlı İmparatorluğu'nu sömürgeleştirme çabalarının yanında, dil ve kültür alanında da Fransa'nın ve İngiltere'nin etkisini yok etmeye çalıştığı görülmektedir. 1913'te General von Sanders'in askeri misyonunda "Alman ekolünün ve Alman dilinin yayılması"(21) amaçlanır. Artık devlet yetkililerini etkilemede ve alman ekolünün yaygınlaşmasında dilin önemi anlaşılmıştır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra tümüyle çöken Alman kültür politikası, Alman tekellerinin eski pazarlarını kazanması için 1920'li yıllarda Türkiye'de yeniden canlanır. Türkiye'de 19. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan Alman kültür kurumları, Hitler döneminde, Nazi Almanya'sının propagandasını yaparlar. 1933'ten sonra bu kurumlar, Türkiye'de belli bir kesimi Alman politika ve ideolojisine kazandırmak için kullanılır.

Bu dönemde, 1868'de İstanbul'da kurulan Alman Okulu'na-ki bu okul 1911 yılında Alman Lisesi olacaktır- bir propaganda aracı olarak bakılmaktadır. Bu okulda yapılan Almanya propagandası ister istemez derslere de yansır. 1937 - 1938 ders yılında 642 öğrencinin ancak 150'sinin anadili Almancadır(23).

Türk hükümeti 1920'li yılların ikinci yarısında, Türkiye'deki yeni yapılanmadan yararlanılmak üzere Alman bilim adamları getirir. Gelen bilim adamları, kendi dallarında Türkiye için en iyisini yapmayı bir görev sayarlar. Ancak Alman sanayicileri bu ilişkilerden yararlanmak isterler. Bu yüzden, 27 Ekim 1933'te, Türk bilimindeki ve Türk okullarındaki Alman etkisinin olabildiğince genişletilmesi isteğinde bulunurlar. Bundan bir yıl sonra da genç Türk akademisyenlerinin şimdilik daha çok Alman dilini öğrenmeye zorlanmaları gerektiği belirtilir(23).

1933'ten sonra, Hitler'den kaçan çok sayıda bilim adamının, beş yıllık sözleşme ile 1 Ağustos 1933 günü açılan İstanbul Üniversitesi'nde ders vermesi sağlanır. Bu bilim adamlarının bir kısmı, 20 ile 25 yıl üniversite ve yüksekokullarda çalışırlar. 1933 - 1945 yılları arasında İstanbul'da 98, Ankara'da da 41 Alman ve Avusturyalı bilim adamı çalışmıştır(24).

Türkiye'de bulunan çok sayıda Alman bilim ve sanat adamının etkinlikleri, çoğu yüksekokul öğrencilerinin Almancayı yabancı dil olarak seçmelerini sağlar. Bu durumu fırsat bilen Alman yetkililer, Türk okullarını sürekli Almanca öğretmenleriyle desteklerler. Württemberg Kültür Bakanlığı'ndan bakanlık kültür müşaviri Dr. Löffler, Dışişleri Bakanlığı'nca Almanların okullardaki ve yüksekokullardaki etkinliklerini incelemek üzere Türkiye'ye gönderilir. Dr. Löffler, 23 Temmuz 1935 günlü raporunda aşağıdaki noktalara değinmektedir:

"İstanbul ve Ankara'daki yüksekokullarda Alman dilinde ders veren çok sayıda profesör; sayıları gittikçe artan Almanca öğretmenleri; ekonomi, teknik ve sanat alanındaki Alman uzmanlar, özellikle de İstanbul'daki Alman Okulu'nun çalışmaları... gözlemlerime göre her yerde olumlu sonuçlar vermektedir. Öyle ki, Almanya'nın Türkiye'deki düşünsel ve ekonomik etkisi artmaktadır."(23)

1773'ten 1950'ye kadar Fransızca yabancı dil olarak ilk sırada yer alırken, onu İngilizce ve Almanca izler. 1950'de İngilizce ilk sıraya yükselir. Fransızca ikinci sırada yer alırken, Almanca yine üçüncü sıradadır. Ancak 1980'den sonra Almanca, İngilizceden sonra ikinci sıraya yükselir(24). Almancanın yabancı dil olarak İngilizceden sonra ikinci sıraya yükselmesinde, Federal Almanya ile Türkiye arasında giderek artan ekonomik ilişkilerin, ayrıca Federal Almanya'da çalışan çok sayıda Türk işçisinin payı vardır. Bu ilişkiler aynı zamanda Alman dilinde öğretim yapan Anadolu liselerinin ve üniversitelerde kimi bölümlerin açılmasına neden olmuştur. Bugün 132 Anadolu lisesinden 12'si Alman dilinde öğretim yapmaktadır. Alman dilinde öğretim yapan Anadolu liselerinde 100 Federal Alman öğretmen özel anlaşma ile görev yapmaktadır(25).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1988 yılında orta dereceli okullara yabancı dil dersleri için basamaklı kur sistemini getirmesiyle, Almancanın yabancı dil olarak seçilmesinde % 40 gerileme olmuştur. Ankara'daki Alman Kültür Merkezi'nin Almanca öğretmenlerine gönderdiği 28 Mart 1989 günlü mektupta yer alan bu bilgiden başka, çok sayıda ortaokulun birinci sınıfında artık Almanca öğrencisinin bulunmadığına değinilmekte, mektubun süreğinde de şöyle denilmektedir:

"Umarım bu geçici bir gelişme olacak, Alman diline olan ilgi de yeniden artacaktır. Çünkü Federal Almanya, Türkiye'nin ticari açıdan en önemli bağlaşığıdır. Yurt dışında çalışan Türklerden en çoğu Federal Almanya'da bulunmaktadır. Ayrıca Almanlar, sayısal olarak, Türkiye'ye gelen turistler arasında ilk sırada bulunmaktadır."●

-sürecek-

(21) Wallah, J. L.: **Anatomie einer Militärhilfe**, Droste Verlag GmbH, Düsseldorf 1976.

(22) Rothmann, L.: **Berlin - Bağdat, Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi**, Belge Yayınları, İstanbul 1982.

(23) Glasneck, J.: **Methoden der deutsch - faschistischen Propagandatätigkeit in der Türkei vor und während des zweiten Weltkrieges**, Halle (Saale) 1966.

(24) Demircan, Ö.: **Dünden Bugüne Türkiye'de Yabancı Dil**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988.

(25) : Cumhuriyet, 12 Mayıs 1989.

korlaşan kömür

Mehmet AYDIN

Bir kömür işçisiydi
Zonguldak'ta babam
Kutsal sayardı bastığı toprağı
altında
kara elmaslar saklayan
Alır topak topak taşkömürünü
avuçlarının arasına
okşar koklardı ara sıra
Sayısız dili vardır
okuyana bunun derdi
Koca koca okullarda
okutup beni
O dili çözmemi isterdi
Daha ben yedi yaşında
okula başlarken
yaşattığı güzelim düşler
Göçük altında kaldı
Yıllar devrilip devrilip
gitti üstümüzden
Benim umut dolu
renkli dünyalarım da
Yer altındadır şimdi
Çözmesem de kömürün
o gizli dilini bugün
Can veririm dinamolara
Isıtıp aydınlatırım halkımı
Kapkara damarlardan
kara elmaslar çıkarırım peşpeşe
Ne ki
Herkesin yolları ışık keser
hemen her yerde
Bense türküler yakarım
Sırtları ısıtan güneşe.

SORULUNCA

Denizler sorarsa
En mavi kaygılarını açarak önümüzde
"– Nerde benim eşlerim,
Nerde sen?"
Güzelle bakalım kendini.

Coşkusu sularında rüzgarlanan
Irmaklar sorarsa
"– Nerde benim yarışlarım
Nerde sen?"
Sürükle bakalım kendini.

Çocuklar sorarsa
Yaşamları yüreğinizde dokunan
"– Nerde benim sorularım,
Nerde sen?"
Bütünle bakalım kendini.

Ölüler sorarsa
Silahların kazdığı çukurlardan
Gözleri açık giden
Ölüler sorarsa bir gün.
"– Nerde benim yaşamım,
Nerde sen?"
Yanıtla bakalım kendini.

Çağların bulutlarında resimlenen
Kitaplar
Sorarsa gözlerine bakıp
"Nerde benim yazdıklarım,
Nerde sen?..."
Somutla bakalım kendini.

Ve herbiri yüzyıllar süren
Karanlık bir talum geceleri
Dirençlerinde sürüklegen
Mahpuslar sorarsa..
"— Nerde benim suçluluğum,
Nerde sen?..."
Temizle bakalım kendini.

1972
Şükran Kurdakul

(Fotoğraf: M. Reşat SÜMERKAN)

devrek'te yaşanan güzellikler

● **Ahmet ÖZER**

Hava sıcak. Güzel bir temmuz günündeyiz.

Burhan Günel, Feyza Hepçilingirler ile geliyor. Bizleri de alıyor. Ankara'dan yola düşüyoruz. Önümüzde Ankara ve Bolu'nun ilçeleri. Gideceğimiz yer Devrek. Telden tele söyleşiyoruz. Konumuz çoğunlukla sanatın güzelliğiyle harmanlanıyor.

Karanlık bastırmadan Devrek'e ulaşıyoruz.

Ne güzel. Bu yıl da kocaman bir sanat bayrağı göndere çekilmiş. Herkesin yüzünde bir sevinç. Birbirileriyle ilk kez karşılaşanlar. Yıllar sonra da olsa özlem giderenler. Böyle bir yerde karşılaşmayı aklının ucundan geçirmeyip de talihin bu oyununa sevinenler. Her yan sanatçılarla, bilim adamlarıyla halkımızın konukseverliğinin somut göstergesiyle çiçek açıyor sanki.

Çınar oteli geçen yıl olduğu gibi bu coşkuya mekan oluşturuyor. Her şey yerli yerinde. İzmir'den, Ankara'dan, İstanbul'dan gelen dostlarla birlikteyiz. Yıllardır yazılarını okuyup, yüzünü ekranlarda gazete ve dergilerde gördüğümüz nice kişilerle aynı ortamda soluk almanın heyecanı çoğu kişinin yüzünden okunuyor.

Evet 1991 Devrek Baston ve Kültür Festivalinin bir yenisindeyiz.

Giderek boyut kazanan, giderek kültürel ve sanatsal devinimle olgunlaşan, giderek etrafındaki sevgi ve coşku halesini büyüten bu güzel etkinliğin bir yenisindeyiz.

Gece bir yemekte buluşuyoruz. Kimler yok ki yemekte...

Mustafa Kademoğlu ev konukluğu yapıyor. Yemeğe katılan tüm konukları, adlarının başına eklediği güzel, anlamlı, etkileyici sözlerle sunuyor. Belediye Başkanı Nadir Saraç adını Devrek tarihine sanatçılarla bütünleşen bir kentin saygın yöneticisi olarak yazdırabilecek bir kişi olarak, tüm konuklara "hoş geldiniz" konuşması yapıyor. Kuşkusuz bu geceye katılanların tümünün adları, yayımlanacağına inandığım Devrek Baston dergisinde yer alacak. Ancak yine de birkaç ad vererek bu geceyi anlamlı kılan saygın kişilerden söz etmek istiyorum. İşte Sami Karaören, işte Mahmut Makal, işte "Anayasa ve Yerel Yönetimler" panelini yönetecek Bozkurt Güvenç. Ve diğerleri, Samsun'dan gelen Metin Kökten, İzmir'den gelen Nafize Öztok, Hidayet Karakuş, Karabük'ten gelen İlhan Karaman, İbrahim Yıldız, Yalova'dan gelen Mehmet Güler, Hasan Kıyafet, Behçet Kalaycı, Devrim Erbil... Bir uzun yolculuktan yorgun düştüğü için gece bizimle olamayan, ancak ertesi gün tüm etkinliklerde yan yana olduğumuz sevgili Aziz Nesin...

Bütün bunların yanında Devrek'te böylesi güzel bir etkinliğin bayraktarlığını yapan Mehmet Yaşar Bilen. Bilen'in bir yandan eğitimciliğiyle, diğer yandan yazarlığının getirdiği çok yönlü boyutla Devrek'te oluşturduğu etkinlik zaman içinde meyveye durmuş. Geçen yıl taşıdığı bayrağı ordaki yakın dostları Mustafa Kademoğlu ile Mithat Yaban'a bırakmış. Onlar da görevi en güzel şekilde yerine getirmenin mutluluğunu yaşıyorlar.

Son yıllarda kimi yerel yönetimler, gerçekleştirdikleri bu güzelim etkinliklerle ülkemizin nice bilim, sanat ve kültür adamlarıyla birlikte olmanın kıvancını duyuyorlar. Bu değerli kadrolarla halkı bütünleştiriyorlar. Devrek son birkaç yıldır bu alanda öncülük görevini sürdürüyor.

Şenlik günlerini düşünüyorum: Devrek yağmurlu günlerinden birini yaşıyor. Alabildiğince yeşil doğanın yüreği sulanıyor. Ancak etkinliklere ara verilmiyor. Anayasa ve yerel yönetimler

(Soldan Sağa) Nafize Öztok, Feyza Hepçilingirler, Burhan Günel ve Ahmet Özer "SEVGİ" konulu söyleşide. Devrek, 7 Temmuz 1991.

paneli, bilim adamlarınca, Demokrasi ve sendikal haklar paneli sendikacılarla gerçekleştiriliyor. Katılım hayli yoğun. Sevgi Söyleşisinde Burhan Günel, Nafize Öztok, Ahmet Özer ve Feyza Hepçilingirler, sevgiyi soyuttan somuta örneklerle sunuyorlar. Aziz Nesin ustamız Devrek'in simgesi bastondan yola çıkarak, teknolojinin nimeti kadar külfetinin de kaçınılmaz olduğunu belirtiyor. Doğal olarak mizahını, bu söyleşiyle harmanlamadan edemiyor. Karaören'in yönettiği bir başka söyleşide Devrek'in yetiştirdiği büyük yetenek, değerli şair Rüştü Onur, Mehmet Yaşar Bilen ve Behçet Kalaycı'nın değerlendirmeleriyle gönüllere kazılıyor.

Devrek günlerinde yılların eğitimcisi, yazar Mahmut Makal'ı dinliyoruz. Makal, 1948'den başlayarak çalıştığı köyleri, yazdığı yazıları, öğretmenliğini, yazarlığını, Bizim Köy'ün serüvenlerini, tutuklanışını anlatıyor. Ardından da "ülkenin nice yörelerinde birçok festivale katıldım. Ancak burdaki kadar sıcak, etkileyici ve kalıcı olanına rastlamadım. Hayatımın en mutlu günlerini yaşıyorum" diye ekliyor. Doğru söylüyordu Makal, umarım herkesin düşündüğü de bu olsa gerek. Devrek'in onur konuğu Sami Karaören ise geçen yıl olduğu gibi belleğindeki yüzlerce şiirden kocaman bir demeti şiirseverlere sunarken, bu etkinliğin bahçesine dikilen çiçeklere de su vermiş oluyordu.

6 - 7 temmuz günlerinde Devrek'te yaşanan bu etkinliğin yankıları geçen yıllarda olduğu gibi dalga dalga dört bir yana yayılıyor. Yazılar yazılıyor, mektupların ardı kesilmiyor, konukseverliğin boyutları dilden dile ulaştırılıyor.Devrekli, bastonunu, tarihin derinliklerinden günümüze taşırken, ona nasıl sanat ve kültür boyutu kazandırıldığını bir güzel kanıtlıyor.Sergilerle, panellerle, söyleşilerle, hele de imza günleriyle, dia gösterileriyle, tiyatro ve müzik etkinlikleriyle oluşan birikim, TRT yayınlarıyla da ülkenin dört bir yanına ulaşıyor.

Bütün bu etkinlikler, geçen yıl ilki yayımlanan Devrek / Baston dergisinin ikinci sayısının sayfalarına sığınmayı bekliyor. Bu nedenle de tüm konuklara, belediyenin yöneticilerine, özellikle de Mustafa Kademoğlu'na önemli görevler düşüyor. Onlara şimdiden destek olmak da bizlerin görevi olsa gerek.

Tüm yerel yönetimlerin, Devrek'te gerçekleştirilen bu güzellikten alacakları dersler olduğuna inanıyor,katılmaktan onur duyduğum bu etkinliğe emeği geçenleri yürekten kutluyorum.●

TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE ÇAY

Bir İlimiz var adı Rize
Durup dururken bir bardak çay sundu bize
Rize'de çayı kim yetiştirdi Rize'de
Missisipi'ye karışan çayları öğretirler bize
Rize'de çayı kim buldu Rize'de
Kimdi o sessiz sessiz kumral kumral demlenen mübarek adam

Adını öğretmediler bize.

Bedri Rahmi EYUBOĞLU

Bu yazıda, çayın yurdumuzdaki yaklaşık altmışyıllık serüveni incelenerek özellikle son yıllardaki gelişimi vurgulanıyor.Yetiştirildiği yöre olan Kuzey - Doğu Karadeniz sahilinden başlayarak tüm Anadolu'da kültür varlıklarına nasıl girdiği gösteriliyor. Örnekler sunuluyor. Günlük yaşamımızdaki, sosyal yaşamımızdaki yeri sergileniyor. Ağzımızda bıraktığı buruk tadından hoşlanarak yudumladığımız çayın bardağımıza kadar nasıl geldiğini, ne yorucu çalışmalarla yetiştirilip işlendiğini çoğumuz bilmeyiz. Bazan günlük gazetelere kadar yansıyan tartışmalardan da fazla bir şey anladığımızı iddia edemeyiz. Çayı yetiştiren, nemli bayırlarda çay yapraklarını makasla kesip toplayan, sepetlere dolduran ve sırtında taşıyan insanlara olan minnet borcumuzun ödenmesi yolunda "çam sakızı çoban armağanı" olarak kabul edilmesi dileğiyle.

Mustafa DUMAN

türk halk kültüründe çay

● Mustafa DUMAN

I. GİRİŞ

Çay millattan önce 2700 yılından beri Çin'de bilinen, önceleri ilâç, sonradan da keyif verici içki olarak kullanılan bir maddedir. Çin'den bütün dünyaya yayılmıştır. Çay ağacı 1 - 3 metre boyundadır. Yabanisi 10 m. kadar uzayabilir. Çay ağacının çiçekleri 1., 2. ve 3. yaprakları toplanıp bir dizi işlemden geçirildikten sonra elde edilen kuru toz veya yaprak kaynatılarak içilecek çay hazırlanır.

Çayın kaynatılmasıyla elde edilen çay içkisinde kafein, teofilin, teobromin ve tein adı verilen maddeler vardır. Çayın keyif vericiliği içinde bulunan kafein ve tein maddelerinden ileri gelmektedir. Özellikle kafein alışkanlık yapmaktadır.

Çay yaprakları işlenirken bazan fermente edilir ve 125 °C'de kurutulur. Elde edilen **siyah çay**dır. Yarı fermantasyona tabi tutulan yapraklardan elde edilen çay ise **sarı çay**dır. Bazan da çay yaprakları fermantasyona tabi tutulmadan 70 °C'de kurutulur ve **yeşil çay** elde edilir. Son yıllarda Türkiye'de de üretilmektedir. Sarı ve yeşil çaylar en çok Japonya'da tüketilmektedir (1).

Çaylar, çay bitkisinin hangi yapraklarından elde edilmişse ona göre de adlandırılır. Çay çiçeklerinden elde edilen çaya **çay çiçeği**, tomurcuklardan elde edilen çaya **tomurcuk çay**, 2. ve 3. yaprağı içeren çaylara da günlük hayatta en çok kullandığımız klasik **çay** adı verilmektedir.

Çay ağacının henüz çiçek açmayan tomurcukları eskiden toplanarak güneşte kurutulurdu. Buna **Akkuyruk çayı** denirdi. Bazan da bu tomurcuğun altında yarı açmış yaprakla ikinci ve üçüncü açmış yaprak koparılır, işlenir. Bu çaylar çayın içinde kırmızımtrak çöpler halindedir. Buna da **Altunbaş çayı** denir.

II. TARİHÇE

Çayın anavatanı Yukarı Birmanya, Güneydoğu Çin ve Orta Vietnam arasında kalan bölgedir. Çayın milattan önce 2700 yılından beri Çin'de bilindiği ve önceleri ilâç olarak kullanıldığı söylenir. Çay hakkında ilk yazılı kaynak bir Arap seyahatnamesidir. Bu kaynakta, 879 yılında Kanton şehri gelirlerinin çay ve tuzdan alınan vergiler olduğu kayıtlıdır (2). Daha sonra Marco Polo ve diğer gezginler seyahatnamelerinde çaydan sözetmişlerdir.

Mehmet İzzet'in, 1878 yılında İstanbul'da yayımlanan "Çay risalesi" adlı kitabının iç kapağı.

Çay, Çin'de milâttan sonra 6. yüzyıldan sonra çok geniş bir kullanım alanı bulmuştur. 10. yüzyılda ise Çin'in milli içkisi haline gelmiştir. Çay ilk kez 8. yüzyılda Japonya'ya getirilmiş, 12. yüzyıldan sonra da Japonya'da yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Japonya'da çay kültürü çok üstün bir düzeye çıkmış, evlerde **çay odaları** yapılmış,çay hazırlama ilmini bilen **çay üstadları** yetişmiş, çay etrafında **çailik** mezhebi türemiştir(3). Japon çayının dünyaya tanıtılmasında Okakura Kakuzo'nun **Çayname** adlı kitabı çok büyük rol oynamıştır. Orijinali İngilizce yazılan bu kitap kültür ve sanatın ticarete, üretime ve sanayiye nasıl olumlu bir etki yaptığının tanınmış bir örneğidir.

Çay, 17. yüzyıldan itibaren de Avrupa'ya girmeye başlamıştır. Daha önce Araplar aracılığı ile çayı biraz tanıyan Avrupa özellikle 1610 yılından sonra Felemenk vapurları ile getirilen çayları tatmaya başladı. Çay 1636 yılında Fransa'da, 1638 yılında Rusya'da, 1656 yılında da İngiltere'de kullanılmaya başladı. İngiltere'de ilk çayevi açıldığında papazlar çok tepki gösterdiler. Çayın insanlığa ve hıristiyanlığa zararlı olduğunu ileri sürdüler(4). Almanya'da çay daha sonraları, 19. yüzyılın ikinci yarısında kullanılmaya başlandı.

Türkiye'de çay üretimine çok sınırlı şekilde, 1878 yılında Japonya'dan getirilen çay tohumlarının örnek çiftliklerde ekilmesiyle başlanmışsa da bir başarı elde edilememiştir(5). Türkiye daha önceleri de çay ithal etmiştir. 1777 tarihli bir attariye defterinde çay kaydına rastlanmaktadır. 1816 tarihli bir gümrük defterine göre de çay ithal edildiği belli olmaktadır(6).

Türkiye'de çay yetiştirilmesi

konusundaki ilk bilimsel çalışmalar Halkalı Ziraat Mektebi müderrislerinden **Ali Rıza Bey** tarafından, 1918 yılında başlatılmıştır. **Ali Rıza Bey**, Batum ve çevresinde çay ve limongillerin yetiştirildiğini görmüş, aynı iklim kuşağına giren Rize'de de bu bitkilerin yetişebileceğini yazılarıyla savunmuştur. "Yeni Türkiye" gazetesindeki yazıları ve İktisat Vekâletine sunduğu "Kuzey - Doğu Anadolu ve Kafkasya'da Ziraat" adlı rapor bunlara örnektir. Bu rapor 1924 yılında yayımlanmıştır.

1923 yılında bakanlıklar arası bir kurul Batum'a gönderildi. Bu kurulun üyelerinden **Zihni Derin** çay konusu üzerine eğildi. Gene aynı yıl Rize Ziraat memuru **İbrahim Bey** aynı konuyu incelemek için Batum'a gönderildi. Batum'dan getirdiği çay tohumları Rize'nin Müftü Mahallesi'nde, 8 dönümlük bir bahçeye ekilerek çay yetiştirme denemeleri başlatıldı. 1924 yılında çıkarılan bir yasayla Rize ve Borçka'da bir kısım araziye çay, fındık, portakal ve mandaline ziraati yapılması öngörülüyordu. Ordu ve Giresun milletvekilleri kendi illeri ihmal ediliyor gerekçesi ile bu karara şiddetle karşı çıktılar. Yasanın mecliste tartışılması sırasında bu milletvekilleri yasanın çıkmaması için çaba sarfettiler(7).

1925 yılında **Zihni Derin** ve **İbrahim Bey**'lerin gayretleri ile Rize'de ilk çay fidanlıkları oluşturulur. **Zihni Derin**'in Rize'den ayrılmasından sonra bütün bu çalışmalar başarısızlıkla sonuçlanır.

1938 yılında Tarım Bakanı **Refik Kurdoğlu, Zihni Derin**'i tekrar Rize'ye gönderdi. Rusya'dan getirilen 30 ton çay tohumu ekildi. 20 milyon çay fidanı yetiştirildi. Yeni bir yasayla da çay üretimi özendirildi. Böylece, önce Rize'de, sonra da Artvin ve Trabzon illerinde çay ziraati hızla gelişti ve günümüzdeki düzeyine ulaştı(8).

Türkiye'de ilk çay fabrikası 1947 yılında, Rize'de kuruldu. Daha önce çay atölyelerde işlenirdi. Rize çay fabrikasını, Çayeli, Gündoğdu, İyidere, Sürmene ve Hopa çay fabrikaları izledi.

Türkiye bugün çay ihraç eden bir ülkedir. 1975 yılı üretimi 55 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Çayın kalitesini yükselterek dünya çay piyasasında hakettiğimiz yeri alabilmek için çay yetiştiricisinin emeğini değerlendirerek, en gelişmiş teknolojilerle çayı işlememiz ve ambalajlamamız gerekmektedir.

Türkiye'de çayın kısa tarihçesini yazarken bu tarihçede yer alan ilginç bir olayı kısaca verelim: 1892 yılında, Bursa'da bir çay ağacı yetiştiği iddia edildi ve bu ağacın yaprakları tahlil için yurtdışına gönderildi. **Lütfi Arif**'in bir makalesine göre bu ağaç **Ayı üzümü** denilen ağaçtı ve tahlil sonucu yapraklarında teobromin maddesine rastlanmamıştı. **The de Brousse**, yani **Bursa Çayı** hikâyesi de ağacın **ayı üzümü** olduğu anlaşılınca bitivermişti(9).

III. TÜRKÇEDE ÇAY

Çay sözcüğü Çince kökenlidir. Çinliler çaya bir lehçede **ça**, diğer bir lehçede de **te** derler. Yalnız Türkçeye değil diğer belli başlı dillere de çay adı Çinceden geçmiştir.

Türkçe Sözlük'te çay şöyle tanımlanıyor:

Çay: Çaygillerden bir ağaççık. (Thea chinensis). Bu ağaççığın özel işlemlerle kurutulan yaprağı. Bu yaprakların haşlanması ile elde edilen güzel kokulu ve sarımtırak kırmızı renkli içecek(10).

Çay sözcüğünden türeyen sözcükler ve çayla ilgili sözcükler şöyle sıralanabilir(11):

Çay bahçesi: Çay kahve gibi alkolsüz içkilerin içildiği bahçe.

Çay bardağı: Çay içmekte kullanılan belli biçimde cam bardak.

Çay demlemek: Çay hazırlamak.

Çay fincanı: Genellikle porselenden yapılan, çay içmeye yarayan fincan.

Çay kaşığı: Çayın şekerini karıştırmaya yarayan küçük kaşık.

Çay takımı: Çaydanlık, sütlük, şekerlik ve altı ya da oniki çay fincanından oluşan takım.

Çay vermek: Konuklara çay ve kimi yiyecekler verilen toplantı düzenlemek.

Çaycı: Çay yapıp satan kimse. Çay yetiştiricisi. Çay tiryakisi.

Çaycılık: Çay yapma ve satma işi. Çay yetiştirme işi.

Çaydanlık: İçinde çay pişirilen kap.

Çayevi: Çay gibi içeceklerin hazırlandığı ve içildiği yer.

Çaygiller: Yapraklarından çay yapılan ikiçeneklilerden bir bitki familyası.

Çayhane: Çayevi.

Çaycoştu: Çay semaveri.

Çaycoşu: Çaynık, demlik.

Çaydoş: Çaynık.

Çaykuş: Çaynık.

Semaver: Çay demlemek için kullanılan bir araç. Kömürlü ve elektrikli türleri vardır.

Çay kazanı: Genellikle kahvehane ve çayevlerinde kullanılan, çok sayıda çay hazırlamaya yarayan bakır kazan. Kömürle ısıtılır.

Dilimizde çayla ilgili bazı deyimler de vardır. Onları da şöyle sıralayabiliriz:

Tavşan kanı çay: İyi demlenmiş çay.

Kıtlama çay içmek: Özellikle Doğu Anadolu'da çayı şeker atmadan, sert şekeri ağıza alarak içmek.

Çayı höpürdetmek: Çay içerken dudaklar arasında çekilen sıcak çayın ses çıkarmasını sağlamak.

Yal gibi çay: Soğumuş, lezzeti acı çay.

Türk argosunda **çay** esrar veya herhangi bir uyuşturucu madde veya kız anlamlarına gelir. **Çay ağacı** tavla veya kağıt oyunlarında sürekli yenilip çay ısmarlayanlara denir. **Çaycı** argoda uyuşturucu satıcısı anlamındadır. **Çay içmek** argoda bir alışverişten caymak anlamındadır. **Çay şekeri:** esrar(12).

IV. TEKERLEMELERDE ÇAY

Trabzon yöresinde en çok bilinen çay tekerlemesi şöyledir:

"- Ofli çay içersun?
- Pek severum oni.
- Ama on paradır.
- Ya yutur oni.
- Ya kalk git evuna (kahvehaneden)
- Ya getur oni."

Bir başka çay tekerlemesi de şöyle:

"Çay bir değil ikidir
Üç kardeşidir.
Dört cana faidesidir.
Geçtin mi beşe
Var onbeşe.
Çay nedir
Say nedir."(13)

Bu tekerlemenin Gümüşhane'den derlenen bir çeşitlemesi de şöyle:

"Çayın üçü adettir
Dördü sıhhattir.
Çıktı beşe
Vur onbeşe.
Çıktı yüze
Düştü düze.
Çay nedir
Say nedir
Dök uşağım bir daha."(14)

Eskiler de bir tekerlemede, çaysız bir sohbetin aysız bir gökyüzü gibi olacağını söylemişlerdir:

"Es - sohbet-ü bilâ çay
Kes semai bilâ ay"(15)

Çayın nasıl olması gerektiği de bir tekerlemede şöyle anlatılır:

"Çay kadehte dide efruz olmalı
Lebrizi lebreng ü lebsuz olmalı." (16)

Sıvas yöresinde çayı bir pirin icadettiğine inanılır ve şu tekerleme söylenir:

"Çayı icadetti bir pir
Sabaha iki akşama bir."(17)

Doğu Anadolu halkı, özellikle Erzurumlular çayı çok severler. Bol bol içerler. Erzurum'un işgali sırasında Sıvas'a göçeden Erzurumlular savaş nedeniyle çay bulmakta zorluk çekerler. Aşağıdaki tekerleme bu olay üstüne söylenmiştir:

"Çay çıktı kırka
İçeriz korka korka
Çay çıktı yüce dağ başına
Demliği getir karşıma
Üç gündür içmemişem
Doldur bir tane
Aklım gelsin başıma.(18)

V. BİLMECELERDE ÇAY

Karşılığı **çay** olan bilmeceler:

Rengi kızıl şarap değil
Kışın fena ahbap değil.

Kırmızı boyayı boyadım
Misafirin önüne dayadım.

Sıcacık sıcacık içilir
Andan vaz mı geçilir?

Al rengine bakılır
Kadehlere dökülür
Buram buram tüterken
Önünde diz çökülür.

Karşılığı **çaydanlık, semaver** ve çay **bardakları** olan bilmeceler:

Ocak başında oturur
Karnını küle batırır.
Ortası yanar
Yanları kaynar
Kanadından kan damlar
Canlılar oturur
Cansızlar pervane döner.

Ortası yanar
Yanları kaynar
Yanında cin uşakları oynar.(19)

VI. MANİ VE TÜRKÜLERDE ÇAY

Çay üstüne söylenen mani ve türkülerden bazılarını aşağıda veriyoruz:

"Rize bağluklarinda
Pembe güller açayi
Gel gidelum Rize'ye
İçelum Rize çayi.

Çayluğun başi duvar
Konuşalım kim duyar
İki baş bir yastuğa
Uyar sevduğum uyar.

Gelıyi Mayis ayi
Toplayalım çaylari
Gidelım fabrikaya
Alalım paralari

Çay tarlasina gördum
Sari peştamallari
Dünyaya şöhret vermiş
Şu Rize'nın çaylari

Çay mahsuli çoğalmiş
Rize'nin her yerine
Çay tamlilari (fidanlari) benzer
Esmer güzellerine"(20)

Rizeli Mustafa Sırtlı'dan derlenen bir türkü de şöyle:

"O Çayeli Çayeli
Limandan eser yeli
Yarım gitma çayluğa
Bugün hava çiseli

Olmadi tutamadım
Laz kızının elini
Olsayiduk çayluğa
Sarayidım belini

Yarım gitti çayluğa
Ben de gitıum yanina
Oturduk da yaslanduk
Kestane fidanina"(21).

Cemile Cevher Çiçek'in derlediği ve "Peştamal Tezgahına Canım Çikayi Canım" diye başlayan türkünün bir dörtlüğü de şöyledir:

"Gelin oldum deyine
Boş mu oturacasun
Bizım çay bahçesine
Yaprak topliyacasun"(22).

Bazı seyahat destanlarında da

Rize'den veya diğer Doğu Karadeniz şehir ve kazalarından sözedilirken "çay" da belirtilir. Örneğin:

"Trabzon'un kızlari
Düşmanini bezdırır
Şu Rize'nın kızlari
Bahçedin çay götürür."(23) ve

Of'un kızlari güzel
Sürmene'nin da ayni
Taksidan indim içtim
Arakli'nın çayini."(24) gibi.

VII. İLÂHİLERDE ÇAY

Çeşitli zamanlarda Türkiye'ye göç eden Azerilerin çok canlı bir yazbaşı gelenekleri vardır. Yazbaşında kırlara çıkar, semaverlerde çay demler ve "çayname" denilen ilâhileri söyleyerek çay içerler. Bu gelenek İstanbul'da yaşayan Azeri kökenli Amasyalılar tarafından yazbaşlarında Belgrat Ormanları'nda sürdü-rülmüştür. Aşağıda metnini vereceğimiz ilk ilâhi, başka bir deyişlle "çayname" her yıl 20 Haziran'da, İstanbul'da yapılan bu eğlencelede söylenmiştir:

ÇAYNAME

Semaveri alıştırın
Maşa ile karıştırın
Küsülüyü barıştırın
Hüner senin ay semaver

Semaveri kurduk düze
Bu tarikat cümlemize
Pir'im etsin himmet bize
Hüner senin ay semaver

Semaverin bacası var

Karabağ'da yücesi var
Kafkasya'da hocası var
Hüner senin ay semaver

Semaverin çayı çiçek
Gelin ihvanlar çay içek
Çay olmayan meclisi geçek
Hüner senin ay semaver

Çayın lezzeti pek hoştur
Üç bardak içen sarhoştur
Çayı bilmeyen ne boştur
Hüner senin ay semaver

Semaverin rengi sarı
Bardakları gülden arı
Şule verir kalbe nuru
Hüner senin ay semaver

Semaver benzer coşkuna
Aşkı başından taşkına
Yansın Allah'ın aşkına
Hüner senin ay semaver

Semaverin rengi beyaz
Beyaza ederler niyaz
Terakkisi güzel avaz
Hüner senin ay semaver

Semaverim neyler malı
Kömekçisi Hazreti Ali
Biz Allah'ın yahşi kulu
Hüner senin ay semaver

Yaprakli ve çiçekli bir Çay dali

Semaverin kulpu iki
Hiç durmadan çeker zikri
İçtik çayı ettik şükrü
Hüner senin ay semaver

Ortaya kurulur masa
Tepsiye dizilir kase
Aşıklar gelir hevese
Hüner senin ay semaver

Semaverin musluğu var
Çoban gibi ıslığı var
Müritlere dostluğu var
Hüner senin ay semaver

Çay suyu taştan süzülür
Hasretem canım üzülür
Divanın elde gezilir
Hüner senin ay semaver

Çayın dirhemi bir altın
Tüccarından aldım satın
Mest eder alemi bütün
Hüner senin ay semaver

Semaveri kim gargadı
Çekti ciğerim dağladı
Anı gören kan ağladı
Hüner senin ay semaver

Akşamdan çaya başlanır
Suyu tükense aşlanır
Yarim bundan pek hoşlanır
Hüner senin ay semaver

Semaverin çayı güzel
Semavere güller bezer
Müritlerim kaykar süzer
Hüner senin ay semaver

Semaveri halleyleyin
Çay kandilin bol eyleyin
Dili dudak bal eyleyin
Hüner senin ay semaver

Ortasında ateş yanar
Gıragında sular kaynar
Müritlerim kalkar oynar
Hüner senin ay semaver

Ortasında aşk ateşi
Kenarında gözler yaşı
Semaya kaldırmış başı
Hüner senin ay semaver(25)

Özgün metninde kavuştak dizesinin bir değil iki olduğunu sandığım bu "çayname"nin Sıvas yöresinden derlenen bir varyantının da ilk ve son dizelerini veriyorum:

"Semaveri alıştırın
Maşa ile karıştırın
Aşıkları kavuşturun
Yan semaver dön semaver
Daim Allah der semaver
.....

Semaverin altı çiçek
Getirin çayları içek
Çaysız meclislerden geçek
Yan semaver dön semaver
Hüner sende can semaver"(26)

Halk şairi Hacı Gürses'in bu "çayname"ye söylediği nazir de şöyledir:

"Semaveri alıştırdık
Çaya şeker karıştırdık
Küskünleri barıştırdık
Bu can senin can semaver
Aşk oduna yan semaver

Semaverim aah eyledi
Coştu bir şarkı söyledi
Meclisi gül gül eyledi
Hüner senin can semaver
Aşk oduna yan semaver
Elmalarım çiçek çiçek
Amasyalım gel çay içek
Güzellere fistan biçek
Hüner senin can semaver
Aşk oduna yan semaver

Semaveri kaynatalım
Çaya biraz gül katalım
Gamı kederi atalım
Hüner senin can semaver
Aşk oduna yan semaver

Ayvalar açmaz mı çiçek
Her bahçeden bir gül seçek
Fazla değil kırk çay içek
Hüner senin can semaver
Aşk oduna yan semaver

Bahçemde gül sümbül açar
Semaverim neşe saçar
Nazlı yarim benden kaçar
Hüner senin can semaver
Aşk oduna yan semaver

Çayın lezzeti pek hoştur
Tek bardak içen sarhoştur
Doldur saki doldur coştur
Hüner senin can semaver
Aşk oduna yan semaver"(27)

Çay sohbetlerinde söylenen başka bir "Çay ilahisi" de şöyle:

"Kimselerin aklı ermez
Çay sohbeti hikmetine
Çünkü ezelden uğramış
Mürşidinin (ülfetine)

Lezzeti cennet şarabı
Şad eder içen harabı
Gönülde hikmet kitabı
Dolar bu çay sohbetine

Lezzetini içen bilir
Dü cihandan geçen bilir
Türlü mercan saçan bilir
Gelin bu çay sohbetine

Münkir olan işret sanar
Saki cam-ı meyi sunar
Aşık pir elinden kanar.
Gelin bu çay sohbetine

Kısa söyle Çoban yeter
Söz pirindir bilen tutar
Aşık yar elinden kanar
Gelin bu çay sohbetine."(28)

VIII. KANTOLARDA ÇAY

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında, özellikle İstanbul'da yaygın olan kanto geleneğinin en tanınmış adlarından birisi de kantocu Şamran Hanım'dır. Şamran Hanım bir kantosunda **çay**dan sözeder:

"İsfahan'da olur servi
Yanağında çifte beni
Acem kızı ince belli

Dükkânımda çay satarım
İçine anber katarım
Koynuma alıp yatarım".(29)

TÜRKİYEDE ÇAYCILIK

ve

TURİSTİK
SOSYAL
KÜLTÜREL
EKONOMİK

RİZE

Y. Mühendis
Rahmi ARER

IX. HALK ŞAİRLERİNİN DİLİNDE ÇAY

Halk şairlerimizden bazıları şiirlerinde çaydan sözetmişlerdir. Bazıları da çay üstüne şiirler yazmışlardır. Çoruhlu halk şairi Kanber Algan bir yemek destanında çaydan sözeder:

"Çayı günde bir kaç bardak içmeli
Fazlası hatadır tez vaz geçmeli
Her hususta kanaati seçmeli
İsrafta sinirler geçer isyana"(30)

Aşık Halil Karabulut bir şiirinde şöyle der:

"Seyret Trabzon'da laz oyununu
Yerinde içelim Rize çayını
Erzurum'un meşhur olur koyunu
Kars'tan Ardahan'dan mal alalım gel."(31)

Posoflu Aşık Zülali'nin **Çay** başlıklı şiiri de şöyle:

ÇAY
Bir gün çay içmezsem tutar ısıtma
Hem de bana dersin doktora gitme
Ta kaimi bu diye iftira etme
Tedbirime ara bir çare oğul

Fakirler bağında baykuşlar öter
Bu nasıl zamandır gün günden beter
Billurlar fincanlar yüzüstü yatar
Çay takımı oldu kapkara oğul

Der **Zülâlî** tiryakilik bilindi
Gözlerimin ışıkları silindi
Bu sebepten semaverim delindi
Kaynadı su döndü pınara oğul".(32)

Halk şairi Develili Aşık Ali Çatak'ın şiiri de şöyle:

ÇAYIM
Temiz hava ile erken sabahta
Sen varsın yanımda piknikte parkta
Allı gelin gibi gelin tabakta
Sıcak sıcak seni içerim çayım

Demlik temiz çayı filiz olunca
Kıvamında iyce demin alınca
Arayıp tiryaki seni bulunca
Bayılır kendimden geçerim çayım

Unutmam ismini bil hece hece
Dillere destansın ruhta bilmece
Sayılır hatırın gündüz ve gece
Sana nasıl kıymet biçerim çayım

Doktor gibi cana deva verirsin
Garibe eğlence gönül erisin
Tasayı dertleri bütün alırsın
Uzakta olsan da seçerim çayım

Aşık Çatak yazmak ile sayılmaz
Sabah kahvaltına hele doyulmaz
Dem tavın geçerse dil neşe bulmaz
Yetiş imdadıma göçerim çayım". (33)

Trabzonlu Ömer Kayaoğlu'nun bir manisi de şöyle:

Kız iken oldun kadın
Hiç eksilmedi tadın
Çay filizi kesmeye
Olayım mı ırgadın.

X. EFSANELERDE ÇAY

Çayın keşfedilmesi üstüne söylenen efsanelerden üç tanesini tesbit edebildik. Bunlardan ilki şöyle:

"Çin imparatorlarından Shen - Nung sarayının bahçesinde oturmuş sıcak su içiyordu. Bahçede her türlü ağaç ve bitkiden vardı. İmparator her sabah bahçenin bir köşesinde oturur sıcak suyunu yudumlardı.

Tatlı bir rüzgarın koparıp sürüklediği bir yaprak döne döne geldi imparatorun elindeki sıcak su dolu bardağa düştü. Düşmesiyle çok güzel bir koku etrafa yayıldı. İmparator bardağı uzun uzun kokladı. Çok hoşuna gitti. Bir yudum içince ferahladığını hissetti. Derhal hizmetçilerini çağırıp bu yaprağı onlara gösterdi ve ağacının bulunmasını emretti.

Çay işte böylece keşfedildi."(34)

Çayın keşfi ile ilgili ikinci efsane de şöyledir:

"Bir budist rahip olan Hint mihracesinin oğlu Tanrı'ya yakın olmak için dünya zevklerinden uzak durmaya karar verir. Yalnız yaprak yiyerek beslenir. İbadetle vakit geçirir, uyku uyumazdı. Bir gün çok yorulduğu için dayanamaz uyuyakalır. Uyanınca büyük bir pişmanlık duyar. Göz kapaklarını keser atar. Göz kapaklarını ve kirpiklerini attığı yerde bir bitki biter. O bitkinin yapraklarını gözlerinin üzerine koyunca göz kapakları tekrar eski haline gelir. Bu bitki çaydır."(35)

Çayın keşfi ile ilgili bir efsane de **Şerh-I Kaside-I Nimet'üt Tay**'da anlatılmaktadır(36). Bu efsane de şöyledir:

"Hita ülkesi malikinin nedimi acaip bir hastalığa yakalandı. Rengi sarardı, yüzü soldu. Görünüşü çok çirkinleşti. Melik artık bu nedimi ile hiç görüşmüyordu. O da dağlara kaçtı.

Melik'in nedimi dağda acıktıkça bulduğu otları yiyordu. Bir gün Tanrı'nın yardımı ile çay ağacı bulunan bir

yere geldi. Acıkmıştı. Çay yapraklarını yedi. Bu yapraklar kendisine çok lezzetli geldi ve bir zaman çay yapraklarını yemeye devam etti. Vücudundaki hastalık çayın etkisiyle tamamen iyileşti. Yüzüne tekrar renk geldi. Bu hale şaşırdı. Tanrı'ya dua etti.

Melik'in adamlarından biri onu gördü ve nasıl iyileştiğini sordu. O da çay yapraklarını yiyerek iyileştiğini anlattı. Çayın etkisiyle bu iyiliğin meydana geldiği anlaşılınca çay ilâç olarak da kullanılmaya başlandı."

Çayın çeşitli yararları ile ilgili bir efsane:

"Çin'deki avcılardan bir grup yakaladıkları hayvanların etlerini bir türlü pişiremiyorlardı. Çünkü tencerelerinin üzerinde kapak yoktu. Çay ağacından topladıkları yaprakları tencerenin üzerine kapak yaptılar ve tenceredeki etin kolayca piştiğini gördüler. Bu bilgiler ve tecrübeler sonucunda çay her yere yayıldı."(37)

XI. HALK FIKRALARINDA ÇAY

Çayla ilgili fıkralardan üç tanesini veriyoruz:

Gelelim şu çay meselesine

Zamanın bakanlarından biri Rize'ye gider. Halkla bir toplantı yapar ve çay meselelerini anlatmaya başlar. Toplantı 2 - 3 saat sürer. Bakan sözünü bitirince dinleyicilerden biri ayağa kalkar ve:

- Tamam Bakan Beyum tamam, şimdi gelelum şu çay meselesine, der(38).

Bayat çay

Temel işyerinde arkadaşlarına çay ısmarlar. Çaylar içildikten sonra garson gelir. Boş bardakları toplar. Bu arada ne Temel, ne de arkadaşları çaydan memnundurlar. Çay bayattı. Temel garsona çay paraları için eski ve yırtık bir yüzlük verir. Garson parayı evirir çevirir:

- Bu para geçmez, der.

Temel zaten böyle bir söz beklemektedir:

- Uyyy senun bayat çayun geçeyi da benum yırtık param neden geçmeyi?(39)

Çay mı kahve mi?

Temel yeni evlenmiştir. Birkaç gün sonra karısı:

- Kocacığum sağa çay mi pişureyim kahve mi? diye sorar.

Temel:

- Dün akşam pişirdiğin çay ise bu akşam kahve pişir. Eğer dün akşam pişirdiğin kahve ise bu akşam çay pişir, der(40).

XII. HALK ÂDETLERİNDE ÇAY

Kahve falı kadar yaygın olmasa bile özellikle kadınların baktığı **çay falı** vardır. Çay falı şöyle bakılır: Bardağa çay doldurulurken demlikten alınan çay taneleri bardağa konur. Veya süzgeç kullanılmaz. Çay içildikten sonra çay bardağı ters çevrilir ve çay tabağı üzerine konur. Çay taneleri bardağın dibinde, kenarında gelişigüzel dağılır. Falı bakacak kimse bardağı alır ve bu tanelerin dağılışlarına, yerlerine ve özelliklerine göre bazı anlamlar çıkararak fal açtığı kimseye anlatır (41).

Çay günlük toplantılarda, belirli günlerde yapılan toplantılarda, misafir ağırlamada ikram edilen bir içki olarak toplumumuzda çok önemli bir yere sahiptir. Hatta çaylı ve kekli toplantılara da **çay** adı verilmektedir.

Misafirlikte artık daha fazla çay istemediğini belirtmek için misafir çay kaşığını çay bardağının üzerine koyar. Bu, yeter artık içmeyeceğim, anlamını taşır.

XIII. HALK HEKİMLİĞİNDE ÇAY

Çay Risalesi'nde, çayın faydaları başlıklı bölümde, çayın hangi hastalıklarda kullanıldığı anlatılmıştır. Bu bölümde verilen bilgilere göre çay, hazmı kolaylaştırır, mideyi rahatlatır, iştahı açar, yemeği hazmettirir. Kalbi, beyni, mideyi ve ciğerleri kuvvetlendirir. Koleraya ilâçtır. Nefes darlıklarında çay içilir. Kulunçta verilir. Aslan tarafından yaralananların yaraları çayla yıkanır(42).

Mahzen-ül Esrar adlı tıp kitabında da çaydan sözedilir. Bu kitaptaki bilgilere göre çay balgamı azaltır, hararetı artırır, şarabın etkisini kaldırır. Çay çok sıcak yemek üzerine veya sıcak havalarda içilirse dokunabilir. Kabızlık yapar. Yemeklerden iki saat sonra içilmeli(43).

Nureddin bin Mahmud bin Abdullah tarafından 1083 (1672) yılında yazılan **Elfaz-ı Edviye** adlı tıp kitabında da çay anlatılmaktadır(44).

Halk arasında çay soğuk algınlıklarında, koyu çay veya çay taneleri de ishallerde ilâç olarak kullanılır.

Çay bazı göz hastalıklarında göz banyosu olarak kullanılır.

Çay idrarı artırarak vücutta biriken fazla suyun atılmasını sağlar.

XIV. TÜRK HALK MUTFAĞINDA ÇAY

Çay ülkemizde o kadar hızla yayılmıştır ki bugün artık kahvaltı denince ilk akla gelen çaydır. Kahvehanelerde en çok içilen çaydır. Gündüz ve gece sohbetlerinde, toplantılarda en çok çay içilir. İşlerlerinde, günün belirli saatlerinde **çay molaları** verilir. Pikniklerde demlikler, semaverler kaynatılır, çaylar içilir.

Çay sıcak içki olarak içildiği gibi, soğuk içki olarak da hazırlanır. Burada sıcak çay hazırlandıktan sonra buz dolabında soğutulur veya içerisine buz atılarak soğutulur ve **soğuk çay** olarak servis yapılır.

Demlenen çayın lezzeti,bu demde kullanılan çayın kalitesine bağlı olduğu gibi çay demlenmesinde kullanılan suyun lezzetine ve sertlik derecesine de bağlıdır. Kireci fazla olan, yani sertlik derecesi yüksek olan sularla iyi çay demlenemez. Her yörede çay demlenecek sular halk arasında bilinir ve kullanılır. Çay demlenince taze taze içilmeli, zamanla lezzeti kaybolur, oksitlenerek ağırlaşır. Bu çay artık bayat çaydır. Çay ince bardaklarda demirin emilmesini önlediği için yemekten en az iki saat sonra içilmeli, özellikle çocuklara mümkün mertebe az verilmelidir.

Çaya süt ilâve edilip **sütlü çay** olarak da içilir.

Çay ilâve edilerek hazırlanan keke **çaylı kek** denir. Şöyle hazırlanır: 1,5 su bardağı şeker ve 3 yumurta mikserde çırpılır. 1,5 su bardağı un,125 gr. margarin, 1,5 çorba kaşığı kakao ve 1,5 su bardağı ılık çay ilâve edilerek karıştırılır. Yağlanmış kek kabına konur ve 150 °C'de pişirilir. Bu karışıma bir çaykaşığı karbonat da ilâve edilmelidir. Karbonat kek hamurunun kabarmasını ve yumuşak olmasını sağlar. En yaygın **çaylı kek** hazırlama usulü budur(45).

Çay sıcak içki olarak hazırlanırken içine limon, karanfil, tarçın ve vanilya ilâve edilebilir.

Türkiye'de yayımlanan yeni yazı ilk çağ kitabı. Adana, 1938.

XV. ÇAY ETNOGRAFYASI

Çay etnografyası çayın yetiştirilmesinden hazırlanıp içecek olarak kullanılmasına kadar geçen süreçlerde kullanılan çeşitli malze-meden oluşur. Çay yapraklarının kesilmesinde kullarılan makaslar, çayın taşınmasına yarayan sepetler, işlenmiş çayların konduğu kutular, çay demlikleri, semaverler, çay kazanları, çay bardakları, çay fincanları, çay kaşıkları, servis tepsileri hepsi bu kapsamda incelenebilir.

Çay demlikleri porselen, bakır veya alüminyumdan yapılır. Çeşitli boyları vardır. Şekilleri de bazı farklılıklar gösterir. Semaverler Azerbaycan, Kafkasya veya İran üzerinden ülkemize gelmiştir. Bakır veya sarıdan yapılan semaverlerin kömürlü ve elektrikle çalışanları vardır. Kalabalık topluluklarda ve pikniklerde daha çok kullanılır.

Çay bardaklarının en çok kullanılan şekli ortası ince, uzun bardaklardır. Japonya'da, Çin'de ve Avrupa'da çay fincanlarda içildiği halde, bizde ince çay bardaklarında içilir. Çay bardaklarının da o kadar çok hacim ve şekilde olanları vardır ki başlı başına bir inceleme konusu olabilir. Çay tabakları camdan veya metalden yapılır. Son zamanlarda bakalit veya ısıya dayanıklı başka sentetik maddelerden de yapılmaktadır.

Çaytepsileri de çeşitli metal ve ısıya dayanıklı sentetik maddelerden (bakalit, melâmin gibi) yapılmaktadır. Çoğu resimlerle süslenmiştir. Bu resimlerde ve desenlerde Çin, Japon etkisi görülür.

XVI. SONUÇ

Çay ülkemizde yaklaşık iki yüz yıldan beri bilinmekte ve 150 yıldan beri kullanılmaktadır. Buna karşın yukarıdaki örneklerde de görüleceği gibi ülkemizde çok zengin bir çay kültürü oluşmuştur. Bu yazımızda, bu konuyu vurgulayıp bazı örnekler verdik. ülkemizde bugün ihtiyacımızı karşılayacak ve biraz da ihraç edilecek kadar çay üretebilmekteyiz. Kısa sürede alınan bu yol küçümsenemez. Buna rağmen, özellikle Doğu Karadeniz bölgemizin elverişli ikliminde daha iyi kalite ve daha çok çay yetiştirmek mümkündür. Çay gibi önemli bir kültür bitkisinin kültürümüzdeki yankılarını kısaca gözden geçirirken çaycılığa gerekli önemin verilmesini hatırlatıyor ve istiyoruz.●

---

1) **Meyers Enzyklopadisches Lexikon**, 1978, Cilt: 23, s.279.
2) Okakura Kakuzo, **Çayname**, (Çev.: Ali Süha Delilbaşı), İstanbul, 1944, s.17.
3) Okakura Kakuzo, A.g.e. s.47 ve 87.
4) Ali Çakır, "Çay Nasıl Keşfedildi?", **Vakıf Rize**, Sayı: 2, s.26.
5) **Meydan - Larousse**, 3. Cilt, s.160.
6) Ayşegül Demirhan, "Günlük Hayatta Çok Kullanılan Keyif Verici Bazı Maddelerin Türk Tıbbi Folklorundaki Yeri", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 15, s.80 - 90.
7) Bu konuda daha fazla bilgi için bkz.: Yılmaz çetiner, **Bir Yudum Çay İçin**, İstanbul, 1968, s.46 - 48.
8) Bu bölümü yazarken aşağıdaki kaynaklardan yararlandım: Rahmi Aker, **Türkiye'de Çaycılık ve Turistik, Kültürel, Ekonomik Rize**, İstanbul, 1969, s.56 - 94; Reşat Aktan, **Rize'de Çay**, Ankara, 1946, 122 s.
9) Lütfi Arif, "Çay", **Bağçevan**, (İstanbul), 1334 (1916, s.73 - 75.
10) **Türkçe Sözlük**, TDK, Ankara. 1983, s.230.
11) Bu bölümdeki sözcükler şu kaynaklardan alınmıştır: **Türkçe Sözlük**, 1983, s.230; **Derleme Sözlüğü**, Cilt: 3, TDK, Ankara, 1968, s.1097.
12) Hulki Aktunç, **Büyük Argo Sözlüğü**, İstanbul, 1990, s.71 - 72.
13) Nail Tan, Ölçülü Sözler, 2. baskı, İstanbul, 1986, s.63.
14) Sabri Özcan San, **Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve yöre Ağızları**, Ankara, 1990, s.399.
15) Müjgân Üçer, "Sıvas'ta Geleneksel Mutfak Kültürü: Gül Şerbeti, Kahve, Çay", **Türk Folkloru**, Sayı: 86, s.19.
16) Müjgân Üçer, A.g.y., s.19. Çayın dudak renginde, dudak sıcaklığında ve dudak tadında olması gerektiği belirtili-yor.
17 ve 18) Müjgân Üçer, A.g.y. s.20.
19) İlhan Başgöz - Andreas Tietze, **Bilmece: A Corpus of Turkısh Rieddles**, California Press (USA), 1973, s.746, 870 - 871.
20) Bu bölümdeki ilk dörtlük tarafımdan derlendi. İkinci dörtlük şu kaynaktan alındı: "Trabzon'la İlgili Genel Bilgiler", **Hamsi**, 1973, s.37; Diğer dörtlükler ise şu kaynaktan alındı: **Yurt Ansiklopedisi**, s.6422 - 6423.
21) Bu türkü Rizeli Mustafa Sırtlı'dan derlendi.
22) Cemile Cevher Çiçek tarafından derlenen ve notaya alınan bu türkü, TRT Türk Halk Müziği Repertuarında 1647 numarada notasıyla kayıtlıdır.
23) Mustafa Duman, "Trabzon Yöresi Türkü ve Destanları", **Trabzon 87 Kültür ve Sanat Yıllığı**, İstanbul, 1987, s.107.
24) Bu dörtlük tarafımdan 1989 yılında, İstanbul - Samandra'da yapılan Kara-deniz Yayla Şenliklerinde Torullu Şeref Yakıcı'dan derlenmiştir.
25) Ragıp Memişoğlu, "Çayname", **Türk Folkloru**, Sayı: 43, s.9 - 10.
26) Müjgan Üçer, A.g.y. s.20.
27) Ragıp Memişoğlu, A.g.y. s.10.
28) Müjgan Üçer, A.g.y. s.20.
29) Ergun Hiçyılmaz, **Çengiler, Köçekler, Dönmeler, Lezzolar**, İstanbul, 1991, s.16.
30) **Çoruh - Şavşat**, İstanbul, 1945, s.98.
31) Halil Karabulut, **Damlada Derya Gizlidir**, Ankara, 1988, s.59.
32) İrfan Ünver Nasrattınoğlu, **Posoflu Aşık Zülâli**, Ankara, 1987, s.89.
33) Develili Aşık Ali Çatak, Derdin Derdim Anadolu, (İstanbul), 1985, s.63.
34) Ali Çakır, A.g.y. s.16.
35) Müjgan Üçer, A.g.y. s.19.
36) Mehmet İzzet (Seyyid), **Çay Risalesi**, 1295 (1878), (İstanbul), s. 42 - 44. Çay Risalesi taşbaskısıdır. Kitabın sonunda "Bayazid Camii yanında Rıza Efendi nerhumun Matbaasında, 1295 senesi Receb-i şerifinde tab edilmiştir." notu var. Kitap üç bölümdür. Birinci bölümde çayın menşei, ikinci bölümde çayın faydaları, üçüncü bölümde ise "Anber Risalesi" başlığı altında anber anlatılmaktadır.
37) Mehmet İzzet, **Çay Risalesi**, s.44 - 45.
38) Ömer Lütfi Hocaoğlu, **Anahtari Bendedur**, Ankara, 1981, s.172.
39) **En Güzel Karadeniz Fıkraları**, İstanbul, 1984, s.54.
40) Osman Güzel (Hzl.), **Seçme Karadeniz Fıkraları**, İstanbul, 1981, s.41.
41) Çay falı konusunda bkz.: Celalettin Çetin, "Sığınaktaki Kadınlar", **Hürriyet**, 22 Temmuz 1991, s.9.
42, 43, 44) Mehmet İzzet, **Çay Risalesi**, s.46 - 47.
45) Çaylı kek tarifi sayın Aysel Sökmen'den Dr. Ayçe Duman tarafından derlenmiştir.

hasan'ın öyküsü

● Gülseren ENGİN

Hasan'ı o yuvada tanıdım. Okula yeni başlamıştı. Ufak tefek, sarı saçları sıfır numara traşlanmış, yuvarlak yüzlü bir çocuktu. Dizleri ve dirsekleri yara bere içinde olurdu hep. Okulda öğretmenleri, yurtta bakıcılar yaka silkiyorlardı ondan. Gelir gelmez bana yurdun "problemli çocuğu" diye tanıttılar Hasan'ı... Çok yaramaz olduğunu, hiç söz dinlemediğini, bütün çocuklarla kavga edip, onları dövdüğnü, her şeyi kırıp döktüğünü söylediler.O gün tüm çocukları ilk kez muayeneden geçiriyordum. Hemşire bütün bunları anlatırken, Hasan yüzünü asmış, önüne bakıyordu.

-Adın ne- diye sordum.

Hasan susuyordu. Hemşire yanıtladı.

- Adı Hasan...

Oysa ben, Hasan'la konuşmak istiyordum. Bu işin hemşirenin yanında olamayacağını anladım.

Ertesi akşam odama giderken, Hasan'ın merdivenlerde oturduğunu gördüm. Gidip, yanına oturdum. Hasan yüzüme şöyle bir baktı, sonra elindeki kırık araba ile oynamayı sürdürdü.

- Hasan, okumayı öğrendin mi?

Kaşları çatıldı. "Hayır" anlamında başını salladı.

-Sana masal okumamı ister misin?

İlgim onu şaşırtmıştı. Başını öne eğerek kabul ettiğini gösterdi. Gidip, kütüphaneden bir masalkitabı aldım. Bol resimli bir kitaptı bu. Okumayı yeni öğrenenler için hazırlanmıştı. Hasan'ın yanına oturdum, okumaya başladım. Bizi gören diğer çocuklar da yanımıza gelmiş, masal dinliyorlardı. O yanımdaydı. Kitaptaki resimlere ilgiyle bakıyor, dikkatle beni dinliyordu. Masal bittikten sonra Hasan'a döndüm.

- Sen de böyle kitaplar okumak istemez misin?

Hasan'ın yüzünde utangaç bir gülüş belirdi.

- İsterim, dedi.

İlk kez konuşuyordu benimle. Daha sonraki günler de onunla ilgilenmeyi sürdürdüm. Akşamları, ona masallar okuyordum. Kimi zaman da o hecelerken ben dinliyor, yanlışlarını düzeltiyordum.

Hasan'ın öyküsünü daha sonra hemşireden öğrendim. Babası hapisteymiş. Annesi de bir adamla kaçınca çocuklar ortada kalmış. Evet, Hasan'ın bir de kız kardeşi varmış. Ancak yuvaya geldiklerinden hemen sonra kızı, birisi evlat edinip almış.

Onun neden böyle hırçın olduğunu şimdi daha iyi anlıyordum. Daha çok zaman ayırmaya başladım Hasan'a... O da benim ilgimden hoşnuttu. Uzun uzun konuşuyor, onu da konuşturmaya çalışıyordum. Ancak bu hiç de kolay değildi.. Çok içine dönük bir çocuktu. Dile getirip anlatamadıklarını, yaptığı hırçınlıklarla anlatmaya çalışıyordu.

Yuvada kaldığım süre içinde Hasan'da çok belirgin bir gelişme oldu. Artık uslu bir çocuktu. Okuma - yazmayı sökmüştü. Sınıfının sevilen öğrencileri arasına girmişti. Ancak bu ne kadar sürdü bilemiyorum. Bir kaç ay sonra ev bulup ayrıldım yuvadan. Ardı ardına gelen olaylar ve Ankara'ya tayinim nedeniyle Hasan'ı ziyarete gidemedim. Bir daha da haber alamadım ondan.●

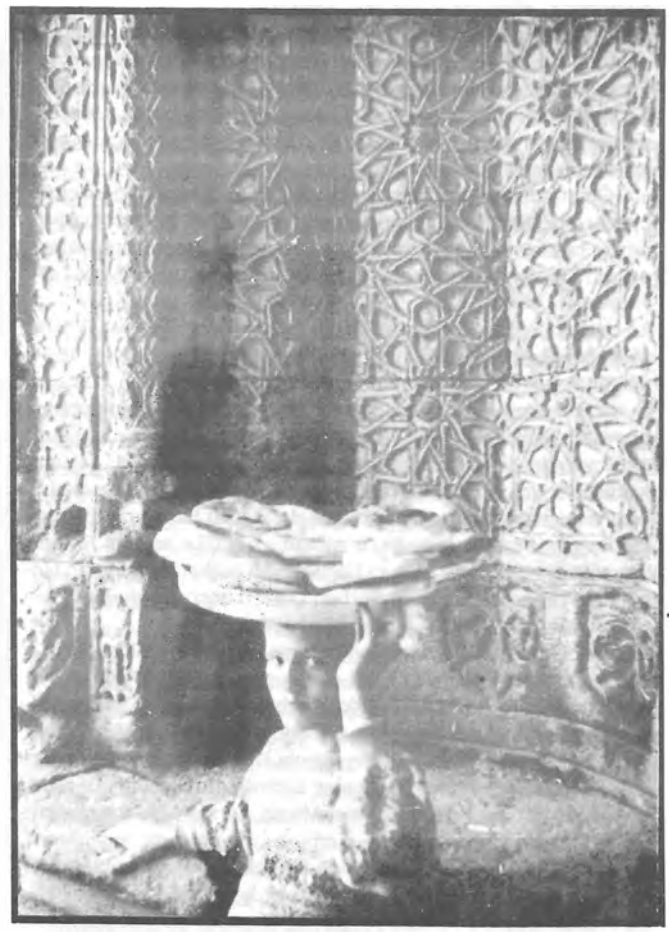

(Fotoğraf: M. Reşat SÜMERKAN)

hasan saka

● A. Ş. AĞANOĞLU

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer alan Milletvekillerinin meslekleri belirtilirken (Trabzon Mebusu) Hasan Bey'in hizasında (Muallim) kaydı konmuştu. Hasan Bey,en yüksek devlet makamlarında bulunduğu zamanlarda da bu muallimlik, bu öğretmenlik hizmetini sürdürmüş nâdir insanlardan biridir.

Ben de, kendilerini (hoca) olarak tanımıştım. Siyasal Bilgiler son sınıf -mâli şubede- bize GÜMRÜK dersi veriyordu. Siyasal Bilgiler Fakültesi (eski adıle MÜLKİYE MEKTEBİ) onun da yetiştiği kültür ocağı idi. Eski okulunda ders verirken, herhalde, ayrı bir haz duymakta idi. Milletvekili idi. Partinin üst kademe yöneticileri arasında bulunması ve Mecliste önemli görevleri olmasına rağmen derslerini hiç bir gün ihmal etmemişti. Örnek bir hoca idi. Daima vaktinde gelir; saat ve dakikasında sınıfa girerdi. Derslerini ilgi ile izler, kendisine özel bir saygı gösterirdik. Kürsüde yerini alır; çantasından notlarını çıkarırdı. Sınıfa göz gezdirerek ve arasıra notlarına bakarak sakin, yavaş ve tok sesiyle ders anlatırdı. Latince ve Fransızca hukuk terimlerini bizim Trabzon şivesiyle telaffuz ederdi. Ders bitimi zil çalınca, dersi keser, notlarını toplar, gelecek derste devam ederiz, diyerek kalkıp giderdi. Yine sınıfça ayağa kalkarak kendisini uğurlardık.

Hasan Saka, İsmet İnönü'yle Akçaabat, 1940.

Ön sırada oturan öğrencilerden biri idim. Bir kısım derslerde olduğu gibi gümrük dersinde de not tutardım. Dersten sonra, arkadaşlar bana takılırlar: "Koca hemşehrin yine Karadeniz havasını estirdi. Konuşma tarzı senin memleket hasretini tazelemiştir." diyerek şaka ederlerdi.

Hasan Saka, 23 Nisan 1920'de açılan Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katıldığı tarihte (36) yaşındadır. Buna göre, 1884 yılında doğduğu anlaşılmaktadır. Akçaabat doğumludur. Trabzon Sultanisi'nden (Lisesi'nden) sonra İstanbul'a, Mülkiye Mektebi'ne gitmiştir. Mülkiye'yi bitirdikten sonra da Avrupa'da okumuştur. 1908 yılında, İkinci Meşrutiyetin ilanını izleyen yıllarda, Avrupa kültürü ile yakın ilişki kurmaları ve çeşitli konularda uzmanlık eğitimi görmeleri için, yetenekli gençler,devlet hesabına Almanya, İsviçre, Fransa ve hatta, o zaman uzak ülke sayılan Amerika'ya gönderiliyorlardı. Hasan Saka da, bu seçkin insanlardan biri olmuş; Fransa'ya gitmiş ve Sorbon Üniversitesi'nde ekonomi ve maliye sahasında ihtisas eğitimi görmüştür.

Politika hayatına, son Osmanlı meşrutiyet meclisine Trabzon'dan gönderilmiş Milletvekili olarak girmişti. 1920 / Şubat ayı içinde toplanan bu Meclis, Anadolu'da başlayan Kuvayi Milliye hareketine taraftar bir kısım milletvekillerinin gayreti ile (Millî Misak)ı kabul ve ilan etmişti. İngilizlerin İstanbul'u fiilen işgal etmeleri,bir kısım milletvekillerini ve yurtsever aydınları tutuklayıp sürgüne göndermeye başlamaları üzerine, Meclis, 18 Mart 1920 tarihinde aldığı bir kararla faaliyetini durdurmuştu. Padişah da, İngilizlerin baskısıyla 11 Nisan 1920 tarihinde Meclisi feshetmişti. Dağıtılan bu son meşrutiyet meclisinden ayrılan bir kısım milletvekili arasında Hasan Bey de Ankara'ya gitmiş; Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Kurtuluş Hareketine katılmıştır. Vatansever ve kültürlü bir insan olarak Atatürk'e ve onun Türk Milletinin bağımsızlığı yolunda başlattığı mücadeleye bütün kalbi ile inanmış ve bağlanmıştı. Üstün yetenekleriyle daha ilk devrede, Ankara'da kurulmuş olan yeni devlette önemli görevler yapmaya başlamıştı.

Hasan Bey, (19 / 5 / 1921 - 24 / 4 / 1922) tarihleri içerisinde Maliye Vekili; (11 / 5 / 1922 - 24 / 9 / 1923) döneminde İktisat Vekili olarak hizmet etmiştir. Cumhuriyetin ilânıyla kurulan yeni hükümetlerde de (29 / 10 / 1923 - 6 / 3 / 1924) döneminde yine İktisat Vekili; (6 / 3 / 1924 - 22 / 11 / 1924) tarihleri arasında da Ticaret Vekili olarak çalışmıştır. O yıllarda yaptığı en önemli tarihi görev ise, Lozan Sulh Konferansında ikinci delege olarak çalışmış olmasıdır. Dışişleri Vekili ve Başmurahhas İsmet Paşa'nın en yakın yardımcısı idi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 29 Ekim 1922 tarihinde yaptığı toplantıda LozanSulh Konferansına gönderilecek Murahhaslar Heyetini seçmişti. O gün, 170 kişi kadar olan Meclis mevcudu, Dışişleri Vekili olan İsmet Paşa'yı ittifakla Başmurahhas seçmiş; Trabzon Mebusu ve o sırada İktisat Vekili olan Hasan Bey'i 152 oyla; Sinop Mebusu ve Sıhhıye Vekili Dr. Rıza Nur Bey'i 122 oyla yardımcı murahhaslar olarak görevlendirmişti.

Lozan Sulh Konferansı aylarca sürmüş; kesintiye uğramış ve çok çetin müzakerelerden sonra 24 Temmuz 1923 tarihinde anlaşma imza edilmiştir.Bu anlaşma, Türk Milletinin tüm dünya milletleriyle eşit haklara sahipolmasını ve yeni Türk Devletinin, her yönüyle tam bağımsız bir devlet olarak kabul ve tescil edilmesini sağlayan bir siyasi zafer belgesidir. İsmet Paşa'nın, başta İngilizler olmak üzere, Batı devletlerinin mağrur ve mütehakkim murahhaslarına karşı, sabırla, temkinle ve üstün bir diplomat yeteneğiyle kazandığı benzersiz bir siyasi başarıdır. Hasan Saka, bu büyük eserin meydana getirilmesinde emeği geçmiş bir insan olarak tarihimizde yerini almış seçkin bir devlet adamımızdır.

Cumhuriyetin ilânını izleyen yıllarda, Ticaret Vekilliğinden sonra, (4 / 3 / 1925 - 13 / 7 / 1926) tarihleri içerisinde Maliye Vekili olarak görev yapmıştır. Maliye Vekilliği döneminde Hasan Bey'in en önemli icraatı (ÂŞAR)ı kaldırmış olmasıdır.

Âşar, Osmanlı Devletinin başlıca varidat kaynağı idi. Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı bir ülkede, her üretici aile elde ettiği üründen onda birini devlete vergi olarak verirdi. Bu onda bir, çoğu halde (ayın) yani madde olarak toplanır ve devlet memurlarınca satılarak paraya çevrilirdi. Verginin kendisi de,toplanış tarzı da çağın çok gerisinde kalmış ilkel bir varidat elde etme usulü idi. Âdil olmayan ve fakir köylüyü ezen bu vergiyi kaldırmak yeni devlet için bir önemli sosyal ve malî reform olmuştur.

Hasan Saka, 1926'dan 1944'e kadar geçen devredeki hükümetlerde görev yapmamıştır. Ancak, Büyük Millet Meclisi'nin en kültürlü ve deneyimli üyelerinden biri olarak bir çok kanunun hazırlanmasında; devletin iç ve dış politikasının oluşturulmasında bilgisinden yararlanılan bir devlet adamı statüsünü sürdürmüştür. Ciddî, temkinli, sabırlı bir insandı. Uzlaştırıcı bir karaktere sahip idi. Bu yeteneklerinden ötürü herkesten saygı görmüş ve her zaman fikirlerine değer verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşının sona ermek üzere olduğu devrede ve bu harbi izleyen o çok sıkıntılı yıllarda bu çok deneyimli devlet adamımızı yine aktif görevde görüyoruz. Şükrü Saracoğlu'nun ve Recep Peker'in hükümetlerinde, 13 / 9 / 1944 tarihinden 9 / 9 / 1947 tarihine kadar Dışişleri Bakanı olarak hizmet etmiştir. İkinci Dünya Savaşının sona ermesini izleyen günlerde (Birleşmiş Milletler Teşkilatı)nın kuruluşu hazırlıklarına geçilmişti. San Fransisco'da ilk toplantı yapılmıştı. Dışişleri Bakanı Hasan Saka bu toplantıya katılmış; 26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Anasözleşmesini, Türkiye adına imzalamıştı.

40'lı yılların ortalarında Türkiye Cumhuriyeti'nde çok partili demokrasi dönemi başlatılmış, Demokrat Parti kurulmuş ve 7 Ocak 1946 tarihinde faaliyete geçmiştir. Çok partili demokrasiyi anlamak ve onun icaplarına uymak, halk toplulukları için her şeyden önce bir eğitim konusu idi. Devlet yönetiminin halkla bütünleşmesi, daha iyi bir idare için halkın düşüncelerine ve ihtiyaçlarına yer verilmesi gerekmektedir. Çok parti denemeleri daha önceleri de yapılmış; lakin başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu defa, her türlü güçlük göze alınmış olarak mutlaka gerçekleştirilecekti. Ancak, daha ilk yılında memleket sathında üzücü olaylar yaşandı. 1946 genel seçimlerinde muhalefet partisi olarak Meclise giren Demokrat Parti sert ve hırçın çıkışlar yapmaya başladı. O dönemde Başbakan olan Recep Peker mizaç itibariyle otoriter bir insandı. Mecliste, o zamana kadar görülmemiş bir muhalefetin, hükümeti eleştirmeye başlaması Başbakanın daha sert bir tavır takınmasına sebep oldu. Mecliste, herkesi üzen olaylar yaşandı.

Devrin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, açtığı bu çok partili demokrasi sistemini yerleştirmeyi ve yaşatmayı amaç edinmişti. 12 Temmuz 1947 tarihinde bir beyanat verdi. Siyasi partilerin eşit şartlar altında görev yapabilmelerini sağlamak için Devlet Yönetiminin tarafsız kalmasını istedi. Kendisi de, Cumhurbaşkanı olarak CHP Başkanlığından çekildiğini ve tarafsız kalacağını bildirdi.

Demokrat Parti'nin şiddetli hücumlarına hedef olan Recep Peker hükümeti 9 / 9 / 1947 tarihinde istifa eti. O siyasi kargaşalık ortamında Hasan Saka Başbakan oldu. Hasan Saka, 10 / 9 / 1947 - 8 / 6 / 1948 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin 26.; 10 / 6 / 1948'den 14 / 1 / 1949 tarihine kadar 27. hükümetlerini kurmuş ve yönetmiştir. Onun hükümetleri döneminde Demokrat Parti ile nisbeten iyi ilişkiler sürdürülmüş; çok partili rejimin benimsenip yerleştirilmesine gayret edilmiştir. Ağırbaşlı, temkinli ve sabırlı bir hoca tavrıyla hareket etmiş olan Hasan Saka, muhalefet partisi mensuplarından da daima saygı görmüştür.

Rahmetli hocam Hasan Saka ile yakınlığım 1954 yılı Milletvekili genel seçimlerinde başlamıştı. Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Trabzon'un onbir kişilik milletvekili aday listesinde yer almıştım. Listede en yaşlı kişi Hasan Saka, en genç aday da bendim. Seçim çalışmalarına başladığımız gün, kendilerine: "-Hocam" diye hitap etmiş, Mülkiye'de bize hocalık etmiş olduğunu hatırlatmış ve kendilerinden devlet yönetimi ile ilgili temel bilgiler almış olduğumuzu söylemiştim. Memnun olmuştu. Politikanın önemli bir hizmet sahası olduğunu belirtmiş; çok partili demokraside bu hizmetin güçlüklerine temas etmişti. Sabırlı olmayı, yılmadan ve meyüs olmadan çalışmayı gerektirir, demişti. Şimdi bizler, karşılıklı konuşmalara ve tartışmalara halkımızı alıştırmalıyız. Sözlerimizle ve hareketlerimizle halkımıza örnek olmalıyız, demişti.

Trabzon'un kazalarını, nahiyelerini ve köylerini geziyor; açık hava toplantılarında konuşmalar yapıyorduk. Hoca'yı otomobille ve jiple gidilebilecek yerlere götürüyorduk. Akçaabat köylerinin çoğuna beraber gitmiştik. Köylerin yaşlı insanları onu şahsen tanıyorlardı. Toplantılarımız hayli kalabalık oluyor, seçim konuşmalarımız dikkatle dinleniyordu.

Düzköy'de bir açık hava toplantısına gitmiştik. Civar köyler halkının katıldığı çok kalabalık bir toplantı idi. Anayasa'dan ve seçim sisteminden bahsetmiş ve rejimi sağlam temellere oturtabilmek için bu temel yasaların mutlaka islah edilmesi gerektiğini anlatmıştık. Trabzon'a dönerken, arabada kendilerine: "Hocam, iktidarda Demokrat Parti var. Rejimin yerleşmesi ve iyi işlemesi için bizim zorunlu gördüğümüz Anayasa değişikliğini ve seçim sisteminin islahını onlar yapmıyorlar. Siz, 1946 - 1950 döneminde, 1950'de iktidarı devretmeden önce bu değişiklikleri niçin yapmadınız?" diye sormuştum. Bana, 1946 - 50 arasında çok partili devri açtıktan sonra çeşitli konularla uğraşmak zorunda kaldıklarını; İkinci Dünya Savaşının sıkıntılarının devam etmekte olduğunu; Türkiye'ye yönelik dış tehlikelerin yeni boyutlar kazanmış olduğunu ve her bakımdan güvensizlik ortamında yaşanmakta olduğunu anlatmıştı. Demokrat Parti'nin bu önemli konular üzerinde uzlaşma ve anlaşmaya yanaşmadığını söylemişti. 1950'de iktidar devredilirken, o zamana kadar yapılamayan ıslahatın yeni iktidar döneminde yapılması bekleniyordu. Konu memleket konusu ve rejim konusu idi. Atatürk devrimlerine bağlı kalacaklarına ve memleketi daha ileri götüreceklerine dair söz vermişlerdi. Lakin, iktidarı aldıktan sonra, Anayasa değişikliği ve seçim sisteminin ıslahı söz konusu olunca, bize, "Niçin şikâyet ediyorsunuz? Siz 27 sene bu kanunlarla idare ettiniz. Biz de şimdi aynı kanunlarla idare etmekteyiz" diyorlar. Halbuki, devir değişmiş; çok partili dönem açılmıştır. Eski sistemle yürütmek olanaksızdır. Şimdi onların, Demokrat Parti'nin yapmadığı ıslahatı yapmak, yine bize, Cumhuriyet Halk Partisi'ne düşüyor, demişti.

1954 genel seçimini Trabzon'da büyük farkla kaybetmiştik. 1920 yılından beri Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olan Hasan Saka, 1954 yılında Parlamento dışında kalmıştı. Hiçbir teessür alameti göstermedi. Neticeyi olgunlukla ve sükunetle karşılamıştı. Bizlere, "Halkımız, devleti daha iyi idare edeceklerini sandığı insanlara rey veriyor. Kazanan halktır. Sandık başına gidiyor, hür iradesiyle oyunu kullanıyor. İnsanlarımız kişiliklerini bulmaktadırlar. Yurttaşlıklarını idrak etmektedirler. Halkımız, partileri seçimle iktidara getirmeyi ve yine seçimle iktidardan uzaklaştırmayı öğreniyor. Seçim millet iradesinin ortaya çıkmasını sağlamaktır. Siyasi partiler bu amacın gerçekleşmesine aracı olmaktadırlar, demişti.

1975 milletvekili genel seçimlerinde de yine aday olmuştum Trabzon'da. Seçimi yine kaybetmiştik. Lâkin, bu defa sonuç çok farklı idi. İktidar partisi, kendi yararına işleyecek bir seçim kanunu hazırlamıştı. Seçim sistemi ile uğraştık, çetin bir mücadele verdik. Trabzon'da, bir evvelki seçimde 45 bin kadar olan oy farkını bu defa 5 binin altına düşürmüştük. Bu 1957 genel seçimi Demokrat Parti'nin inişe geçtiği seçimdir. Yurt sathında vatandaşların, partilerin karakterlerini ve hizmet kabiliyetlerini çok daha iyi değerlendirebildiği bir seçim olmuştur.

Hasan Saka, 27 Mayıs 1960 tarihinde Silahlı Kuvvetler'in iktidar el koymasını ve Demokrat Parti'nin görevden uzaklaştırılmasını görmüş ve çok üzülmüştü. O, rejimin sağlam kurallara bağlanmış bir seçim sistemiyle yönlendirilmesini ve her zaman millet iradesinin hakim olmasını isteyen bir devlet adamı idi. 27 Mayıstan sonra, Kurucu Meclisin hazırladığı Anayasa'yı ve oluşturulan yeni seçim sistemini göremedi. 1961 Anayasası, onun gibi düşünenleri memnun eden ve Türkiye'yi ileri bir sosyal devlet statüsüne kavuşturan bir Anayasa olmuştu. Yaşasaydı, 1961 seçimlerini ve yeni kurulan çift meclisli parlamentoyu görecek ve muhakkak ki çok mutlu olacaktı.

Hasan Saka, 29 Temmuz 1960 tarihinde İstanbul'da vefat etmiş ve Zincirlikuyu mezarlığında ebedî istirahatgâhına tevdi edilmiştir. O, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren uzun yıllar memleketine ve devletine çok değerli hizmetlerde bulunmuş seçkin bir devlet adamıdır. Devamlı okuyan, düşünen, bilgi ve tecrübelerini devlet hizmetlerinde emek haline getiren bir insandı. Çevresini aydınlatan bir (Muallim) idi. Trabzon Vilayeti ve Akçaabat kazası, Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinde uzun yıllar bakanlıklar yapmış, Başbakanlık yapmış, bu büyük insanla her zaman gurur duyacaktır.

Ölümünün 31.inci yılında bu seçkin devlet adamımızı şükran duygularıyla ve rahmetle anıyoruz.

Doğum yeri Akçaabat'ta, HASAN SAKA adının bir caddeye veya bir meydana verilmesi, bu muhterem hemşehrimizi her zaman hatırlamamız için bir değerbilirlik, bir kadirşınaslık görevi olmalıdır.●

"insan olma, sanatçı olma sorunudur" burhan günel'e sorular

● Emir Ali YAĞAN

- Sayın Günel, yayımlanmış yirmi üç kitabınız ve yedinci yılına giren KARŞI Dergisi'ndeki yazılarınızla hayli üretken bir konumdasınız. Bu üretkenliğinizin potansiyel öğelerini açıklar mısınız?

- Öncelikle duyarlılık, hemen yanı başında aydın olma bilinci sağlıyor bu üretkenliği. Ortalama bakışın boyutlarını aşan, beni ben yapan bir görme, algılama yeteneğim var. Bu yetenek, yazma, anlatma yeteneğimle birleşince kendimi yazarlığın, daha doğrusu sanatçılığın engin sularında buldum. Aile kökenim (feodal bir ailenin yıkılış yıllarında yaşadım çocukluğumu), yaşadığım çevre, ülkenin geçirdiği evreler, dünya görüşüm ve en sonunda da estetik anlayışım, bu "üretkenliğin" hazırlayıcıları oldu. Ama, öyle sanıyorum ki,en önemlisi duyarlılık ve dünyayı algılamadır.

- Necatİ Cumalı "Bir kimseye öykücüdür diyebilmek için anlattıklarının başka öykücülerİ hatırlatması gerekir bize" diyor. Her öykü ya da roman yeni bir biçim olmakla birlikte yaratıcısının yaslandığı izlekler de etkileşimi doğurur. Geçmişİ ve bugünü ile çeşitli izleklerin sizdeki etkilerini soracak olursak?..

- Temel öğelere baktığımızda, anlatılanlar, tüm yazdıklarımız, aynı potada eritilmiş "insan gerçeği"dir. Bu açıdan Sayın Cumalı'nın söylediklerine katılıyorum. Ama, insanlık, bu temel öğeleri büyük ölçüde biliyor artık. Bilmediği, gözden kaçırdığı ise ayrıntılar. Çağımızın sanatı,bu ayrıntıları yakalamanın peşindedir. İnsanın ayrıntıları, doğanın ayrıntıları, toplumun ayrıntıları... İşte, yazarın (sanatçının) görme yeteneği bu noktada önem kazanıyor. Temel insan gerçeğini öğrenmekte, tüm ustalardan etkilendim. Yazma ustalığını edinmekte, estetik anlayışımın belirginleşmesinde ustaların yaklaşımlarını irdeledim. Ama ayrıntılarda ve dilde, anlatımda özgün olmanın yollarını aradım. Bulduğumu da sanıyorum. Dikkatli bir okurumun, imzasız yazılarımı tanıyabileceğine inanıyorum.

- Günce, öykü ve romanlarınızda kendinize özgü bir duyarlılığı sergiliyorsunuz. Türlü insan halleriyle yapıtlarınıza bulanan bu duyarlılığı tanımlayabilir misiniz?

- Görme ve algılama yeteneğimden söz etmiştim az önce. Görüyorum, algılıyorum; sonra gördüklerimi, algıladıklarımı beynimin, yüreğimin rafinerisinde işliyorum. Burada iki olgu sözkonusu. Birincisi, bireysel gerçekliğimin sınırlarında, hiçbir şeyin sonsuz olmadığının bilinciyle oluşan sevgi, sevecenlik ve hoşgörü. Yaşam hızla akıp gidiyor ve ben bu akışa "dur" diyemiyorum. "Şu ölümlü dünya"dan akıp gidişin hüznü öne çıkıyor. 'An'ların yaşanırlığında bir sevinç de var elbette. Bu sevinç, coşkuyla, insan sevgisiyle, doğa sevgisiyle ve son aşamada ise yazma tutkusuyla özdeşleşiyor. İkinci bir olgu da şu: İnsanı insan yapan temel erdemlere yönelik saldırıları görüp algıladığımda, giderek sezdiğimde bile, çok öfkeleniyorum. Sert tepkilerim buradan, bu bakış farklılığından kaynaklanıyor. Özetle; beni ilgilendiren, yalnızca beni etkileyen olaylarda ve durumlarda hoşgörülü ve yumuşağım; ama herkesi ilgilendiren (ilgilendirmesi gereken) olaylarda ve durumlarda, aydın olma bilincim öne çıkıyor. Ödün vermiyorum. Hoşgörü de göstermiyorum. Çünkü buna hakkım yok. "Bana ne"cilikle aydın olma, hiçbir gerekçeyle örtüştürülemez. İhanettir. Bunu yapamam.

Elbette, yaşama biçimimi oluşturan bu iki yaklaşım, yazılarıma da yansıyor.

- Çocukluk dönemi olaylarını öyküleme, öykücülerimizde görülen yaygın bir eğilim. Bu durum sizde de görülüyor. Bu durum sezgisel duyuşun dünyayı tanımada ilk veri oluşundan mıdır, yaratmak sezmek midir?

- İnsan, yazarken hem kendini, hem de insanı arar. Çocukluk, kişiliğin temel oluşumunun belirdiği dönemdir. Algılar, etkiler, bellek zenginliği,bozulmamışlık bu dönemin belirgin özellikleridir. Gittikçe yozlaşan, ilk güzelliğini yitiren bir "büyüme süreci"nde çocukluğa özlem çok doğaldır. En güzel olan ve giderek, olması gereken ne varsa, hepsi çocukluktadır. İnsan bunları arar, özler ve yazarken o güzellikleri yeniden yaşar, ölümsüzleştirir. O güzelliklere yeniden ulaşmak ister. Ayrıca, çocuk hem temiz, hem zayıftır. Yazar, bu nedenle çocuğun yanındadır. Hele, sıkıntılı bir çocukluk yaşamışsa, bu tutum, bilinçli bir tutumdur. Sezgisel yanı ise, çocukluk döneminin yaşantısında etkindir sanıyorum. Dediğim gibi, kişilik oluşumu çocuğun altı - yedi yaş dönemine kadar temelleniyor. Sezgiler, elbette, sanatçı kimliğin tohumlarını atmıştır. Bu bende de böyle oldu.

- Gerçeğin görünmeyen yönlerini, karmaşık boyutlarını verebilmenin bir yolu olarak imgelem dili, öyküyü, lirizmi ve çağrışımlarıyla şiire yakın bir mecraya sürüklüyor. Bu yöneliml olumluyor musunuz? Buna bağlı olarak vurgulamak istediğiniz isimler kimler olabilir?

- Gerçeğin bir kendisi, bir de kişide oluşumu, algılanışı var. Sanat, bu ikincisiyle uğraşır. İmgelem olmadan sanat olamaz.Bu da, dediğiniz gibi "imgelem dili"ni beraberinde getirir. Bu bakımdan sanatın her türü için gerekli ve geçerlidir. "Lirizm" ise ilk bakışta şiiri anımsatıyor. Ama, bana daha çok estetik duyarlılığı ve algılamayı anımsatıyor. Sanatla yani estetik üretimle ilgiliyiz. Bu alan, lirizmin egemenlik alanıdır. Şiirler gerçekten şiir olsa, lirikliğin pınarından su içilerek yazılabilse, öykülerdeki liriklik bu denli öne çıkmazdı. Bakıyorum, adam şiir yazdığını sanıyor; oysa, be-

nim öykümdeki lirikliği bile yakalayamamış. Sonra da yakınıyor: "Öykülerindeki lirizmi yok etmelisin!" Sormuyorum tabi "neden?" diye; şiirleri her şeyi anlatıyor. Kupkuru şiirler yazılıyor Türkiye'de ve bu kuru tümceler şiir adına ödüllendiriliyor. O zaman öykudeki lirikliği eleştirmek doğru olur mu? Bence olmaz. Söyleyeceğim şu: Şair geçinenler, lirizm üzerinde yeniden düşünsünler. Ben yazılarımdaki liriklikten şikâyetçi değilim. Çünkü bu, yalnızca şiire özgü bir etkinlik alanı değildir. İnsan olma, sanatçı olma sorunudur. Bu konuda aklıma gelen ilk ad Sait Faik oluyor. Feyza Hepçilingirler'in kimi öyküleri, Ayla Kutlu'nun özellikle İskenderun'u anlatan ürünleri, Necati Güngör'ün öyküleri, İnci Aral'ın kimi öyküleri, bu adları anmamı gerektiriyor. Bir de Selim İleri tabii. Selim İleri'nin özellikle ilk kitaplarında yoğun bir duyarlılık görülür.

- Aktüel bir soru sormak istiyorum size: İnsan yaşamına sokulan yeni medyalar estetik beğeniyi güdümleyip karmaşıklaştırırken, kitle kültürünü bu teknolojik medyalarla paketlemeye çalışıyorlar. Yazının potansiyel okuru da egemen reklamasyonla bu süreçten etkileniyor. Bu noktada yazarın sorumluluğu nedir?

- Aslolan şu: Yönetenler, kitleleri kuzulaştırmayı tezgâhlarken, bu tezgâhın her alanda etkileri oluşur. Estetik beğeninin güdümlenmesi de, kitlenin "sürü"leştirilmesi sürecinin bir parçasıdır. Konuya böyle bakınca, dünya görüşünün ve sınıfsal tavrın önemi ortaya çıkar. Adam, yönetici sınıfın sözcülüğüne soyunmuşsa, elbette siyasal iktidarın dümen suyunda bir estetik iktidar oluşturmanın yollarını arar ve bulur da. Bugün bu süreci yaşıyoruz. Estetik özgürlük, siyasal bilinci destekler. Estetik, insanı insan yapan özelliklerin özüdür. Her sanatçı sınıfsal konumuna göre tavır alır. Bu doğaldır. Biz, bugünkü egemenlerin yanında değiliz, muhalefetteyiz. Hemen hemen siyasal muhalefetin yazgısına (Türkiye'de) bağımlıyız. Dünya genelinde ise, temel sorun aynı, ama yöntemler ve koşullar bu söyleşinin boyutlarının çok üzerinde incelemeleri, araştırmaları ve önerileri gerektirir. Biz, KARŞI dergisi çevresinde, kendi çapımızda direniyor ve hayatın bizi haklı çıkaracağına inanıyoruz.●

— yerodamdan notlar

ülkeyi kucaklayan adam

● Nadir GEZER

Toplumlar bir yere dek atılım yapar, sonra bir duraksama dönemine girerler. Daha bir güzele yönelmek için yeni bir güce, yeni bir atılıma gerekseme duyulur. Cumhuriyet'in ilanından 1935'lere dek böylesi güzel atılımlar yaşadı ülkemiz. O atılımların kökleşmesi, büyük halk kitlesine ulaşabilmesi için yeni bir atılıma, yeni bir güce gereksinim vardı. Büyük kitleyi oluşturan köylüler eğitim olanağından yoksundular. Yılların ezilmişliği altında sessizdiler. Büyük kurtarıcı onların savaş alanlarındaki gücünün tanığıydı. Türk köylüsünün eğitildiğinde nerelere ulaşabileceğini iyi biliyordu. O halde bu koca kitleyi uyandırabilmek, devinimleştirebilmek için ne yapılmalıydı. Bunu gerçekleştirebilmek için bir kaldıraca, o kaldıracı kullanabilecek yetenekli bir insana gereksinme vardı. O yılların Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan **"Bozkıra çıkartma yapacağız, karşımıza çıkacak her engeli kıracağız"** demişti. Anadolu köylüsünün uyanmasını istemeyen o denli çok güç vardı ki o güç kırılmalıydı. O gücü ortadan kaldırmak, uyuyan kitleyi uyandırmak için o kaldıracın güç koluna Tonguç Baba oturtuldu. Kaldıracı o ayarlayacak, sessiz kitleye o devinim verecekti.

Kaldıracın bir noktasına dokundu. Ayarı güçtü. Kitle ağırdı. Ne yapmalıydı? Yeni bir eğitim anlayışını bu kaldıracın güç noktasına oturtmalıydı. Onun için kolları sıvadı. Anadolu'nun çarpık çurpuk yollarına düştü. Ülkeyi doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine sarıp sarmalayacak eğitim anlayışını ve onun izleğini düşündü, tasarladı ve ortaya koydu. Bu düşünün ürünü Köy Enstitüleriydi. Yepyeni bir okul ve eğitim anlayışıydı bu! Kendimize özgü, kendi yapımıza uygundu. Medrese eğitiminin bir çıkmaz olduğunu, insanı körelttiğini çok iyi biliyordu. Yalnızca sınıf içi çalışmalarıyla yetinen bir eğitim anlayışı da ülkeyi devinimleştirmek için yeterli değildi. Bunun için de Köy Enstitüleri'nin izleği daha bir değişik olmalıydı. Özekinsel çalışmalarla, tarım ve sanatsal çalışmalar dengelenmeli, yepyeni bir eğitim anlayışı konulmalıydı ortaya. İşte o koca destanın gerçekleşmesi için gecesini gündüzüne kattı Baba Tonguç! Uzun yıllar sıcacık bir yatak yüzü görmedi. Onun sıcaklığına gereksinme duyduğu yer, Anadolu'nun sessiz ve ıssız bir yerinde kurulma savaşımına başlanmış olan yeni bir Enstitü'ydü. İkide bir ona saldıranlara yanıtı yeni bir okul oldu! Zaten vırvırla dırdırla tüketecek zamanı yoktu. Gerçekleştirdiği özgün eğitim kurumlarıyla dünya eğitim tarihindeki onurlu yerini almıştı.

Kucağını açmış olduğu köy çocukları ona "Tonguç Baba" dediler. İnsanı salt su ve ekmekle besleyen bir baba değildi o! Onun beslemeye yöneldiği yer insan kafasıydı. İnsanı değişime götürecek düşünce yapısıydı. Anadolu aydınlığını insanın değişiminde görüyordu. Onun kafa aydınlığına kavuşturduğu insanlardan biri de Mehmet Cimi'ydi. Cimi, Köy Enstitüsü çıkışlıydı. Okumaya, ülke sorunları üzerinde düşünmeye okulunda alışmıştı. Yıllarca köyde, kentte insan eğitimiyle uğraşmış, o iş son bulunca bu kez kâğıt, kalem ve kitap üçlüsü arasında yeni bir savaşıma başlamış. Ama ne yazacaktı? Yapısı canlı ve üretkendi! Ona güç vermiş olan büyük halk eğitimcisine yöneldi. Uğraştı, didindi. Araştırdı. Sonunda Tonguç Baba'yı çıkardı ortaya. Kendisini yoksulluk ve yoksunluklardan çekip çıkarmış olan o büyük halk eğitimcisine, onun sıcacık yapısına uygun bir ad buldu: ÜLKEYİ KUCAKLAYAN ADAM!... Bu adda Anadolu insanının sıcaklığı vardı. Yapıtın yüzüne baktınız mı sanki o sıcaklığı duyumsar insan. Burada şunu vurgulamada yarar var: Cimi salt bir yaşam öyküsü yazmamış, onu yazarken halk eğitimcimizin sıcaklığına koşut sıcacık bir dil kullanmış! Onunla da yetinmemiş, anlatımını üstlendiği kişinin yapısına uygun bir dil oluşturmuş. Sözcükler ve tümceler sayfalara doluşurken, Tonguç Baba'ya yaraşır bir anlatım düzeyine ulaşmış. Bu güzel yapıt bir de Ferit Oğuz Bayır ödülüyle çelenklenmiş.

Köy Enstitüleri toplumsal uyanışın kaldıracını oluşturmuşlardır. Kısa sürede yetiştirilmiş olan eğitim ordusu, Anadolu uyanışına ilk kez güçlü ağırlığını koymuştur. Bu uyanışa, bu değişime Tonguç Aydınlığı diyoruz... Tonguç'u bütün boyutlarıyla öğrenmek isteyenler, onun büyük destanının güzelliklerini gözlemek isteyenler Cimi'nin Tonguç Babasını okumalıdırlar. Ayrıca onun bitmez tükenmez savaşımcı gücünü duyumsayacaklardır o yapıtta.

Eline, diline ve yüreğine sağlık Cimi diyorum...●

— öykü

pireler ve kızlar

● Duran YILMAZ

Benim anam, Celal'in babası yoktu. Hüseyin'in her ikisi de vardı ama ailesinin bakamadığı yedi kardeş içinde azat edilmiş kuş gibi gözden çıkarılmıştı. Yüce, görkemli Torosların ayrı katmanlarındaki köylerimizden çıkıp sözleştiğimiz günde kentin ortasındaki Topane'de buluştuğumuzda sevincimizden deliye dönmüş; okulun kapanışıyla buluşmamız arasında kalan bir aylık sürede yaşadıklarımızı birbirimizin sözünü kesmeden dinlemiştik.

O gün işimiz bir oda bulmak oldu. Tatlı Sokak'ın sonunda, aylığı onbeş liraya, üstü kamışlarla örtülmüş, dört duvarlı izbe bir oda bulduk. Daha eski ihramlarımızı serdiğimiz gazetelerin üstüne açıp yer yatağımızı yapmaya başlarken kara bir ordu gibi pireler ayaklarımıza tırmandı, hortumlarını saplayarak kanımızı emmeye başladılar. Cebimizde kalan son üç lirayla bir şişe diazinon alarak her yeri zehirledik.

Sabah erkenden, yurdun başka yerlerinden akına uğramamış, nüfusu yirmi bine ulaşmayan, hırsızlık - soygun - kavga yaşamayan kentin caddelerine iş aramaya dağıldık.

O gün Celâl Lâra'da, Hüseyin Dokuma'da iş buldular. Ama ben, kaplumbağa başı gibi pabucumdan çıkan başparmağımı saklayarak, can sıkıntısı, umutsuzluk içinde karşıma çıkan her kapıyı çaldım.

Günlerce iş bulamadım.

Artık midemi yırtacak gibi sızlatan açlığımı düşündüğüm bir öğle vakti, Süzen Lokantası'nın kapısından yemek yiyenleri, kendimden geçmiş biçimde seyrederken; beyaz yüzlü, boynuyla kafası aynı kalınlıkta olan birisi geldi önüme. Çilesiz bir yaşam sürdüğünü anlatan biçimde uzun uzun baktı yüzüme. Tam çekip gidecekken eliyle çağırdı. Kırmızı etli dudaklarından bir çift söz döküldü:

"Gel, korkma. Sana iş vereceğim. Çalışır mısın?Yemek benden, yevmiye beş lira."

Kolumdan tuttuğu gibi bodruma, yeni bulaşıkçısını bekleyen tabakların, çatalların, kâselerin başına dikiverdi. Önce bu pis kokulu yerden kurtulmayı düşündüm. Ama dışarıyı seyreden parmaklarımı örtecek pabuçlara , sığır boku rengini alan giysilerimi yıkayacak sabuna, bütün bunlar için de paraya gereksinimimim olduğunu düşünerek, birkaç öğürmeden sonra işime başladım.

Üç gün başımı kaldırmadan yıkadım. Akşama doğru bitkin ve ölü bir duruma geliyordum. Ayakta kestirdiğim oluyordu. İlk girdiğim gün, ara yer garsonu arkadaşımın kulağıma fısıldadığı şu sözler beni iyice korkutmuştu:

"Anan ağladı hemşerim. Burada karınca gibi müşteri kaynar. Bulaşığı bırakıp da çişini bile yapamazsın. Gecenin yarısında bırakır işimizi bitirsek de, uykusuzluktan ve yorgunluktan sarhoşlar gibi yalpalasak da saat yirmi dörtten aşağı koyvermez. Bekletir boşuna; karısı telefonu açıp 'gel artık işim bitti' diyene kadar. Ama boğazına iyi bakar, müşteri bastırmadan işçisini doyurur. Haydi hayırlısı..."

Gerçekten de öyleydi. Soğuk suyla da olsa yıkanacak, çamaşırımızı yıkayacak zaman vermiyordu. Bitlenmiştik. Kaşınan neremize el atarsak sırtının ortasında lacivert bir kan noktası, tıknaz ve semiz.. kanımla dolu gövdesini ağır ve çalımlı devinimlerle taşıyan bitler!... Müthiş nefret ediyordum bu yaratıktan! Bir akrep ya da yılan olsa, korkardım ama nefret etmezdim. Tuttuğumu bulaşık suyuna sallıyordum.

Diklemesine kesilmiş peynir tulumu gibi şişko, çene ve kulak altlarında yağ torbaları sarkan patronumuz sürekli askılı pantolon giyerdi. Yoksa yüz on kiloluk göbeğin üstünde hangi kemer pantolon tutardı? onun soluk alırkenki, hareket ederkenki zorlanışına bakar bakar da Allah'a dua ederdim beni hiçbir zaman ona benzetmemesi için.

Arkadaşımın söylediği çıkmıştı: Akşamları müşteri gittikten bir saat sonra her yeri pırıl pırıl temizler, ertesi gün pişecek yemeklerin hazırlığını tamamlar, fasulyeyi, pirinci ayıklardık. Aşçıbaşı "eyvallah" diyerek çeker giderdi. Böylesine hızlı çalışmamızın nedeni, lokantadan bir saat önce ayrılarak yıkanmak, çamaşırlarımızı kaynatmak, bitleri öldürmek ve uyuyarak ertesi güne dipdiri başlamak içindi. oysa kendisi öğle yemeği müşterisi kesilince evine gider, akşam yemeği başlama zamanında gelirdi.

İşimiz bitince oturur, onun pis pis esneyerek on üç yaşlarındaki kızıyla oyalanmasına öfkeyle bakardık. En sonunda kıdem sırasına dizilir, hart hart kaşınarak:

"Ustam, işimiz bitti, gidebilir miyiz?" derdik.

Kendimizi çoktan uyuyan kentin sokaklarına atmaya hazırlanmışken, dokunsan patlayıverecek sanısını veren şiş göbeğini etli elleriyle okşayarak yüzümüze bakar, gözlerimizden fışkıran isteği hiçe sayarak:

"Oturun lan! Evde çocuk mu emzireceksiniz? Yatacaksınız işte."

Hiç birimiz de "kirlendik, yıkanacağız" diyemezdik. Diretsek kırmızı cüzdanından arkasında fındık toplayan kızların resmi bulunan beş lirayı üstümüze atarak "Lan it, al doya doya yıkan," deyiverirdi. Ve bir gün geçmeden açlık, avarelik, kapı kapı iş arama derdi başlayıverirdi... İşte bu insana intihar duygusunu bile çağrıştıran işsizlik ve açlık korkusunun bir felaket gibi başlaması demekti. Tuzu kuru züppelerin gırgırına sarılmak demekti.

"İş için gelmiştim efendim."

"Sen ne iş yaparsın?"

"Ne iş olursa."

"Hi khi khi khi.. Deliktaş'a da gider misin?"

"....."

Deliktaş!

Köyden yeni gelmiştim. Bir piç kurusu bana deliktaşa gitmemi salık vermişti. Saf saf gitmiştim. Kayalara çarpan dalgaların beyaz sakız parçaları gibi pul pul dağıldığı temiz bir kıyıydı. Çocuklar kayalardan denize atlıyorlar, dibe dalarak kayalara tutunan deniz kestanelerini çıkarıyorlar, eğleniyorlardı. Ben de soyunarak atlamıştım bu güzel denize.

Birden arkadaş oluverdiğim birisi, karşımızda ağızları bize doğru açık duran, hasır eskileri bulunan mağaraları göstererek:

"Buralarda kadınları, bir de kandırdıklan oğlan çocuklarını şey ederlermiş; geceleri çok tehlikelidir. Güneş batmadan buradan uzaklaşmalı" dedi.

Korkunç bir ürperti duyarak oradan ayrıldım.

Yaz gününün kısa gecesinde üç saatlik uyku!..

Bizi niçin erken bırakmıyordu? Kendisi neden gecenin saat 24'üne kadar dükkanda oturuyordu? Eve giderek kötü bir şeyle karşılaşmaktan korkan bir durumu olduğunu seziyordu. Ama bir yumruğu kafamız kadar olan bu adamın kimden korkusu olabilirdi?

Karısını birkaç kez görmüştüm lokantaya geldiğinde. Hiç çocuk doğurmamış gibi taze, güzel, ince belli, şirin bir sarışındı. Gülümsemesi tomurcuk gibi açıyor ve herkesi etkiliyordu. Bakışlarına yakalanırım korkusuyla gözlerine bakamamıştım ama yanakları pembe, çenesi öylesine yuvarlak ve güzeldi.

Kadın her gelişinde, dev yapılı patron kuçu kuçuya dönüyor, elini şiş göbeğinin üstüne namaza durmuşcasına bitiştirerek büzülüyor, ne söyleyeceğini şaşırıyordu. Kadının çantasını alıyor, bizim şaşkın bakışlarımız altında çekmecesinden aceleyle para doldurarak geri veriyordu. Kadın kalçasını öylesine alımlı ve davetkar biçimde sallayarak giderken caddenin sonuna kadar patron uğurluyor, biz de gözlüyorduk. Ama kız bizimle kalır, eline verdiğimiz kıymayı yoğurur, düzeltir köfte biçimi verir, tekrar yoğurur, saat 24'e doğru telefon gelinceye kadar oynardı.

O güzel kadını, hiçbir zaman patronuma layık görmedim. Şöyle kaçamak bir kez güzel yüzüne bakmam, kanımın tutuşmasına yetiyordu. Bilmediğim halde güzelliğinin etkisiyle daima kadının tarafını tutuyor, farkında olmadan biraz da kıskanıyordum.

Ola ki kadın sırtımı sıvazlayıp yüzüme gülümseyerek:

"Kocamı tepele, yok et," deyiverse karnındaki tüm yağları ekmek bıçağıyla bir darbede önüne dökebilirdim.

Çünkü hiçbir kadına elim değmemişti; ama sefalet içindeki dünyamda pespembe hayallerin kanadında uçuyordum. Yaşama sevinciyle dopdoluydum ve hiçbir zaman umudumu yitirmiyordum. En beğendiğim yanım da buydu. Yaşamaktan ve yarından daima birşeyler ummak!..

Ne kadar ilaçlasak da pirelerin kökü kesilmiyordu. Topraktan, fışkırırcasına çıkıyor, her yanımı çimdikleyerek üç saatlik uykumu berbat ediyor ve tüm çamaşırımı nokta nokta kirletiyordu.

Gecenin tam ortasında ben pirelere sövmeye başlayınca Celâl uykusuzluktan kızaran gözleriyle yüzüme bakarak söylenirdi:

"Yat ulan zibidi, biriniz horlar, biriniz söver." Hüseyin'i ayağıyla dürterek uyandırır. "kalk lan, beni uyutmuyorsun, sen de uyuma..."

Bit ve pire! Bizi bir gün yatağa düşürecekti ateşler içinde. O zaman okul işi yatacaktı parasızlıktan. O zalim ve acımasız doğanın çarpanasında çobanlık yeniden başlayacaktı, umutlarımızı da silip süpürerek...

Sonunda bu pireli odadan başka bir eve taşınmaya karar verdik. Bir cuma gecesi iş dönüşümde yeni evimizin müjdesini patlattı Hüseyin. O halim - selim yüzünde mutlu bir gülümseme parıldıyordu.

O gün ben de sevinçliydim. Üç arkadaş lokantadan ayrılmış, yeni açılan bir pastaneye daha fazla gündelikle giriştik. Üstelik pazar günleri tatil ve sabah saat yediye doğru işbaşı yapıyorduk. Temizlik ve okuma için bol zamanım olacaktı.

ortasıyım yangınların

Haşim Şahin

Garibim bu akşam
Açmazında
Bu garip çağımın.

Ürküyorum
Küçülmenin
İnkârın bu kadarından.

Hey söyleştiğim sıcaklığı
Ayaz gecenin.
Tarihi bilincime fısıldayan rüzgar
Ve özlemi yorgunluğumu dağ kılan.
Anlaşılamıyanın depremi.
Tufanı çaresizliğin
Yeşil dalı değil miydim ben halkımın.
Solmayan gülü
Bitimsiz düğünü olmadım mı
Yaralı Dersim'in.

Ve işte ortasıyım artık yangınların.
Dillerim lâl içerken ateşleri
Güneşçe sarılamadan
Karlı tepesine döndü saçlarım
Ulu Süphan'ın

Eşyalarımızı sırtlayıp giderken Celâl ince zekasıyla güzel bir söylev çekti:

"Ey Hitler ruhlu pireler! Kalın burada ve açlığınızdan geberin. Bizim sizden çektiğimizi insanlık Musolini'den, Franko'dan ve Stalin'den bile çekmedi. Davet mumlarıyla arayacaksınız bizi. Haydin hoşça kalın ve birbirinizi yiyin artık!..."

Yeni evimiz gerçekten temiz ve güzeldi. Herşeyden önce içinde suyu ve banyosu vardı. Ne müthiş ve güzel bir şeydi. Artık bizler de banyoda yıkanacaktık. Küçücük iç açıcı mutfakta çay demleyecektik...

Her şey güzeldi de, güleç, taylar gibi zıplayıp duran saçları at kuyruğu, bizleri bakışlarıyla eriten iki kızı vardı ev sahibimizin. Esmer, gamzeli, kara gözlü olanı lisede; sarışın, yeşil gözlüsü İnönü Kız Enstitüsü'ndeydi. Sık sık kapımıza gelerek birşeyler soruyorlar, utana sıkıla verdiğimiz yanıtları anlamazdan gelerek az sonra, "şurası neydi?" diye yine geliyorlardı. Anneleri de bizimle candan, sıcak, sevgiyle ilgilenen bir pamuk çiftçisinin karısıydı.

Ama, sırtımızda bitler dolaşırken, atletlerimiz kara biber serpilmişcesine pire pisliğiyle sıvalıyken ve bulaşık kokarken... ceylan gibi kıpırdak güzel kızlarla nasıl konuşabilir, ilgilenebilirdik?!..

Evleri tam karşımızdaydı, on adım kadar ötede. Kızlardan birisi çıkınca hemen kapımızı çaktırmadan örtüyor,banyoya saklanıyorduk. Biri geliyor, kapımızı birkaç kez çalıyor, bizden ses çıkmayınca,hainçe kikirdeyerek:

"Daha şimdi üçü de uyanıktı. Radyo kapatır gibi ne çabuk uyumuşlar?" diyerek terliklerini şıpırdatarak uzaklaşırdı.

"Kız ne çabuk uyumuşlar, iki dakika önce kapıdaydı esmer, bıyıklı olanı" diye bağırırdı öteki.

Celâl banyoda fısıldayarak karşılık verirdi kızlara:

"Uyuduk ya. Uyumasak ne yapalım? Seninle konuşurken koynumuzdan çıkıveren mavi benekli boğa senin ödünü alır; bizi de itin kıçına sokar utancımızdan... Senin karşında rezil olmaktan çok kolaydır hemen uyumak." Sonra bana döner: "Açma kapıyı, görünme, dedim sana. Bitli öküz, hemen göründün. İşte geldiler... Hadi, ne yaparsan yap bunlan."

Bitler ve kızlar! Nefretin ve sevginin simgesi bu iki yaratık bizi odamıza hapsetmişti.Pazar günleri, dışarıdaki tahta tuvalete bile gidemiyorduk kızlar bizi görecek korkusuyla.

Bunca sefaletimize karşın her gün bir gazete alıyordu birimiz. Akşam, Cumhuriyet, Vatan ya da Dünya. Üçümüz de sayfa sayfa ayırarak okuyorduk. Vadideki Zambak, Fareler ve İnsanlar... ilk tanıştığımız romanlardı. Romanı elindesallayarak:

"Felsefe, sefalet ve bit! O biziz işte!" diyordu Celâl.

Gülüşüyorduk.

Temizliğe daldığımız bir pazar günü, banyoda yılan gibi ıslık çalan gazocağının üstünde ısıttığımız suyla çamaşır yıkıyorduk. Celâl yemek yapıyor, Hüseyin tahta tabanı temizliyordu ıslak bezle. Kızların annesi aralık kapımızdan içeri dalıverdi. Ne yapacağımızı şaşırmıştık. Kadın öylesine anacan bir dille:

"Ah yavrularım! Gariplerim. Ver bakayım onları,ben yıkarım. Hatice, Gülfer yıkarlar.Tay gibi kızlar" diye söylenerek önümüzdeki ıslak çamaşırları topladığı gibi çıktı gitti.

Üçümüz de donup kalmıştık. Ne yapacaktık şimdi? Kapkara atletlerimizi görecek,komşularına anlatacaktı. Nasıl dururduk bu evde?..

"Kapıyı mandallayın diyorum size eşşekler! Ne yaptık şimdi? Mahalleye rezil olduk, bitlerimizi görecek, herkese anlatacak! Bu evde bir gece bile kalamam artık" diye bağırmaya başladı Celâl.

"Bit, pire olmasa varsın yıkasın.Kızlarını bile alabilirdik. Ama şu bitleri uzaklaştıramadık üstümüzden.."

O gece, evin yola bakan penceresinden eşyalarımızı taşıdık. Pireli izbe odamıza geldik. Hiç olmazsa burada bizi görüp acıyacak karşımızda gençlik duygularımızı kabartacak birileri yoktu. Tüm çamaşırlarımız kadında kalmıştı. Ne biz aldık, ne o getirebildi.

Yeni işimden memnundum ama aklım hep eski, şişko patronumdaydı. Evinden geceleri neden kaçıyordu? Telefon zır edince usulca ahizeyi alarak, "buyur canım, peki canım, işin bitti demek geliyorum" diyor ve bizleri de bırakıyordu; bunun sebebi neydi?

Yaz bitmiş, okullar açılmıştı. Yüz otuzbeş lira biriktirmiştim. Ayda on sekiz lira harcarsam okulu bitirebilirdim. İyi hesaplamam ve savurganlık yapmamam gerekti.

Bir gün eksiklerimi tamamlamak için kente geldim. Süzen Lokantası kapalıydı. Komşu lokantacı Raif Usta'ya sordum. "Sizlere ömür" dedi üzgün. "kepezden motosikletle uçmuş, yüz metre kadar aşağıdan parçalarını çuvala topladık. Korkunç bir ölümdü."

Dikilip kalmıştım. Öylesine bir acı çökmüştü içime. Keşke dilim tutulsaydı, vermediği onbeşlira için ilenmeseydim de bu kötü insan yaşasaydı! O ince, kız belli, tomurcuk gül dudaklı karısı; cıvıl cıvıl gençlik kokan kızı şimdi ne yapıyorlardı. Sigortanın, sendikanın adının söylenmesinin bile suç olduğu ülkede nasıl yaşayacaklardı? O güzellik, sefaletin ve insanlığın çare bulamadığı açlığın eline mi düşecekti?...

"Karısıyla kızı ne yapıyorlar ki Ustam?" dedim.

Bilmem, anlamına omuz silkti Rauf Usta.

"Bizi neden öyle geç bırakırdı Ustam,oysa sen iş bitince kimseyi tutmazdın lokantada?"

Bir süre düşündükten sonra dostça elini omuzuma koydu:

"Her şeyi ince eleyip sık dokuma. Gelecek yıl okul kapanınca hemen gel. İşin hazır. Sonra herkesten çok para vereceğim sana."●

sabahattin eyuboğlu

● Bekir SEMERCİ

Sabahattin Eyuboğlu, Ankara Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde öğretmenimizdi. Çifteler, Kızılçullu, Kepirtepe Köy Enstitüsü'nden gelen arkadaşlarımızla birinci sınıfı oluşturduk. Biribirimizle tanışmamıştık. S.Eyuboğlu ilk derslerimizin birisinde bir insanın kişilik karakterini tanıtan kompozisyon ödevi verdi. O, buna "Portre" diyordu. Yazdık verdik. Bir hafta sonraki dersimizde ödevlerimiz elindeydi. Kompozisyonlarımızdan yalnız birinin başarılı, diğerlerinin başarısız olduğunu söyledi. Kendilerine güvenen arkadaşlar: "Hocam, başarılı kompozisyon okunsun. Yazan arkadaşımızı da tanıyalım" diye dayatınca "Berber Dayı" adlı kompozisyonu okudu. Önemli bulduğu yerlerini açıkladı. Adımı okudu, tanımak istedi. Ayağa kalktım. Beni gören arkadaşlar dudaklarını kıvırdılar. Arkadaşlarımdan Sami Akıncı: (Yıllar sonra İstanbul Üniversitesi Denizcilik Kürsüsü Profesörü oldu.) "Hocam, benimki nasıl?" deyince ödevini buldu: "Seninki doktor reçetesine benziyor" dedi. Kompozisyonumun altında "Kelime hazinen geniş. İyi bir öykücü olabilirsin" yazıyordu.

Sabahattin Eyuboğlu Batı edebiyatı hocamızdı. Dünyanın ünlü yazarlarından Eflâtun, Plavtus, Molier, Voltaire, Balzac, J.J. Rousseau, Montaigne, Shakespeare, Erasmur, Cervantes, Dante.. nin kitaplarından seçtiği metinlerin teksirini bize bir hafta önce dağıtırdı. Önümüzdeki derse dek bu metinleri okur, hazırlanırdık. Gelin sizinle bu metinlerdeki çiçeklerden birkaçını koklayalım: Eflâtun, "LYSIS YAHUT DOSTLUK" kitabında bu yapıtın kahramanı olan Hocası Sokrates"e bir grup gençle söyleşi yaptırır. Sokrates diyaloğunun sonunu şöyle bağlar: "Ne sevenler dost, ne sevilenler, ne benzerler,ne karşıtlar, ne iyiler ne uygunlar ne de sözünü ettiğimiz daha bir sürü şeyler..." der. Gene diyaloğu sürdürdüğü genç-lerden (aynı kitapta) varlıklı bir ailenin oğlu olan LYSIS'le tanışan SOKRATES, ona sorar: Sanırım baban, annen seni çok severler. Sana atlı koşu arabasını, katır arabasını verirler. Sen de onları kırbaçlayarak sürersindir." der. LYSIS, vermezler der. Anasına, babasına bu yüzden kırgın olduğunu söyler. Bir taraftan da kendisinin küçük ve güçsüz olduğu için arabaları köle ve uşaklara teslim ettiklerini açıklar. Sokrates de: "Demek ki köle ve uşaklar güçlü olduklarından bu işin ehlidir. (ustası, uzmanı) Öyleyse senin anana, babana kırgın olmamam gerekir. Onlar senin acemiliğini bile bile arabaları sana teslim edip,hem seni, hem de kendilerini tehlikeye atmak istemiyorlardır..." der.

Eyuboğlu bu söyleyişi şöyle değerlendirmişti: "İkibin yılı aşkın bir dönemin diyaloğu bize şu dersi veriyor. "Bütün değer yargıları değişse EHLİYET (ustalık, uzmanlık) her dönemde değerini koruyacak ve aranacaktır. Klâsiklerin değeri de buradadır. Bize binlerce yıl öncesinin değişmez değerlerini tanıtmasındandır..." Eflâtun, DEVLET kitabında hocası SOKRATES'in ağzından insanoğluna şöyle seslenir: "İnsan hayatı dünyanın hayatından önemlidir. Asıl bilgi dünyayı değil insanı bilmektir. Tanrılar evreni yönetedursun, insan kendi yaşamını yönetmelidir. İyi ile kötüyü, doğru ile eğriyi ayırdetmesini öğrenip hem kendini hem başkalarını adam etmelidir. Bilimlerin amacı da budur..." Aslında bu sesleniş SOKRATES'in gençlere verdiği öğüttür. Otuz zalimler Onu, Tanrılara, atalara,devlete saygısız, her şeyi akla vurarak çürütmeye kalkıyor, gençlerde hiçbir inanç bırakmıyor... diye zehirlerler. Burada da görüyoruz ki günümüzde de aynı siyasi iftiralar yapılmakta ve insanlar öldürülmektedir.

"Doğanın istediği gibi düşün ve yaşa; hiçbir kitabın, hiçbir doğmanın kölesi olma" diyen Hümanist Montaigne "ÖLÜM" denemesinde: "Yaşam bir işinize yaramadıysa, boşu boşuna geçtiyse onu kaybetmekten ne korkuyorsunuz? Daha yaşayıp da ne yapacaksınız?" der. S. Eyuboğlu'nun bilgiçlik taslamayan, alçak gönüllü, açık seçik düşünceli bir yaşamı vardı. Örneğini vermeye çalıştığımız düşünleri bize aktaran metinleri inceletirdi. Bizde (öğrencilerinde) düşünme, yargılama, seçme, eleştirme, yorumlama yeteneklerinin yerleşmesini isterdi.

S. Eyuboğlu, Yüksek Köy Enstitüsü'nün kitap, resim, heykel ve röliyef'lerle donatılmasını isterdi. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde çalışan arkadaşı heykelci Prof. Nusret Suman'ın gönlünü edip Hasanoğlan'a getirdi. Hakkı Tonguç ve Hürrem Arman'la kararlaştırdıkları Türk büyüklerinin büstleri, Tohum Atan Köylü, Venüs, Efebos heykelleriyle Hasanoğlan - İstasyon caddesiyle enstitü yerleşim yerlerinin önleri donatıldı. Açıkhava Tiyatromuzun ön cephesi dünyaca ünlü firizlerle süslendi. Heykelci hocamız Prof. Nusret Suman, Yapımcılık, Güzel Sanatlar Kolu öğrencilerini bu işleri yaparken yanına aldı. Onlara heykel, büst ve röliyef (kabartma)lerin kopye edilmesini, yerlerine yerleştirilmesini öğretti.

M. Eğitim Bakanı R. Ş. Sirer döneminde TOHUM ATAN KÖYLÜ, VENÜS, EFEBOS heykelleri balyozla parçalatıldı. Türk Büyükleri büstlerinden Kurtuluş Savaşımızın kahramanlarından İ. İnönü'nün büstü yokedildi.

S. Eyuboğlu, İ. H. Tonguç'un, Hürrem Arman'ın en yakın düşün arkadaşıydı. Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerinin folklor, Atatürk ilkeleri, sosyal ilişkiler yönünden geliştirilmeleri amacıyla halkedebiyatı uzmanı Prof. Pertev Naili Boratav'a iki, tarihçi Prof. Enver Ziya Karal'a altı, siyasal bilimci Mehmet Karasan'a da bir konferans verdirtti.

S. Eyuboğlu'nun M. E. Bakanı Hasan Âli Yücel de çok severdi. Onu Dünya Klâsikleri Bürosu şefliğine getirdi. S. Eyuboğlu arkadaşlarıyla düzenledikleri imeceyle beşyüzü aşkın ünlü dünya klâsiklerini kısa bir dönemde Türk kitaplıklarına aktardılar. Ne yazık ki kitap düşmanı M. E. Bakanı Reşat Şemsettin Sirer ve Tahsin Banguoğlu dönemlerinde binbir emekle ele katılan bu kitaplar Köy Enstitüleri kitaplıklarından kaldırıldı. Köy Enstitüleri Dergisiyle beraber seka fabrikalarına yollandı. Bu ifşaatı iğrenç iftiralara uğratılan büyük eğitken İ.H. Tonguç'un danıştaydaki samasından öğrendik.

S. Eyuboğlu Yüksek Köy Enstitüsü kapatıldıktan sonra öğretim üyeliğinden, Talim Terbiye üyeliğinden, Tercüme Bürosu Şefliğinden uzaklaştırıldı. Kendi isteğiyle Fransa'ya gitmek istedi. Ankara Ekspresiyle Arifiye'ye gelince: "Ben, Turan Aydoğan'ı, Semerci'yi, bizim Mustafa'yı görmeden nereye gidiyorum" der, şafak vakti trenden iner. Gece bekçisine odamın yerini sorar. Bekçi önüne düşer gösterir. Sabahları erken kalkardık. Traş oluyordum. Kapım çalındı. Kapıyı açarken "sana bir konuk geldi." dedi. Biribirimize sarıldık. Buyur ettim. Kardeşi Mustafa Eyuboğlu'nun evinde akşam dersten sonra toplanalım, sohbet edelim, dedi. Akşam Mustafa'nın evinde toplandık. Tonguç'un kitaplarından derslerimde kaynakça olarak öğrencilerimle yararlandığım için öğretmenliğim elimden alındı, ben yalnız Arifiye Köy Enstitüsü'nün süresiz nöbetçisiyim, dedim. Üzüldü; sofranızda gelecek günlere diye kadehlerimizi kaldırdık.

S. Eyuboğlu Fransa dönüşünde Bakanlık Müfettişiydi. Sevdiği öğrencileri de kıta çavuşu idi. Mersin'de beni görmek için kışlaya gelen arkadaşım Süleyman Adıyaman Sabahattin Hoca'nın Mersin okullarını denetlemek için geldiğini söyledi. Şafakla kışl'adan çıktım. Talime yetişene değin Sabahattin Hoca ile görüştüm. Beni er giysisiyle görünce gözleri doldu, bağrına bastı. Oturduk. Sigara üstüne sigara yaktı. Askerliği bitirince ne yapacağımı sordu. Sabahattin Ali gibi bir kamyon alıp taşımacılık yapacağım dedim. "Sabahattin'i öldürdüler ya! Korkarım size gazete de okutmuyorlardır" dedi.

Sabahattin Eyuboğlu'nun yazdığı ve çevirdiği kitapları yetmişin üstündedir. Dokuz da belgesel filmi vardır. Resim, müzik, mimari, tiyatro edebiyat üzerine yüzlerce eleştirisi vardır. Karagözün Dünyası belgesel filmiyle Madrit'te düzenlenen film festivaline katıldı. Gümüş Kuğu ödülüyle ödüllendirildi. Devlet televizyonu bu başarıyı kazanan S. Eyuboğlu'nun adını verecek yerde bir başkasının adını verdi. S. Eyuboğlu bu çirkin olayı bütün dostlarına anlattı ve kınadı. Oniki Martçıların hapisanesinden çıktığı günlerde idi. Ziyaretine gittim. Bana: "Ben insan değil miyim?

emeğimi nasıl da bir başkasına mal ediveriyorlar?Elin kralı kadar bile olamadılar. Bak sana okuyayım İspanya Kralı'nın bana yazdığı mektubu: "Ülkemizde katıldığınız Belgesel Film Festivalinde "Karagöz'ün Dünyası' adlı belgeselinizle insanlığa değerli bir kültür armağan ettiniz. Sizi kutlarım. Ödülünüz sefaretimize yollandı. Alamazsanız telefon edin getirsinler..." diyordu. annesi Lütfiye Hanım da Sabahattin'inin suçsuz hapse atıldığından canı yanıyordu. Yanına gelen dostlarına: "Ne isterler bu askerler benim uşağımdan..." diye dert yanıyordu. Kardeşi Bedri Rahmi Eyuboğlu ise:

"Türün Paşa, Türün Paşa. Sürüm sürüm sürün Paşa' diye şiirler yazıyordu.

S. Eyuboğlu'nun Siyah Kalem, Surname, Hitit Güneşi, Göreme, Anadolu'da Roma Mozaikleri, Nemrutdağı Tanrıları, Eski Antalya'nın Surları, Ana Tanrıça, Karagöz'ün Dünyası, Yaşamak İçin belgesellerinden oluşan on filmi var. Televizyonun, Türkiye'yi Tanıtma Vakfı'nın bu güzel filmlerden yararlanmadığına üzülmemek elde değil. Birkaç atlının "cirit"iyle, birkaç halk oyunları grubunun oynadığı oyunlarla Türkiye tanıtılamaz. Bilim ve sanat adamlarımızın yapıtlarından yararlanılması gereklidir.

S. Eyuboğlu yiyeceklerini alarak akşamları dostlarının evlerindeki toplantılara katılırdı. S. Eyuboğlu'nun evinde de her pazartesi. O gün S. Eyuboğlu'nun evi bir üniversite salonu olurdu. Sanat üzerine söyleşiler yapılırdı. Yeni çıkan kitaplar, dergiler,günlük gazeteler eleştirilirdi. Sabahattin Hoca Anadolu'da çektiği slaytları projeksiyonla, filmleri sinema makinesiyle gösterir açıklamalarda bulunurdu. Aramızdaki etnik kökenli yurttaşlarımızı bizden ayırmaya çalışanlara karşıydı: "Biz, Anadoluluyuz. Burada kimse asillik taslayamaz.Hepimiz Anadolu uygarlığıyla birlikte yoğrulmuşuz, kaynaşmışız. Tarih dede bunu bize böyle anlatır. Bölücülerin kışkırtmasıyla kendi yurttaşımızı başkalarına kaptırmak ne Osmanlılığa, ne de Türklüğe yakışır. Bölünmeyelim... derdi.

S. Eyuboğlu yalnız çalışmayı sevmezdi. Yüksek Köy Enstitüsü'nde öğrencileriyle, Köy Enstitüleri Dergisini, 1960'lı yıllarda tüm köy enstitülülerle İMECE'yi çıkardı. Çevirileri Bedrettin Tuncel, Erol Güney, M. Ali Cimcoz, Vedat Günyol ve Arza Erhat ... gibi dostlarıyla beraber yapardı.

Kendilerini ilerici tanıtan 27 Mayısçılar Sabahattin Eyuboğlu'nu üniversiteden attılar. 12 Martçılar da hapse. Oysa Sabahattin Eyuboğlu hümanist görüşlü bilge bir yazardı. Bütün kitapları ve yazıları bu görüşün tanığıdır. 1960'lı yıllarda arkadaşı Vedat Günyol'la Babeuf'ün "Devrim Yazıları' adlı kitabını dilimize çevirdikleri için komünizm propagandasıyla suçlandılar. İstanbul Ağırceza Mahkamesi'nde yargılanırken yaptığı savunmasında: "Ben bütün diktalara karşıyım. Hiçbir diktanın da uşağı olmadım..." diyordu. Sonucunda da aklandılar.

Trabzonlular, müftü, siyasetçi, hukukçu, yazar, ressam, ozan, mimar, öğretmen, tarımcı yetiştiren hemşehrileri Eyuboğullarıyla ne denli övünseler yeridir. Bir belde onun yetiştirdiği değerli insanlarla tanınır, ün kazanır. Trabzon ilini kutlarız.

Sabahattin Eyuboğlu'nu 13 Ocak 1973'te yitirdik. Hocam Mualla Eyuboğlu'nun ellerimize tutuşturduğu çiçeklerle onu karlı bir günde toprağa verdik.

Ezilenlerin dostu, köy çocuklarının unutulmaz öğretmeni Sabahattin Eyuboğlu'na selâm olsun.●

sırat

Kenan SARIALİOĞLU

- Çat., çaat..
Bir çocuğun suratında
Paat-
layan iki tokat...

Ve ağzımda bir çürük
diş gibi hayat...
Sırtımda dünyanın tüm çocukları
Önümde sırat..

şiir yangını

● Mehmet GÜLER

İstanbul hâlâ düşlerindeki sisin ardında, sınırları belli olmayan bir bulanıklığın içindeydi. Kartpostallardan, Yeşilçam sinemalarından tanıdığı bu büyük kenti bir türlü gerçekliğin sınırlarına oturtamıyor, ele avuca sığdıramıyordu. Onu ne zaman ansa, düş, gerçek birbirine karışıp gidiyordu. Bu büyük kente olan sevgisiyle nefreti yan yana düşüyordu sürekli. Umut mu, umutsuzluk mu olduğunu hâlâ anlayamadığı o yangın, şiir yangını sönmüş küller arasından tutuşup alevleniyor, yeniden benliğini sarıyordu.

Nedenini bilmiyor, Cağaloğlu yokuşunu bir solukta çıkmak istiyor. Azıcık duraksasa, bir yerlerde elini beline koyup dinlense, şiirle Cağaloğlu'nun çileli, uzun erimli kahrını çekemeyecekmiş gibi geliyor kendine. Bu duyguya nasıl kapıldığını düşünüyor. Okuduğu kitapların etkisi mi? Cağaloğlu'na, ikinci adıyla Bab-ı Ali'ye bulaşanların bir daha bu hastalıktan kurtulamayacaklarını duymasından mı, nefesini kesintisiz kullanmak istiyor.

Cağaloğlu Yokuşu parke taşlı, dik. Dünle bugün arasında durmuş köhne, çağdaş kitapçı dükkanları, yayınevleri... Kültürle, sanatla özdeşleşmiş bir ad olarak düşünüyor. Türkiye'nin en bilge, en duyarlı yokuşu burası derken kendi kendine gülüyor. İlk kez geliyor olsa da basından yeterince tanıdığına inanıyor burasını. Cumhuriyetçi, devrimci olduğu kadar da Osmanlı, hatta Bizans diye düşünüyor. Bitmez tükenmez basın kavgaları geçiyor gözünün önünden. Kitap, dergi, gazete, kâğıt, mürekkep kokularını, klişe, rotatif, teleks seslerini yakından içmiş gibi tanıyor.

Heyecanlanıyor.

Kafasının içini dolduran otobüs, vapur gürültülerinden kurtuldukça adepte oluyor İstanbul'a. Son yıllarda mektuplarına adres olan adları düşünüyor. Burada karşılaşacağı şairleri, yayıncıları gözlerinin önünde canlandırmaya çalışıyor.

Arabalar tüm hızıyla tırmanıyor Cağaloğlu Yokuşu'nu. Yanından eli çantalı, dergili, kitaplı insanlar geçiyor. Cağaloğlu en çok da bu insanlarla anlamlı değil mi? Daha doğru dürüst tanışmadan seviyor bu insanları. Onların düşüncelerine, imgelerine, yaratıcılıklarına güveniyor. Bunları tanıdıkça daha güzel şeyler üreteceğine inandığı için olmalı, güven geliyor kendine. Adımlarını parke taşların üstüne daha sert atıyor. Başını kaldıran Cağaloğlu Yokuşu'nun ayakları altına serildiğini duyuyor.

Kendini yokuş adamlarından biri gibi göstermek istediği için mi, ibiğinden tuttuğu çantasını koltuğunun altına alıyor. Gömleğini, kravatını, pantolonunu düzeltiyor. Kitapçı vitrinlerinden birine doğru yaklaşıyor. Orada yansıyan görüntüsüne bakıyor. Tipik bir devlet memuruna mı benziyor hâlâ Görüntüsünü sevmiyor. Bu kılıkta, ürkek, kendine güvensiz şairin, yazarın olamayacağını düşünüyor. Birşeyler kırılıyor içinde. Cağaloğlu Yokuşu yeniden başını kaldırıp dikleşiyor.

Uğrayacağı dergileri, yayınevlerini düşünürken yeniden olumsuz kılığı geliyor aklına. Vapurdan çıkarken tarayıp düzelttiği saçını parmaklarıyla karıştırıp dağıtıyor. Teftişe gelmiş devlet memurları gibi göstermek istemiyor kendini yayınevlerine. Biraz dağınık, daha çok bilgece, en çok da farklı biri olması gerekmez mi? Daha önce neden bunları düşünmediği

aklına gelince de kızıyor kendine. Yayımlayacağı ilk şiir kitabından sonra yepyeni bir kılık yakıştırıyor kendine. Çenesine hemen bir keçi sakalı koyuyor. Bir pipo sıkıştırıyor ağzının yanına. Son derece spor giysiler seçiyor...

Bir gün anılarını yazacak olsa... Şu Cağaloğlu'na ilk gelişini, şu yokuşu tırmanışını... Hayır hayır, sevmiyor anı yazmayı. Yazanlara da acıyor. Bir çeşit tükenmişlik, kendi kendini yineleme sayıyor anı yazmayı. Atacak barutu kalmamış insanlar için diye söyleniyor. Dinamik, üretken insanlar için hiç değil. Öyleyse anılarını da yazmayacaksın, diyor kendi kendine. Ne Bab-ı Ali'ye ilk gelişini,ne de başka bir şeyi.

Kendini yokuşu çıkan arabalara benzetiyor

"Bu yokuşu çıkabilmek için bol nefes gerekli."

Gücünü ayaklarına aktarıyor.

Yokuş aşağı eli çantalı birisi iniyor. Oldukça yaşlı. Sol bacağını sürüklüyor hafiften. Adamın yüzü yabancı gelmiyor kendine. Dergilerden, kitap kapaklarından tanıdığını sanıyor. Kendi gibi yüzünü de eskitmiş olduğunu düşününce ille de aramaktan vazgeçiyor.

"Cağaloğlu'nun yeni yüzlere gereksinimi var üstadım." kendi kendine söylüyor.

"Evet üstadım", diyor. "anılarını kaleme alma zamanı çoktan gelmiş de geçmiş bile. Onları yazmadınsa git de başla hemen."

Yaşlı adam söylediklerini duymuş gibi yüzüne bakıyor. Artık kendini o üstadlardan birinin yerini doldurabilecek güçte gördüğü için mi, aldırmıyor. Cağaloğlu Yokuşu'nun üstüne eskisinden daha sert atıyor adımlarını.

"Yürüyecek ayak, yazacak el için gerçekten güçlü soluk istiyor Cağaloğlu Yokuşu."

Kendi kendisiyle hesaplaşmaya giriştiğini düşünüyor.

"Ayaklarında bulduğu bu gücü kaleminde de bulabilecek misin?"

Dergilerde bu güne dek yayımladığı şiirleri düşününce eskisinden daha güçlü hissediyor kendini.

"Araladığın bu kapıları sonuna kadar açmalısın oğlum."

Çıkarıp bir sigara yakıyor.

"Hâla Bizans olan İstanbul'dan Anadolu'nun şiir hakkını sen alacaksın genç şair."

Savını fazla iddialı bulsa da aldırmıyor. Şair dediğin taşkın, kabına sığmaz biri olmaz diye düşünüyor. Hele hele karamsarlığı, umutsuzluğu barındırmaz kapısında. Çekingen, korkak memur bilincini yıktığı için de kendi kendini seviyor.

Sırtı tepeleme kâğıt yüklü bir hamal yanından geçiyor. Bu adam bilmeden belki de dünyanın en büyük şaheserini taşıyor, diyor içinden. Yakında basılacak olan kendi kitabının kâğıtları da böyle mi taşınacak? Yine o hamalların aracılığıyla kitabının yurdun her yerine dağılışını hâyâl ediyor. Coşkulu şiirler gibi ılık ırmakların aktığını duyuyor içinden.

İstanbul'u görmenin, tüm bu sevinçleri yaşamanın ardından durmaksızın yeni şiirler yazmak istiyor. Yaşanmış, yaşanacak sevinçler adına şimdiden seviniyor.

Cağaloğlu, Ankara Caddesi, Nuruosmaniye derken aradığı sokağı, yayınevini çabuk buluyor. Hanın girişine asılmış pirinç bir levhada adını okuyor ilkin. Birden dalıp giremiyor handan içeri. Sınav heyecanı gibi birşeyler sarıyor bedenini. Yine o utangaç, çekingen toy bir Anadolu delikanlısı olup çıkıyor. Ellerinin içinin terlediğini duyuyor.

Korkularının içinde bunaldığı anda sert bir darbeyle kendine geliyor.

- Çekilsene hemşerim!

Dönüp bakıyor, tere batmış bir hamal. Kendine çarpan bu adama kızamıyor.Onun sırtındaki semere benzer şeye, taşıdığı kocaman kurşun levhalara bakıyor.

Kendine çarpan kurşun levhaların acısı heyecanını mı dağıtıyor, hamalın ardından yavaş yavaş merdivenleri tırmanmaya başlıyor. Yayınevinin ziline bastığında korkularını, heyecanlarını büyük oranda bastırdığını duyuyor. Genç bir bayan açıyor kapıyı. Buradaki ünlü yayıncı - yazarın sekreteri olmalı diye düşünüyor. Görüşmek istediğini söylüyor. Kendi adını söylüyor.

Tüm bunlar sürerken zaman yeniden duruyor.Yaşamının en sıkıntılı, en heyecanlı dakikalarını yaşadığını anlıyor. Elleri terliyor yeniden. Bedenini ateşler basıyor. Günlerdir ona söylemek için kafasında kurduğu cümlelerin tümünü unuttuğunu duyuyor.

Sekreter, "buyurun" deyip de kapıyı açtığında görüyor onu. Görür görmez de tanıyor. Kitap kapaklarındaki, dergi sayfalarındaki yüzün aynısı. Solgun biraz, bilgece. Size bakarken yeni bir şiirin çatısını kurar gibi, dalgın. Çok okumuş, çok düşünmüşlüğün tatlı bir yorgunluğu geziniyor yüzünde.

Adını söylüyor. Ne o, tanımıyor mu? Geldiği o uzak Anadolu kasabasını da ekliyor hemen. Şimdi tanıyacak. Kalkıp kucaklayacak kendini. Çaylar, kahveler söyleyecek. Az mı şiir gönderdi buna. Az mı dergilerini sattı. Hayret, tanımıyor yine. Tanısa da yeterli tepkiyi göstermiyor. Yüzü öyle durgun sular gibi, kıpırtısız. Dergide yayımlanan şiirlerini adlarıyla, tarihleriyle tek tek sayıyor. Tam bu sırada içinde bir dalın "çıt" diye kırıldığını duyuyor. Tınısı giderek büyüyor. Biliyor bu sesi; umutsuzluk-

uzağında şimdi

ibrahim dizman

kuzeyli bir türküde gülümserken eylül
ressamları sorardı herkes
en güzel rengini bulmak için güzün
sevinci alınmış kağıtlar bırakılırdı
yağmurlara
ayışığına balıkçı, motorları takılırdı
ansızın bir denizle çarpışırdı alnım

martı çığlıklarından dökülürdü
akşam
solgun ışıklardan dağılan
bir üzünç dolaşırdı camları
kapıları yitirilmiş yüzler yoklardı
duyardık
meydanlarda duyurular
radyoda kanayan bir ses
kuşatırdı gençliğimizi
dilime uzak düşerdi bildiğim sözler

taflanlar 'zinoslar' girerken ömrüme
yüzüm bu kentin akıp giden zamanı
bir düş diziliyor şimdi
dergi sayfalarına
dostluğun sıcacık avuçlarına

ların, kırgınlıklara özgü bir ses bu. Sıkıyor kendini, umudunu yitirmemeye çalışıyor. Şiirlerinin yayımlandığı diğer dergilerin adlarını sayıyor. Hayret, ne söylese onun mumyalanmış gibi duran yüzünü çözmek mümkün değil. Kitap kapaklarındaki fotoğrafları geliyor aklına. Oradaki sevimli, dost bakışların gerçekte ne kadar soğuk olduğunu düşünüyor. Fotoğrafların yanıltıcılığına kızacak gibi oluyor ki, adamın soluk, pelte yüzü canlanır gibi oluyor. Yanağından ölü bir et parçası seğiriyor. Solgun gözleri kırpırdamaya başlıyor. Oh, diyor içinden, denizanasına benzeyen yüzü devindi en sonunda.

Şiirlerini kitaplaştırmak istediğini söylüyor. O nedenle uzak Anadolu kasabasından çıkıp buralara geldiğini ekliyor.

Nefesini tutarak adamın söyleyeceklerini beklemeye başlıyor.

Adam, dudak ucuyla gülüyor. Hayret, diyor içinden, bu adam gülmesini de biliyor. Şaşkısı kızgınlığa da dönüşüyor aynı anda. Bir şairin şiirlerini kitaplaştırmak istemesi çok mu komik diye çıkışmak istiyor adama. Anlamıyor bunu. Çelişkisini yakalamak istiyor. Mektuplarında şiirleri için iyi şeyler yazdığını anımsatsa mı? Sonra da bu olumsuzluğunu söylese. Hayır, bu adam o değil ki, bu yüz de kitaplardakinden farklı. Söyleyeceklerinden vazgeçiyor.

Adam tekdüze bir sesle konuşmaya başlıyor. Kâğıt giderleri, diyor. Son zamlardan, dağıtım zorluklarından söz ediyor. Daha anlamadığı bir yığın ekonomik terimler... Şairin kaleminden çıkan yumuşak sözcüklerden o kadar farklı ki bunlar. Hiçbirini dinlemiyor.

- Yine de dosyamı bıraksam, diyor. Belki...

- Beni dinlemediniz herhalde, diyor adam. Bu koşullarda basmamızın olanaksız olduğunu anlatmaya çalıştım sana.

Bozuluyor.

Adam yeni şeyler söylemek istiyor. Konuşurken de kendine bakmıyor. Durgun bakışları ya önündeki kâğıtlara kayıyor, ya da kendini aşarak uzaklara düşüyor. Hep çekim alanlarının dışında kalmış, bir türlü fotoğrafın içine girememiş gibi hissediyor kendini. İstiyor ki görsün kendini. Dosyasını alıp okumasa da hissetsin varlığını. Böylesine küçümseyerek tepeden bakmasın kendine.

Bir türlü diyalog kuramayacağını anlayınca izin isteyip elini sıkıyor. Pelte gibi eli, yumuşak. Yüzünden, sesinden bir parça da o diyor içinden.

Dosyasını koltuğuna sıkıştırıp çıkıyor. Başı mı dönüyor, koca han boşlukta bir kavak gibi sallanıyor. Hayret, diyor içinden, kitaplarına, şiirlerine dolan sıcak, sımsıcak dizeleri bu eller, bu gözler, bu yürek yazıyor demek, hayret...

Merdivenleri inip caddeye çıkıyor. Kilitlenmiş araba selinin, araba parklarının içinden geçiyor. Yine semerli hamallara, yayalara çarpıyor. Düşlerinin, umutlarının kenti İstanbul'dan ilk zokayı yemiş gibi sersemleyerek yürüyor. Saatine bakıyor. Zaman epeyce geçmiş. Cebinde taşıdığı diğer yayınevlerinin, dergilerin adreslerine bakıyor. O kadar çok ki. Hangisinden, nereden başlayacağını bilemiyor. Son aylarda şiirini yayımlayan bir derginin adresini önüne çıkan hamala soruyor.

- Gel diyor hamal. Beni izle.

Biraz Anadolu saflığı, şair düşü mü, yeniden umutlanıyor. Son günlerde şiir kitapları da basan bu dergiye iyice umut bağlıyor.

Artık beklemeden, ikircikliğe düşmeden çıkıyor merdivenleri.

Bu kez oldukça güleç yüzlü birini buluyor karşısında. Seviniyor. Daha önce bu adamdan okuduğu şiirleri, denemeleri anımsıyor. Yazdıklarıyla bütünleşen işte bu, diyor içinden.

Adını söylüyor. Anadolu'nun uzak bir kasabasından geldiğini, şiirlerini kitaplaştırmak istediğini bir çırpıda söyleyiveriyor.

Durup bekliyor, o sıcak, sevecen bakışlar değişiyor mu birden? Hayır, diyor kendi kendine. Fazla alıngan,hassas olan sensin.

Bakışı adamın bakışına değdiğinde yanılmadığını anlıyor.

- Demek kitap bastırmak istiyorsun ha, diyor.

Döner koltuğunda geriye yaslanarak ağız dolusu kahkaha koyveriyor.

- Ah o gençlik, diyor. Ah gerçekleri tanımamış umutlar, düşlerl..

Uzun uzun gülüyor.

Çok kötü bir şey yaptığını düşünüyor. Oturduğu koltuğunda küçüldükçe küçülüyor.

-Abi, diye kekeliyor. Okudunuz mu benim şiirlerimi. Son yazdıklarımı da gördünüz mü?

- Okumadım ama biliyorum, diyor tüm pişkinliğiyle. Daha açıkçası genç kuşağın slogan dolu şiirlerini biliyorum. Hepsi bir örnek. Fotokopide çoğaltılmış gibi tümü.

Yeni bir kahkaha patlatıyor.

- Çok erken genç delikanlı, diyor tepeden bakarak. Sanat yaşamında bağışlanamaz bir hata yapmanı istemem. Şiirin daha çok çilesini çekmelisin. İyice piştikten sonra aşındırmalısın bu kapıları.

- Siz ilk kitabınızı yayımladığınızda, diye kekeliyor.

-Doğru, diyor adam. İlk şiir kitabımın yayımlandığında ben sizden de küçüktüm. Eğer bunu söyleyecekseniz, benimki de yanılgıydı. O zaman pembe bulutların arasında dolaşıyordum. Ayaklarım yere değmiyordu. Sanatım için geriye dönülmez hata işlediğimi sonradan anladım.

- Ama, diyor kararlı bir sesle. Siz hâlâ en çok o kitabınızla tanınıyorsunuz.

Köşeye sıkışmış gibi bocalıyor. Ne diyeceğini bilemiyor bir süre. Döner koltuğunda sağa sola anlamsız daireler çiziyor. Maun ağacı masaya düşen gölgesi devinimlerine göre uzayıp kısalıyor.

İkinci bir yenilgiyi kabul edemeyecek gibi, içinde kırılan birşeylerin sesini yeniden duymak istemiyor. Bunu kitaplaştırın, sizden telif melif istemiyorum dese...

Uzunca sayılacak sessizlik oluyor aralarında.

Şiirlerinin kitaplaşması durumunda basım giderlerini küçük devlet memurluğu bütçesiyle kendi karşılayamaz mı. Bunu da dese... Biraz onur kırıcı geliyor kendine, vazgeçiyor.

İzin isteyip çıkıyor.

Küçük defterine yazdığı adresleri dolaştığında yayınevlere ait tüm rotatiflerin, telekslerin, klişelerin, faksların, daktiloların, bilgisayarların seslerinin beyninin içinde uğuldadığını duyuyor. Sanata ait ne kadar imgeler, güzellikler var, tümü silinip gidiyor içinden. Dize dize biriktiği şiirlerinin elindeki dosyada ağırlaşmış bir yük olduğunu duyuyor. Hiçbir şey düşünmeden yürüyor. Cağaloğlu'nun en kalabalık yerine gelince duruyor. İçine sivri birşeylerin batıp kanattığını duyuyor. Trafiğin tıkanmasına aldırmıyor. Çantasını acele etmeden açıyor. Şiir dosyasını çıkartıp ucundan tutuyor. Bir eliyle de ibelo çakmağını yakıyor, yükselttiği alevi şiir dosyasının altına tutuyor. Yaptığının sadistlik mi, şairlik mi olduğunu düşünemiyor. İstanbul'dan, yayınevlerinden ancak böyle intikam alınırmış gibi gizli bir zevk bile duyuyor. Tümü yanıp küle dönüşene kadar başında duruyor. Hatta kömürleşmiş, ama bozulmamış kağıtlar arasında birkaç dizesini bile okuyor.

İstanbul'un, uzun yollarının verdiği kimliksiz bir coşku mu vardı içinde?

Şiirin yeni doğmuş çocuğu gibiydi.

Yangının arasında bile filizlenen şiirinin ölümsüzlüğüne inandığı için olmalı, büyük bir coşkuyla oturdu masasına. Kafasında kurup biçimlediği dizeleri tuşlardan kâğıda aktarırken, daktilosunun sesini sonsuz bir türkü gibi içine çekti...●

MAVİ DERİNLİK ORTAK KİTAP 3. YIL İŞLEVLERİ ve IŞIL ÇELİK LTD. ŞTİ. KÜLTÜR ETKİNLİKLERİ BAĞLAMINDA ÇOK ÖDÜLLÜ

ŞİİR YARIŞMASI

SEÇİCİ KURUL:

Berin TAŞAN
Ahmet NECDET
Gertrude DURUSOY
M. Orhan DOĞANTUĞ
Mustafa GÜNDAŞ
M. Mümtaz TUZCU

ÖDÜLLER:

1. IŞIL ÇELİK "GÖZDE SET"	995.000.- TL.
2. IŞIL ÇELİK "DEMET SET"	758.000.- TL.
3. IŞIL ÇELİK "ÇAY SET"	645.000.- TL.
4. IŞIL ÇELİK "EKONOMİK SET"	610.000.- TL.
5. IŞIL ÇELİK "MİNİ SET"	498.000.- TL.
6. IŞIL ÇELİK "EBRU SET"	398.000.- TL.
7. IŞIL ÇELİK " ÇAYDANLIK"	175.000.- TL.

KATILMA KOŞULLARI:

- Yaş sınırlaması olmayan yarışmaya en fazla iki şiir ile katılınabilinir.
- Konu serbest olup yarışmacıların yayımlanmış şiir kitabı bulunmayacaktır.
- Gönderilen daktilo edilmiş 6 nüsha olarak en geç 20 Eylül 1991 günü "Yarışma" rumuzu ile PK. 34 Konak / İZMİR adresine postalanmış olacaktır.
- Ozanlarımızın kısa özgeçmişlerini, adreslerini ve varsa telefon numaralarını yazmaları gereklidir.
- Gönderilen şiirler iade edilmeyecek, ozanın ismi belirtilerek IŞIL ÇELİK ve MAVİ DERİNLİK yayınlarında kullanılabilecektir.

Not: Şiirlerin dergi ve gazetelerde yayımlanmış bulunması koşullara aykırılık oluşturmaz.

Ödüller IŞIL ÇELİK Ltd. Şti. tarafından taahhüt edilmiştir.
Yarışma sonuçları **28 Kasım 1991** günü açıklanacaktır.

Seçici kurulu Berin TAŞAN, Ahmet NECDET, Gertrude DURUSOY, M. Orhan DOĞANTUĞ, Turgut ERKUL ve M. Mümtaz TUZCU'dan oluşan **MAVİ DERİNLİK ORTAK KİTAP 3. YIL işlevleri ve KUŞADASI BELEDİYESİ** kültür etkinlikleri bağlamında şiir yarışması sonuçlandı:

1. Ölümsüz Ölüler, Yunus KORAY (antalya) 1.000.000.- TL.
2. Kod Adı Aşk, A. Hicri İZGÖREN (Diyabakır) 700.000.- TL.
3. Geceyi uykusuz Bırakabilir, Mustafa ÖZTURANLI (İzmir) 500.000.- TL.

3. Selsu, Osman ÇALIŞKAN (İzmir)

Ödüller 17 Ağustos 1991 Cumartesi günü saat 14.00 Mülkiyeliler B. Lokali, 1453 Sk. No.: 22/A, Alsancak / İZMİR adresinde verilecektir.

---

kültür - sanat olayları - haberler

Derleyen:
M. Reşat SÜMERKAN

SERGİ

● **Trabzon**'da yeni sezonun ilk hareketlenmeleri görsel sanatlarda başladı denebilir. Sezonun ilk sanat olayı da **Trabzon Devlet Güzel Sanatlar Galerisi**'ndeki **"Doğal Ağaç Formlar Heykel Sergisi"** oldu. **Dilaver Karabina**'nın bu sergisi 2 - 25 eylül 1991 tarihleri arasında izlendi.

● Aynı Galeride, **KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi Resim - İş Eğitimi Bölümü** öğrencilerinin çalışmalarından oluşan sergi de 26 eylül günü izlemeye açıldı.

HEYKEL AÇILIŞI

● **Atatürk**'ün **Trabzon**'a gelişlerinin 67. yıldönümü olan 15 eylül 1991 tarihinde düzenlenen törenle **Atapark**'ta bir **"Atatürk Heykeli"** açıldı. Heykelin sanatçıları ise **Saldıran Özmen** ve **Orhan İlyas**:

nabi üçüncüoğlu şiir ödülü

Şair **Nabi Üçüncüoğlu**'nun anısını yaşatmak, sanatını ve sanatçı kişiliğini yeniden gündemde tutmak, yazınımıza yeni adlar yeni yapıtlar kazandırmak amacıyla bir şiir ödülü düzenlenmiştir.

YARIŞMA KOŞULLARI:

1- Yarışmaya Ocak 1991 - Temmuz 1992 tarihleri arasında 1. basımı yapılan şiir kitaplarıyla, kitaplaşmaya hazır şiir dosyaları katılabilecek.

2- Dosyalar, makine yazısıyla yazılmış ya da makine yazısından fotokopiyle çoğaltılmış olacaktır.

3- Dosyalarda gerçek ad kullanılacaktır.

4- Yarışmacılar, yayımlanan kitabından 9 taneyi ya da yayıma hazır dosyalardan 9 dosyayı, en geç 15 Temmuz 1992 tarihine değin postaya vermiş olacaklardır.

5- Yapıtlar, KIYI Kültür ve Sanat Dergisi, P.K. 183 61001 - TRABZON adresine NABİ ÜÇÜNCÜOĞLU ŞİİR ÖDÜLÜ notuyla gönderilecektir. Belirtilen tarihten sonra gönderilenler yarışma dışı tutulacaktır.

6- Yapıtlara bir katılım belgesiyle, gönderilen ürün sayısınca (9 adet) kısa özgeçmiş eklenecektir.

7- Yarışmaya katılan yarışmacıların ürünleri geri verilmeyecektir.

8- Yarışmada 1. gelen yapıt sahibine 1 milyon 200 bin lira, ikinci gelene 800 bin lira, üçüncü gelene de 500 bin lira verilecektir. Ödül kazananlara birer plâketle birlikte, Kıyı'nın 1 yıllık aboneliği sağlanacaktır.

9- Yarışmanın seçici kurulu, soyad dizinine göre;

Baki Akgül (yazar), Mehmet Yaşar Bilen (yazar), İsmet Zeki Eyuboğlu (yazar), Subutay Hikmet (şair), Ömer Kayaoğlu (şair), Ahmet Özer (şair), Gündoğdu Sanımer (şair), Rasim Şimşek (yazar), Naim Tirali (yazar)den oluşmaktadır.

10- 28 Ağustos 1992 tarihinde sonuçları açıklanacak bu yarışma, Nabi Üçüncüoğlu'nun ailesinin öncülüğünde, Kıyı Kültür ve Sanat Dergisi'nce yürütülecektir.